KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

az OKDT
és a KMK
folyóirata

1972

3

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ folyóirata

18. ÉVFOLYAM
1972. 3. SZÁM

Szerkesztő bizottság: Arató Attila, Arató Ferenc, Barabási Rezső főszerkesztő, Dobos Piroska, Gallai Ervin, Héberger Károly, Horváth Tibor, Kertész Gyula, Kovács Máté, Láng Imre, Lévai Tamásné, B. Nagy Ernő szerkesztő, N. Rácz Aranka, Rejtő István, Sebestyén Géza

Szerkesztőség:
Budapest VIII., Múzeum utca 3.
Telefon: 134-000, 272. m.
Megjelenik kéthavonként.
Előfizetési díj: 90,— Ft.
Egyes szám ára: 15,— Ft.

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda.
Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató.
Készült az NPI sokszorosító üzemében.
72-3058
Felelős vezető: Mátrai Emil
Példányszám: 500.
Terjedelem: 9,1 A/5 ív

TARTALOM

Új könyvtári törvény felé

A közmüvelődési könyvtári törvényhozás. Összehasonlitó tanulmány. Frank M. GARDNER könyvéből (ism. FARKAS László) 257

Könyvtárépités, könyvtárgépesités

Új magyar könyvtárépületek térrendszere (SALLAI István) 276
A könyvtárgépesités helyzete Magyarországon (SÁRDY Péter) 287

Az IFLA, a FID
és a könyvtáros-egyesületek

A FID és feladatai (F. A. SZVIRIDOV)..... 292
Az IFLA és a FID budapesti konferenciájának előmunkálataiból 300
A könyvtári szakma helyzete néhány országban. Az IFLA 1971. évi közgyülésén elhangzott beszámolókból (ism. FALLIER Erika) 302

Az OKDT munkájából

Az OKDT hirei (N. RÁCZ Aranka)..... 315

Tájékozódás

Könyvtári reform a Pécsi Egyetemi Könyvtárban (FÉNYES Miklós)..... 318
A regionális szakkönyvtári együttmüködés eredményei és tapasztalatai Borsodban (ZSIDAI József) 326

Magyar könyvtárosok külföldön

Könyvtár- és tájékoztatásügy Kubában (ZIRCZ Péter)..... 329
Központilag koordinált szakirodalmi tájékoztatási rendszer kialakitása Kanadában (FARKAS Istvánné)..... 335

Könyvtárról könyvtárra 342

Országos Széchényi Könyvtár..... 343
Országos Széchényi Könyvtár. Könyvtártudományi és Módszertani Központ..... 345

Könyv és Könyvtár. 8/2. A debreceni KLTE Könyvtárának évkönyve (ism. FUTALA Tibor) 347
A Budapesti Müszaki Egyetem Központi Könyvtárának évkönyvei 2. (ism. Z-z.) 349
RÁCZ Aranka: A gyermekek könyvtári ellátásának fejlődése. Nemzetközi történeti áttekintés (ism. SZEPESI Hajnal) 352

Külföldi hirek 328, 355

E számunk munkatársai: FALLIER Erika (KERMI), FARKAS Istvánné (KFKI), FARKAS László (OSZK), FÉNYES Miklós (Pécsi Egyetemi Könyvtár), FUTALA Tibor (MM Könyvtárosztály), N. RÁCZ Aranka (OKDT), SALLAI István (KMK), SÁRDY Péter (KMK), SZEPESI Hajnal (Országos Pedagógiai Könyvtár és Muzeum), F. A. SZVIRIDOV (a FID v. főtitkára), ZIRCZ Péter (MM Könyvtárosztály), ZSIDAI József (Miskolci NME Könyvtára).

ÚJ KÖNYVTÁRI TÖRVÉNY FELÉ

FARKAS László:

A közművelődési könyvtári törvényhozás. Összehasonlító tanulmány – Frank M. GARDNER könyvéből –

A „Public library legislation: a comparative study" c. munka (UNESCO, Paris, 1971. 285 p.) a kérdés legátfogóbb áttekintését nyujtja. Elkészitését az UNESCO kérte az IFLA-tól; az IFLA ezzel a munkával Gardnert bizta meg, aki a Brit Könyvtáros Egyesület törvényügyi bizottságának hosszu éveken át elnöke volt, részt vett az angol könyvtári normák kidolgozásában, s már ezzel kapcsolatban foglalkozott összehasonlitó könyvtári törvényhozási tanulmányokkal. – Az alábbiakban könyvének elvi fontosságu fejezeteit ismertetjük (reflexiók nélkül tolmácsolva a szerző gondolatait), az 1–3. fejezetet nagy vonalakban, a 18. fejezetet röviditett forditás formájában. Az ismertetés FARKAS László munkája.

BEVEZETÉS

A szerző olyan országok könyvtári törvényeit választotta vizsgálódásának tárgyává, amelyekbe személyesen is ellátogathatott, mert a törvények valódi értéke csak hatásukban, eredményeikben mérhető le.

A tizennégy állam kiválasztása több körülmény mérlegelése alapján történt. Vannak köztük fejlett és fejlődő országok; a központi és helyi kormányzati formák tekintetében vannak szövetségi államok, egy-

séges központi kormányzat elve alapján szervezett államok, központosított tervgazdálkodást folytató államok.

A szerzőnek az egyes könyvtári törvényhez füzött megjegyzései mindig könyvtárosi és nem jogászi szempontuak. Biráló megjegyzései nem öncéluak; igyekszik rámutatni arra, hogy a könyvtári törvények hiányosságai többnyire olyan külső tényezőkből fakadnak, amelyek jól ismertek a könyvtárosok előtt. Egyetlen szándéka az volt, hogy az elvégzett összehasonlitások alapján rámutasson azokra az alternativákra, amelyeknek segitségével az egyes problémák megközelithetők.

Talán a legnagyobb figyelemre méltó eredménye az elvégzett vizsgálatoknak, hogy ki lehet mutatni a könyvtári törvényeknek egy meghatározott sémáját még az olyan államokban is, melyek kormányzati felépitésükben nagy mértékben különböznek egymástól. Ez pedig arra mutat, hogy a könyvtári jogalkotás problémái ma már jórészt azonosak, és megoldásuk jó úton halad.

1. A PROBLÉMA JELLEGE

A közmüvelődési könyvtárak rendszerének kiépitése és fenntartása magától értetődő feladatnak tünik minden olyan államban, ahol a nevelés és müvelődés ügyét fontosnak tartják. Hiszen az egyénnek nemcsak a formális iskolai oktatás idején kell a könyvekhez hozzájutnia, hanem azután is; ebből pedig következik, hogy szükség van a könyvek, nyomtatványok szervezett gyüjteményeire.

Azt hihetnénk, hogy viszonylag egyszerü feladat egy ilyen könyvtári rendszer törvényes megalapozása, és magától értetődik az ilyen könyvtárak használatának ingyenessége mindenki számára — amint az iskoláztatás már majdnem mindenütt kötelező és egy bizonyos szintig ingyenes is.

Ezek a feltételezések azonban tévesek. A közmüvelődési könyvtárak szerves rendszerének szükségességét — szemben azzal a korábbi állapottal, melyben önálló nyilvános könyvtárak egymástól függetlenül léteztek — éppen egyes fejlett államokban csak a legutóbbi időkben ismerték fel. Sok egyébként fejlett kulturáju és oktatási rendszerü államban ma sincs általános érvényü könyvtári törvény, példa erre Franciaország, Belgium, Hollandia és Olaszország. Sokszor pedig

a régi könyvtári törvények már nem felelnek meg a modern állam követelményeinek. A közkönyvtárügy fejlődését paradox módon valószinüleg az is hátráltatta, hogy közmüvelődési és társadalmi jelentőségét már jóval a kötelező népoktatás bevezetése és a modern államrend kialakulása előtt elismerték, igy a közmüvelődési könyvtár fogalma lényegileg a helyi közösségekhez kapcsolódott.

Már több mint száz éve — 1849-ben — megállapitotta Edward Edwards, az angol könyvtárügy egyik uttörője, hogy törvényes alap nélkül a közmüvelődési könyvtárak nem válhatnak állandó jellegü müvelődésügyi intézményekké.

Száz évvel később, 1949-ben, az UNESCO nyilatkozatot adott ki a közmüvelődési könyvtárak szükségességéről és feladatairól. Hangsulyozta, hogy ezek hatékony eszközei a közoktatásnak, a népek közötti megértés erősödésének. Elsődlegesen a felnőttek müvelődését szolgálják, de az iskolai munkának is kiegészitő eszközei. A közmüvelődési könyvtárakat — folytatja a deklaráció — törvény alapján kell létesiteni és fenntartani, teljes mértékben vagy legalább is tulnyomó részben közpénzből; biztositani kell ingyenes használatukat, egyenlő feltételek mellett, a közösség minden tagja számára, foglalkozásra, vallásra, társadalmi osztályra vagy faji hovatartozásra való tekintet nélkül.

1953-ban a nigériai Ibadanban rendezte meg az UNESCO első szemináriumát a fejlődő országok könyvtárügyéről. Az itt elfogadott álláspont szerint a könyvtárügyi törvénynek az alábbi rendelkezéseket kell magában foglalnia:

- általános felhatalmazás a könyvtári kiadások viselésére, a költségek felső határának rögzitése nélkül,
- a törvény rendelkezéseinek kötelező végrehajtása mindenütt, ahol ennek már megvannak a feltételei (anyagi eszközök, szervezet, szakképzett könyvtárosok),
- kötelező erejü rendelkezés arról, hogy a könyvtárakban megfelelő képesitésü könyvtárosokat kell alkalmazni,
- a könyvtári szolgáltatások valamilyen formában az egész lakosságnak álljanak rendelkezésére,
- könyvtárközi kölcsönzés utján az egész ország könyvállománya mindenki számára hozzáférhető legyen,
- a könyvállomány a különböző elvi felfogások minden árnyalatát tükrözze,
- az országos rendszer keretében mindenütt az ingyenesség megvalósitására kell törekedni.

Az IFLA Közmüvelődési Könyvtári Szekciója 1955-ben memorandumot tett közzé a könyvtárügy fejlesztéséről; ennek külön fejezete foglalkozik a könyvtári törvényhozással. Megállapitja, hogy minden államnak szüksége van könyvtári törvényre. Ez a törvény

- hatalmazza fel az erre alkalmas helyi hatóságokat a közpénzek könyvtári célu felhasználására,
- ne limitálja a helyi könyvtári kiadások mértékét,
- pontosan határozza meg azokat a könyvtári célokat, amelyekre a közpénzeket forditják,
- biztositsa a helyi hatóságok szervezeti és anyagi együttmüködését a könyvtári szolgáltatások ellátására;
- minden helyi hatóság létesitsen könyvtári bizottságot, amely közvetlenül a helyi Tanácsnak felelős,
- a helyi hatóságok nevezzék ki a könyvtári személyzet tagjait,
- a könyvtárat a lakosság ingyen használhassa.

Leszögezte még a memorandum, hogy a helyi hatóságokat törvényesen kell kötelezni közmüvelődési könyvtárak fenntartására, mihelyt ez gyakorlatilag megvalósitható.

1955 októberében az UNESCO Delhiben rendezett szemináriumot a könyvtári törvényhozásról, 12 ázsiai ország képviselői számára. Az itt elfogadott javaslatok is a fentiekhez hasonló irányba mutatnak.

2. ALAPELVEK ÉS GYAKORLATI MEGFONTOLÁSOK A TÖRVÉNYEK SZERKESZTÉSÉBEN

Új könyvtári törvény megalkotásánál mindenekelőtt az illető állam szerkezeti felépitését, alkotmányos berendezését kell tekintetbe venni. A közmüvelődési könyvtárak létesitésének elsősorban helyi kihatásai vannak, ezért igen nagy jelentősége van a törvény megszerkesztésénél annak, hogy milyen viszony áll fenn a helyi hatóságok jogköre és az országos központi hatalom között.

Olyan államokban, ahol általános érvényü könyvtári törvény nincs is, a helyi jogszabályok alapján, törvényileg teljesen rendezett viszonyok között müködhetnek a közmüvelődési könyvtárak. Ez a körülmény azonban megneheziti az egész országra kiterjedő, általános érvényü uj törvény meghozatalát. Ez a helyzet a Német Szövetséges Köztársaságban, és bizonyos mértékig Hollandiában és Belgiumban is.

A törvény meghozatalánál más fontos tényezőket is gondosan kell mérlegelni. Ilyenek: az oktatási viszonyok, az országban használt különböző nyelvek és jelentőségük a könyvtermésben, a népsürüség és a települési viszonyok, a közlekedés, az állami bevételek és az adózás rendszere, a meglévő könyvtári vonatkozásu jogszabályok, a képzett könyvtárosok száma és a könyvtárosképzés.

A cél annak a meghatározása, hogy az adott körülmények között mit tud az állam nyujtani, mekkora a szükséglet, milyen szervezetre van szükség, és hogyan tudja a törvényhozás a könyvtárügy gyors fejlődését előmozditani a közgazdaság és a közigazgatás tulságos megterhelése nélkül.

Megalkotni könnyebb egy törvényt, mint megváltoztatni. Legyenek ezért a törvények flexibilisek, és már eleve számoljanak a társadalmi viszonyokban, a helyi hatóságok szervezetében és az adózási rendszerben bekövetkezhető változásokkal.

Vannak bizonyos tipikus gyakorlati problémák, amelyeket a könyvtári törvényhozásnak meg kell oldania. Vegyük sorra őket.

Önálló rendszer legyen a közmüvelődési könyvtárügy vagy az országos könyvtári rendszer része? — Előnyösnek mutatkozhat egy olyan integrált országos rendszer létesitése, amelybe nemcsak minden közmüvelődési könyvtár, hanem valamennyi egyéb könyvtártipus is (egyetemi könyvtárak, intézmények könyvtárai, müszaki könyvtárak, sőt a nemzeti könyvtár is) beletartozik. Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy ezek a könyvtárak — bár müködésük hasonló — különböző célokat azolgálnak. Valamennyi könyvtártipusnak egyetlen törvényben való egybefoglalása kedvezőtlenül befolyásolhatja a közmüvelődési könyvtárak fejlődését, s emellett még ellenállást is válthat ki a többi könyvtár részéről. Ugyanakkor viszont nyilvánvalóan szükség van a különböző könyvtárak müködésének bizonyos összehangolására, aminek megszervezésére leginkább a nemzeti könyvtárak alkalmasak. A bibliográfiai együttmüködés és a könyvtárközi kölcsönzésben való részvétel minden könyvtár számára fontos.

A központi könyvtári hatóság kérdése. — Kétségtelen, hogy szükség van központi hatóságra, amely a könyvtári törvény rendelkezéseinek végrehajtásáról gondoskodik. Kormányzati szinten kell eldönteni, hogy ez önálló főhatóság legyen-e, vagy valamelyik minisztériumnak alárendelt szerv. Előnyök származnak abból, ha ez a központi hatóság az oktatásügyi minisztérium része, egy könyvtári igazgatási osztállyal és egy felügyeleti részleggel.

Diszpozitiv vagy kötelező erejü legyen a jogszabály? — A diszpozitiv vagy fakultativ szabályozás nem eléggé hatékony még akkor sem, ha anyagi ösztönzéssel párosul. A törvény kötelező erővel rendelje el, hogy mit kell tenni, de tegye lehetővé rendelkezéseinek fokozatos végrehajtását olyan ütemben, ahogy azt az anyagi erőforrások és az egyéb körülmények alakulása megengedik.

A helyi szervek és a központi kormányzat viszonya. — Általános meggyőződés, hogy a nyilvános könyvtárak egy-egy helyi közösség müvelődési igényeinek kielégitésére szolgálnak. A tájékoztatási eszközök óriási fejlődése és a könyvtári szervezet fejlődése következtében azonban ez egyre kevésbé lesz igy. Az ezzel kapcsolatos kérdésekre a választ mindig az illető állam közigazgatási szervezetének vizsgálata adja meg. Tény azonban, hogy a helyi érdekeltség megléte kivánatos és azt serkenteni kell. Erre alkalmas eszköz bizonyos jogköröknek a helyi hatóságokra való átruházása vagy helyi véleményező szervek létesitése.

A könyvtárigazgatási egységek méretei. — Ha a helyi érdekeltség lényeges szempont a könyvtárügy intézésében, felmerül az a kérdés, hogy milyen igazgatási szerv, mekkora területen és milyen jogkörrel intézze a könyvtárak ügyeit. Az ibadani UNESCO-szeminárium afrikai vonatkozásban arra a következtetésre jutott, hogy az egyetlen könyvtári hatóság az országos könyvtári hivatal legyen, minthogy a helyi hatóságok kialakulása ott még kezdeti stádiumban van; esetenként azonban az arra alkalmas helyi hatóságok kapjanak megfelelő feladatkört az országos könyvtári szolgálat ellátásában.

A fejlett országok ma már nagyobb területü könyvtárigazgatási egységeket igényelnek, mint az korábban szükségesnek látszott.

E kérdéshez tartozik annak a biztositása is, hogy a helyi hatóságoknál a könyvtárügy igazgatása minden egyéb — kulturális vagy oktatásügyi — igazgatási tevékenységtől független legyen. Az elvi irányitás megoldásának módja a helyi hatóság szerkezeti felépitésétől függ. Célszerü ezt olyan független szakbizottságra bizni, amely csak a helyi Tanácsnak tartozik felelősséggel. Ez — megfelelő törvényes szabályozás hiányában — nem mindig oldható meg. Szakértő személyeknek a tanácskozásokba való bevonására azonban mindig van lehetőség.

Az anyagi fenntartás kérdése. — Általánosan elfogadott elv, hogy a nyilvános könyvtárakat közpénzből, vagyis az adójövedelmek-

ből kell fenntartani. Ugyanilyen alapelv az is, hogy a nyilvános könyvtári szolgálatnak ingyenesnek kell lennie, bár ez a gyakorlatban még nem mindig valósul meg.

Minden könyvtárfenntartó helyi hatóságnak adókivetési jogának kell lennie, és a törvényben gondoskodni kell a könyvtárak országos szintü anyagi támogatásáról is.

Egyéb megfontolandó kérdések. — Egyes államokban problémát jelenthet a magánkönyvtáraknak vagy az un. kölcsönkönyvtáraknak a közmüvelődési könyvtári rendszerbe való beillesztése.

Szabályozni kell a könyvtárak közötti kapcsolatoknak, a könyvtárak együttmüködésének kérdéseit is. Rendelkezni kell a nemzeti könyvtárnak ezzel kapcsolatos esetleges feladatairól.

Vitatott kérdés, hogy a könyvtári törvényben kell-e szabályozni a könyvtárosképzést és a könyvtáros-egyesületek müködésével kapcsolatos kérdéseket.

3. A KÖNYVTÁRI TÖRVÉNYEK SÉMÁJA. A KÜLÖNBÖZŐ MEGOLDÁSOK EGYBEVETÉSE

A szerző 14 országnak (ezen belül a szövetségi államok több tagállamának) könyvtári törvényét vizsgálta meg — a legfejlettebb országoktól egészen a csak nemrég függetlenné vált Becsuánaföldig. Valamennyi törvénynek közös vonása, hogy nem teljesen kielégitő és hatékony; mindenütt vannak problémák, annak ellenére, hogy a vizsgált államok legtöbbje a legutóbbi tiz évben hozta vagy módositotta könyvtári törvényét.

Majdnem minden uj könyvtári törvényben megfigyelhető a törekvés annak a helyi közigazgatási szervnek a meghatározására, amelyik földrajzi és anyagi helyzeténél fogva a legalkalmasabb a nyilvános könyvtári szolgálat kibontakoztatására; majdnem minden uj törvény létesit központi tanácsadó testületet a könyvtári rendszer fejlesztésének elömozditására.

A legtöbb államban a diszpozitiv rendelkezések helyébe a kötelező erejü szabályozás lépett. A helyi hatóságoknak ma már nem joga, hanem kötelessége a nyilvános könyvtári szolgálat ellátása. Néhány

államban, igy Angliában, Finnországban és Svédországban a törvény azért nem kötelezi a helyi hatóságokat nyilvános könyvtárak létesitésére, mert már minden községben van nyilvános könyvtári szolgálat. Norvégiában a törvény tette kötelezővé a nyilvános könyvtárak létesitését, a dán könyvtári törvény pedig határidőt szabott a helyi hatóságoknak a könyvtár létesitésére. A központositott tervgazdálkodást folytató államok könyvtári törvényei nem tartalmaznak ilyen rendelkezéseket, ugy tünik azonban, hogy pl. Magyarországon teljes a könyvtári ellátottság.

Az egyes államokban létesitett központi könyvtárügyi testületek egyes esetekben csak tanácsadó, véleményező jellegüek, más esetekben azonban igazgatási jogkörük is van; néha független szervek, néha pedig valamely központi főhatóság (minisztérium) részeként vannak megszervezve.

Csehszlovákiában a Központi Könyvtárügyi Tanács véleményező szerv az Oktatásügyi és Kulturális Minisztérium keretében. — A dán Könyvtári Tanács is tanácsadó, véleményező testület, tagjait a müvelődésügyi miniszter nevezi ki, elnöke az állami könyvtárügyi igazgató, aki egyben az Állami Könyvtárügyi Felügyelőség vezetője. — Finnországban a Könyvtári Bizottság a könyvtárügyeket intéző Országos Iskolaügyi Hivatal tanácsadó szerve. — Magyarországon az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács a Müvelődésügyi Minisztérium véleményező szerve s mint ilyennek nagy tekintélye van. — Irországban a Könyvtári Tanácsnak jelentős hatásköre van a könyvtári szubvenciók hovaforditását illetően, tehát tulajdonképpen inkább igazgatási szerv. — A kanadai Ontario tartományban szervezett Könyvtári Tanács az oktatásügyi miniszter véleményező szerve, feladatait a könyvtári törvény szabályozza. Az ugyancsak kanadai Quebec tartomány Közmüvelődési Könyvtári Bizottsága a müvelődésügyi miniszternek alárendelt szerv, egyik tagja a Tartományi Közmüvelődési Könyvtári Igazgató. A Bizottságnak három havonként jelentést kell tennie a könyvtári törvény rendelkezéseinek érvényesülése terén szerzett tapasztalatairól. — Az 1964. évi angol közmüvelődési könyvtári törvény két központi tanácsadó testületet létesitett, az egyiket Anglia, a másikat pedig Wales területére kiterjedő hatáskörrel. Müködésük tisztán véleményező jellegü, főként a könyvtári normák betartását és a könyvtári törvény végrehajtását kisérik figyelemmel. — Washington államban (USA) a kormányzó nevezi ki a Könyvtári Bizottságot. Ez igazgatási szervként intézi a nyilvános könyvtári szolgálat fejlesztésére szánt állami és szövetségi pénzalapok felhasználását. A Bizottság nevezi ki az Állami Könyvtár vezetőjét, aki egy-

ben a Bizottság titkára. A Bizottságnak véleményező feladatai is vannak.

Ezek a központi könyvtári testületek tehát elsősorban véleményező szervek, de elkerülhetetlen, hogy valamilyen ellenőrző funkciót is ne lássanak el, akár tartalmaz a törvény ilyen irányu rendelkezést, akár nem. Ez a funkciójuk magában foglalhatja a felügyeletet és az irányitást is, vagy csak arra szoritkozik, hogy az illetékes miniszternek a megfelelő intézkedésre javaslatot tegyenek, a helyi könyvtári hatóságoktól rendszeres tájékoztatást kérjenek és ezeknek is javaslatokat tehessenek.

Ahol ilyen központi véleményező testület nem müködik, ott mindig van koordináló központi államigazgatási szerv. Norvégiában pl. az Állami Könyvtári Felügyelőség, amelyet a törvény létesitett; vezetőjét, az állami könyvtári felügyelőt a király nevezi ki, de a vallás- és közoktatásügyi miniszter főhatósága alá tartozik. Svédországban a Központi Oktatásügyi Hivatalnak van egy könyvtári osztálya, ez ellenőrzi az államsegélyek felhasználását, ez hagyja jóvá az épitési terveket, és felügyelete alá tartozik a könyvtárosképzés is. Az Egyesült Államokban a legtöbb állam létesitett már központi könyvtárügyi igazgatási szervet, a Szövetségi Oktatásügyi Minisztériumban pedig külön hivatalt szerveztek a szövetségi könyvtári törvény — a Library Services and Construction Act — alapján juttatott államsegélyek ügyeinek intézésére.

A központi könyvtárügyi tanácsok és igazgatási szervek általában az oktatásügyi vagy müvelődésügyi minisztériumhoz tartoznak, illetve kapcsolódnak. Ez azonban nem vonja maga után szükségszerüen az alsóbb kormányzati szinteken is a nyilvános könyvtárak igazgatásának más igazgatási ágakkal való összekapcsolását.

A legtöbb könyvtári törvény a közmüvelődési könyvtári szolgáltatások ellátását a meglévő helyi közigazgatási keretek között kivánja biztositani, kerüli a fennálló helyzet megváltoztatását. Az egyetlen kivétel az uj angol könyvtári törvény, amely az alsófoku közigazgatási egységektől megvonta a könyvtárfenntartói jogkört, ha nincs legalább 40 000 lakosuk.

Nagyobb területi hatáskörü könyvtári hatóságok hiányában az uj könyvtári törvények a könyvtárak hatékony együttmüködését területi hálózatok létesitésével kivánják biztositani, amelyekben az egyes könyvtárak önkéntesen vagy kötelezően vesznek részt. Az együtt-

működést a törvények rendszerint külön anyagi támogatással is előmozditják.

Dániában a megyei könyvtárak a körzetükhöz tartozó nyilvános könyvtárak működését könyvek kölcsönzésével, beszerzésével és módszertani segitségnyujtással támogatják. A körzethez való tartozás minden nyilvános könyvtár számára kötelező. Norvégiában a regionális könyvtáraknak felügyeleti joguk is van a területükhöz tartozó könyvtárak működése felett. Svédországban az együttműködést elősegitő megyei könyvtárakon felül még külön könyvtárközi kölcsönzési központok is működnek. A kanadai Ontario tartományban nem kötelező a területi hálózatokhoz való csatlakozás, de az állam az együttműködéshez tekintélyes összegü anyagi támogatást nyujt. Az Egyesült Államokban a közmüvelődési könyvtárak együttműködése teljesen önkéntes és többnyire az egyes könyvtárak közötti szerződésen alapul. (Az együttműködés anyagi ösztönzéséről itt föderális törvény gondoskodik.) Az 1964. évi angol könyvtári törvény alapján egész Anglia (és Wales) területe könyvtári régiókra oszlik, minden könyvtárfenntartó hatóság beletartozik valamelyik könyvtári régióba. A régiók alakitásának elsődleges célja itt is a könyvtárközi együttműködés biztositása, a közmüvelődési könyvtárakon kivül más könyvtárak is csatlakozhatnak hozzájuk.

Jellemző vonása az uj könyvtári törvényhozásnak az *államsegély* rendszerének bevezetése annak érdekében, hogy a helyi hatóságok fejlesszék a könyvtári szolgálatot és a könyvtárak közötti együttműködést. Egyes államokban az államsegély feltétele bizonyos könyvtári normák teljesitése, bizonyos szinvonal elérése. Ezeket esetleg nem magában a törvényben határozzák meg részletesen, hanem a végrehajtási rendeletekben.

A legtöbb állam ragaszkodik a közmüvelődési könyvtári szolgáltatások *ingyenességéhez*, és ezt több könyvtári törvény — igy pl. az angol, a norvég, a dán, a finn — kifejezetten ki is mondja. Csehszlovákiában és Magyarországon a felnőtt olvasóktól csekély összegü beiratkozási dij szedhető. A kanadai Quebec tartomány törvénye nem követeli meg, Ontario könyvtári törvénye viszont előirja a használat ingyenességét, ami azonban nem terjed ki kötelezően a kölcsönzésre is. Az USA legtöbb államának törvénye előirja az ingyenes használatot.

Kevés könyvtári törvény határozza meg szabatosan, hogy a nyilvános könyvtáraknak milyen *dokumentumokat* kell beszerezniük és

milyen szolgáltatásokat kell teljesiteniük. A finn könyvtári törvény a könyvek mellett emlitést tesz filmek és hanglemezek beszerzéséről is, az angol törvény könyvek, egyéb nyomtatványok, ábrák, hanglemezek, filmek és más dokumentumok könyvtári használatáról szól, és felhatalmazást ad a könyvtárépületeknek kiállitások, filmbemutatók, zenei előadások és egyéb kulturális rendezvények céljára történő igénybevételére.

Bár a legtöbb törvény nem tartalmaz ilyen vonatkozásu szabályozást, nincsenek bennük tiltó rendelkezések sem, s igy a könyvtári hatóságok nincsenek korlátozva a nyilvános könyvtári szolgáltatások kibontakoztatásában.

Nagyon kevés könyvtári törvény szabályozza a közmüvelődési és az egyéb könyvtárak — egyetemi könyvtárak, szakkönyvtárak stb. — közötti kapcsolatokat. Kivételt jelentenek e tekintetben a központositott tervgazdálkodást folytató államok törvényei. Ezek az állam területén müködő valamennyi könyvtárat, azoknak jellegére való tekintet nélkül, az egységes országos könyvtári rendszer részének tekintik.

— — — — —

Az ezután következő 4—17. fejezet a könyv anyagának zömét foglalja magában, deskriptiv jellegénél fogva azonban jelen áttekintésünk számára nem elsődlegesen lényeges: a szerző által meglátogatott országok könyvtárügyét, könyvtári törvényhozását ismerteti. Ezek: Finnország, Norvégia, Dánia, Svédország, Anglia és Wales, Irország, Csehszlovákia, Magyarország, Kanada (Quebec és Ontario tartomány), az USA (New York állam és Washington állam), Ghana, Tanzánia, Becsuánaföld, India. (Hazánk könyvtárügyét és az 1956. évi könyvtári törvényt a 11. fejezetben behatóan tárgyalja és igen pozitivan értékeli a szerző.) — Csaknem teljes szövegében közöljük viszont az alábbiakban a könyv utolsó fejezetét, elvi jelentőségénél fogva.

— — — — —

18. A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRI TÖRVÉNY MEGSZERKESZTÉSÉNEK ALAPELVEI

Tanulmányomat az eredeti terv szerint olyan törvényminta megfogalmazásával kellene lezárnom, amely utmutatásul szolgálhatna a fejlődő országok számára, közmüvelődési könyvtári törvényeik megalkotásához. Nyilvánvalóan kitünik azonban a jelenleg érvényben lévő törvények elvégzett egybevetéséből, hogy erre nincs lehetőség.

A törvényalkotás módjában, a központi és helyi hatóságok viszonyában, az egyes országok fejlődésének ütemében, valamint a közpénzek felhasználásában és a már meglévő könyvtári szolgáltatásokban fennálló különbségek már eleve hiábavalóvá teszik minden ilyen jellegü konkrét tervezet elkészitését.

A törvényhozási uton megoldandó feladatok eltérnek egymástól; a szükséges tennivalók a fennálló társadalmi, politikai vagy épp vallási viszonyok szerint különböznek.

Az olvasónak azonban — a különbségek ellenére is — észre kellett vennie, hogy hasonló problémák végül is hasonló megoldásokhoz vezetnek, és hogy a kormányzati rendszerek hasonlósága is megmutatkozik a szabályozás módjában. Igy hasonlók egymáshoz a skandináv államok közmüvelődési könyvtári törvényei, s azonos mintákat követ a központositott tervgazdálkodás alapján álló országok törvényhozása is. Azonos jellegü a könyvtárügy szabályozása azokban az afrikai országokban is, amelyek a közelmultban függetlenültek az angol gyámkodástól. Mindamellett nagy eltérések vannak az azonos mintát követő csoportokon belül is, az egyes csoportok között pedig óriásiak a különbségek.

Alapvető egyezés csak a szándékban van: törvényhozási aktussal meg kell teremteni a biztos alapjait egy olyan országos könyvtári rendszernek, amelynek a használatát, hozzáférhetőségét a lehetőség szerint mindenki számára egyenlő mértékben biztositják.

Amint könyvünk 3. fejezetének anyagából kiderül, emellett a cél elérésére irányuló bizonyos elvek is eléggé általánosan érvényesülnek a könyvtári törvényhozásban világszerte, tekintet nélkül az egyes államok szervezetében, kormányformájában vagy fejlődési fokában fennálló különbségekre.

Igy egyre általánosabb az a meggyőződés, hogy szükség van központi tanácsadó testületre a könyvtári szolgálat fejlesztésének, valamint a törvények végrehajtásának elvi és gyakorlati irányitása céljából. — Egyetértést találunk abban is, hogy nagyobb területi hatókörü könyvtárakat, illetve könyvtári hatóságokat kell szervezni s ezek együttmüködését anyagi támogatással elő kell mozditani. — Elfogadott elv a könyvtáraknak az adójövedelmekből való általános támogatása, lehetőleg két államigazgatási szinten, s ugyanigy az eddig független nyilvános könyvtáraknak a közmüvelődési könyvtári rendszerbe való beillesztése. — Általánosan elismerik, hogy a könyvtár használatát ingyenessé kell tenni s hogy a könyvtári rendszer anyagi erőforrásainak jó kihasználásához megfelelően képzett könyvtári személyzetre van szükség.

Az alábbiakban végül felsorakoztatunk 22 olyan, a megvizsgált jogszabályokból leszürhető tételt, amelyet minden állam hasznosithat könyvtári jogalkotásában, a maga sajátos viszonyaihoz alkalmazva őket.

1. A törvény bevezető részében világosan meg kell határozni a megvalósitandó c é l t. Az uj angol könyvtári törvény bevezető része a törvény célját röviden abban jelöli meg, hogy „a helyi hatóságok által nyujtott közmüvelődési könyvtári szolgálatot a miniszter felügyelete alá helyezze, és hogy a szolgálat szabályozására és fejlesztésére uj rendelkezéseket hozzon". A dán könyvtári törvény szerint: „A közmüvelődési könyvtárak célja az ismeretterjesztés, az oktatás és a kultura előmozditása azáltal, hogy könyveket és más ilyen célra alkalmas dokumentumokat ingyenesen hozzáférhetővé tesznek." Oklahoma: „Ennek a törvénynek az a célja, hogy támogassa és elősegitse több megye területére kiterjedő hatókörü, ingyenes közmüvelődési könyvtárak létesitését és müködését az egész állam területén, s igy az állam minden polgára számára egyenlő lehetőséget biztositson átfogó jellegü könyvtári gyüjtemények használatára..." Mysore (India): „... gondoskodás nyilvános könyvtárak létesitéséről és fenntartásáról, továbbá széles körü falusi és városi könyvtári szolgálat megszervezése Mysore államban..."

2. A törvény v é g r e h a j t á s á v a l felelős minisztert vagy m i n i s z t é r i u m o t kell megbizni, olyan felhatalmazással, hogy a törvény keretei között rendeleteket adhasson ki. Célszerü, hogy ez a végrehajtó szerv az oktatásügyi minisztérium legyen.

3. Független testületet kell létesiteni abból a célból, hogy a törvény végrehajtása tekintetében a miniszternek vagy a minisztériumnak tanácsadással szolgáljon. Elnökét és tagjait a miniszter nevezze ki, de gondoskodni kell az érdekelt szervezeteknek, mint pl. a könyvtáros-egyesületeknek vagy a helyhatóságok szövetségének stb. képviseletéről. Ennek a „Könyvtári Tanács" vagy más hasonló elnevezésü testületnek a véleményét a hatáskörébe utalt minden ügyben ki kell kérni, és neki is joga legyen a közmüvelődési könyvtári szolgálattal kapcsolatos fontos ügyekre a miniszter figyelmét felhivni. Müködéséről szabályos időközökben be kell számolnia. Ennek a testületnek a feladatává lehet tenni, amennyiben kivánatosnak látszik, a közmüvelődési könyvtárak rendszerének országos könyvtári rendszerré való kifejlesztését, evégből fel kell venni tagjai közé a nemzeti könyvtár, az egyetemi könyvtárak és más különleges jelentőségü könyvtárak képviselőit.

4. A miniszternek legyen joga a könyvtárak felügyeletére, valamint a könyvtári szolgáltatások normáinak megállapitására és kiadására. Ezért a minisztériumban külön osztályt kell szervezni a könyvtári tanács munkájának támogatására. A tanács titkára vezető állásu hivatalnok legyen, de tartozzanak a titkárság állományába könyvtári szakemberek is, a könyvtári felügyelet gyakorlására. A miniszter, a tanács és a titkárság közötti kapcsolat szabályozása alkalmazkodjék a fennálló tényleges helyzethez.

5. Jelölje meg a törvény a könyvtárügy intézéséért felelős helyi közigazgatási egységeket (ha nem az egész állam alkotja ezt az egységet). A törvényben megjelölt közigazgatási egységekre kell bizni, illetékességi területükön, a közmüvelődési könyvtári szolgálat igazgatását; hatáskörüket csak a helyhatósági tanácsok döntése alapján ruházhatják át más szervre. A könyvtárigazgatási szerv a helyhatóság különálló, független igazgatási ágazata legyen, szervezeti formája feleljen meg az illető hatóságnál fennálló rendszernek. Lehet tehát a helyhatósági tanács egyik albizottsága, lehet választott vagy kinevezett külön bizottság, de lehet a helyi hatóság egyik vezető tisztviselője mellé beosztott tanácsi tisztviselő is — hogy három lehetőséget is emlitsünk.

A helyi könyvtárigazgatási szervek jogkörét, feladatait, megbizásuk időtartamát stb. helyhatósági szabályrendeletben kell megállapitani, a törvényben megszabott keretek között.

A könyvtárügyeket intéző helyi szervek kijelölése nehéz feladat. Annyit az elvégzett vizsgálatok alapján talán mégis megállapithatunk,

hogy kivánatos ezt a feladatot, a helyi kormányzati szervezeten belül, minél nagyobb területi hatáskörrel rendelkező — de közigazgatásilag még jól irányitható és ellenőrizhető — szervre bizni. Ennek természetesen közigazgatási szervezeti egységnek kell lennie; ha ez a szervezet még nem alakult ki, átmenetileg legyen maga az állam a könyvtárügyeket intéző egység. Azt a kisértést mindenképpen el kell kerülni, hogy ilyen helyzetben a könyvtárügyek intézését a nagy városok hatáskörébe utaljuk.

6. A helyi könyvtárfenntartó szervek jogait és kötelességeit szabatosan meg kell határozni, és meg kell jelölni területi illetékességüket, még akkor is, ha ezek a szervek a helyi közigazgatásban nem rendelkeznek általános hatáskörrel.

7. A miniszternek legyen joga kötelező erejü rendelkezések kiadására a közmüvelődési könyvtári ellátásra vonatkozóan, de legyen meg a lehetősége a helyi hatóságokkal való olyan megegyezésre is, hogy azok a törvény rendelkezéseit — központi irányitás és felügyelet mellett — fokozatosan hajtsák végre.

8. A helyi hatóságok legyenek felhatalmazva könyvtári adó kivetésére; ennek mértékét a központi hatóság állapitja meg, s egyszerü határozattal módosithatja. Az adó maximumát ne határozzák meg, a minimumot a könyvtári szolgálat fejlődési fokának megfelelően szabják meg. Ha a helyhatóságnak a vagyonadón kivül más adójövedelmek is állnak rendelkezésére, legyen joga az általános adójövedelem egy részét könyvtári célokra tartalékolni.

9. Biztositani kell a könyvtárak részére a központi kormányzat anyagi támogatását is. Az államsegély összegét ahhoz mérten kell megállapitani, hogy a helyi hatóság a saját adójövedelméből mennyit tud a könyvtárügy céljaira forditani és milyen mértékben halad előre a könyvtári törvény rendelkezéseinek megvalósitásában. Általában ugy kell az állami támogatást előirányozni, hogy kezdetben érje el vagy haladja is meg az összes kiadások 75%-át, és fokozatosan csökkenjen, ahogyan a könyvtári szolgálat megalapozottabbá válik és egy közigazgatási terület egészére kiterjed.

Az államsegély rendszere természetesen a központi és a helyi kormányzati szervek pénzügyi kapcsolatától függően változik, az esetenkénti, valamint a viszonylagos népsürüségre alapozott segélyezést azonban mindenesetre kerülni kell. Arra kell törekedni, hogy a könyvtári szolgálat fenntartása, amennyire csak lehetséges, helyi

forrásból történjék, mégis a központi kormányzatnak az általános adójövedelemből származó anyagi segitségével. Szövetségi államban – ha csak lehetséges – mind a föderáció, mind a tagállamok anyagi eszközeit vegyék igénybe erre a célra.

10. Tartalmazzon a törvény rendelkezéseket a helyhatósági szinten létesitett könyvtárak együttmüködési és könyvtárközi kölcsönzési rendszerének kiépitéséről. Kivánatos, hogy az ilyen együttmüködés felügyeletét a nemzeti könyvtár lássa el, bár a szükséghez képest regionális könyvtári központok is létesithetők. A könyvtárak együttmüködésének, valamint a könyvtárközi kölcsönzésnek az irányitását és az ehhez szükséges anyagi eszközök biztositását a központi kormányzatra kell háritani, de gondoskodni kell arról, hogy ahhoz a helyi hatóságok, az egyetemek, továbbá a szakkönyvtárak és az intézmények könyvtárai is hozzájáruljanak.

11. Jelölje meg a törvény, hogy a közmüvelődési könyvtárak milyen anyagot gyüjtsenek és milyen szolgáltatásokat nyujtsanak, de ne legyenek benne olyan megkötések, amelyek esetleg akadályoznák a szolgáltatásoknak a körülmények által megkivánt kiterjesztését. Adjon jogot a közmüvelődési könyvtáraknak arra (ha egyáltalán szükség van ilyen törvényes felhatalmazásra), hogy kivánatosnak mutatkozó, kiegészitő szolgáltatásokat is vállalhassanak, kiterjeszthessék müködésüket előadások tartására, kiállitások, szinielőadások rendezésére, filmek bemutatására és egyéb kulturális tevékenységre.

12. Meghatározott célból, pl. a müszaki tájékoztatási szolgálat ellátása érdekében szabályozni kell a közigazgatási egységeken belül is a más könyvtárakkal való együttmüködést.

13. A közmüvelődési könyvtárak szolgáltatásai legyenek ingyenesek és mindenki számára hozzáférhetők. Ha mégis engedélyezi a törvény a nem könyv jellegü könyvtári dokumentumok – hanglemezek, filmek, képek – kölcsönzése, könyvek félretétele vagy a visszaszolgáltatás elmaradása esetén dijak vagy téritmények szedését, akkor tartalmazzon olyan rendelkezést is, hogy ehhez a miniszter hozzájárulása szükséges és a dijak mértékét pontosan szabályozni kell.

14. Intézkedjék a törvény az intézmények tulajdonában lévő nyilvános könyvtáraknak az általános közmüvelődési könyvtári szervezetbe való beolvasztásáról. Ebben természetesen mindig alkalmazkodjék a fennálló tényleges körülményekhez, de legalábbis rendelje el az olyan könyvtárak segélyezésének fokozatos

csökkentését, amelyek nem kivánnak az általános közmüvelődési könyvtári szervezetbe beolvadni; tegye függővé a segélyezést a könyvtár általánosan hozzáférhetővé tételétől és a használati dijak megszüntetésétől. Uj intézményi könyvtárak részére segélyt nyujtani nem szabad.

15. A törvény rendelkezéseit olyan rugalmasan kell megfogalmazni, hogy a helyi hatóságok szervezetében, a pénz értékében, a közoktatás fejlődésében bekövetkező változások miatt ne váljék szükségessé módositásuk.

16. Adjon a törvény általános felhatalmazást arra, hogy a közmüvelődési könyvtárak szolgáltatásaikat más intézmények számára is biztosithassák, vagy együttmüködjenek már meglévő, ilyen szolgálatokat ellátó könyvtárakkal, pl. a kórházi könyvtárakkal, a vakok, testi vagy szellemi fogyatékosok könyvtáraival, továbbá a katonai és tengerészeti könyvtárakkal. Ez történhetik országos vagy helyi szinten egyaránt.

17. Az ország viszonyaitól függően esetleg gondoskodni kell arról, hogy a közmüvelődési könyvtárak támogassák a szociális-kulturális központokat, müvelődési házakat és hasonló intézményeket, akár könyvek kölcsönzésével, akár fiókkönyvtárak létesitésével.

18. Világosan le kell szögezni, hogy a közösség számára csak a törvény rendelkezéseinek megfelelő közmüvelődési könyvtári szolgáltatás létesithető és más szerveket csak az itt megszabott keretek között lehet támogatni. Több országban létesültek különböző nyilvános könyvtárak az analfabetizmus elleni harc keretében, mihelyt azonban kialakul a közmüvelődési könyvtári rendszer, ezek a könyvtárak természetüknél fogva csak szétforgácsolják azokat az anyagi erőforrásokat, amelyeket helyesebb központilag biztositani és ellenőrizni.

19. A miniszter jóváhagyásával legyen joguk a könyvtárfenntartó hatóságoknak különleges kiadásaikra (pl. épületek, berendezés és felszerelés céljára) kölcsönöket is igénybe venni.

20. A miniszternek legyen arra is joga, hogy a könyvtárügyi tanács javaslata alapján különleges vagy kisérleti célokra a helyi könyvtárfenntartó hatóságoknak anyagi támogatást nyujtson.

21. Legyen felhatalmazása a miniszternek arra, hogy a könyvtárügyi tanács javaslata alapján rendeleti uton állapitsa meg a könyvtári ellátás normáit, a könyvtári adó minimumát, szabályozza a könyvtári személyzet képesitésének és illetményeinek kérdését és egyéb olyan ügyeket, amelyekről a törvény csak általánosságban intézkedik.

22. A törvényben megjelölt helyi hatóságok kapjanak felhatalmazást a könyvtárak ügyrendjének megállapitására, ideértve az olyan ügyek szabályozását, mint a könyvtárak nyitvatartási ideje, használatuk feltételei, a könyvtárosok alkalmazásának és a munkarendnek a kérdései – a miniszter általános felügyeleti jogának fenntartásával. A könyvtárügyi tanács feladata legyen tájékoztató jellegü mintaszabályzatok kidolgozása.

A felsorolt alaptételek felölelik a könyvtári törvényhozás főbb problémáit, de nem érintenek olyan részletproblémákat, amelyek állandó változásnak vannak kitéve és amelyeket éppen ezért helyesebb a törvény keretei között kiadandó rendeletekben szabályozni.

A felsorolt alapelvek mindegyike megtalálható az előző fejezetekben megtárgyalt könyvtári törvényekben. Olyan törvény persze nincs, amely valamennyi alapelvet érvényesitené – mégis talán a dán könyvtári törvény tartalmaz belőlük legtöbbet.

Elvileg a könyvtárügyet vagy egyetlen főhatóság irányitja, vagy több, különböző foku helyi hatóság, amelyek valamelyik minisztérium felügyelete alatt müködnek, a minisztériumot pedig a könyvtárügyek intézésében egy tanácsadó testület támogatja, amelynek központi titkársága van. Központi szinten ajánlatos a könyvtárügyet az oktatásügyi minisztériumhoz kapcsolni, helyi szinten azonban előnyösebb, ha önálló szervek intézik a könyvtárügyeket.

A tárgyalt alapelvek közül kettőnek van különös jelentősége. Az egyik a központi felügyeleti hatóság szükségessége, a másik pedig az, hogy a könyvtárügyeket intéző helyi hatóságoknak legyen minél nagyobb területi hatáskörük.

Az első tételt illetően: ha a törvényhozó szándéka nem a különböző anyagi erőforrások felhasználásával tetszés szerint kialakuló közmüvelődési könyvtárak létrehozására, hanem a közmüvelődési könyvtárak országos rendszerének kiépitésére irányul, akkor a központi felügyeleti hatóság szükségessége nyilvánvaló, a könyvtári törvényalkotás legjellemzőbb vonása.

Ami a második kérdést illeti: kétségtelen, hogy a kicsiny, anyagilag gyenge helyi hatóságoknak könyvtárfenntartási jogából fakadó problémák a korábbi hibás törvényalkotás szembetünő jellegzetességei voltak. Az ilyen helyzet többnyire a helyi hatóságok adott szerkezeti felépitése folytán állott elő, számos uj törvény törekszik most ennek a kész helyzetnek a megváltoztatására.

Mindenesetre az a helyes, ha a törvényhozás elejét veszi az ilyen nehézségeknek, nem maga teremti meg őket, hogy utólag kelljen bajlódni leküzdésükkel.

Új magyar könyvtárépületek térrendszere

SALLAI István

Ez év február 1—3-án tartották Moszkvában a magyar—szovjet könyvtárügyi szeminárium második részét. A Könyvtáros 1972. évi 4. számában találhatnak róla beszámolót olvasóink; mi a teljes jegyzőkönyvi anyag megérkezése után foglalkozunk az ott elhangzottakkal. (A szeminárium 1. részéről lapunk 1971. évi 4. számában számoltunk be.) — A moszkvai szemináriumon hangzott el Sallai István előadása, amelynek szövegére az alábbi tanulmány épül.

A szocialista fejlődés kezdeti szakaszában a magyar könyvtárügy jórészt tartalmi és szervezési kérdésekkel foglalkozott (a könyvtár nevelési feladatai, az állomány tartalmi kérdései, a gyarapitás megszervezése, hálózati rendszer kialakitása stb.). Csak egy későbbi időszakban kerültek előtérbe a könyvtárhasználati szempontok. Egyre nyilvánvalóbb lett, hogy a könyvtár hatásfoka nem pusztán a benne fellelhető irodalomtól függ, hanem attól is, hogy a használók igényeinek, szándékainak, olvasási szokásainak hogyan felel meg: vonzó-e, kényelmes-e a használata, az olvasók kiszolgálása mentes-e a bürokráciától stb. Ezek a szempontok érvényesültek több-kevesebb sikerrel uj könyvtárainkban, és ezeknek igyekezünk érvényt szerezni a létrehozandókban is. Szándékainkat igazolja a tapasztalat: mindenütt, ahol a régi helyén tágas, otthonos és vonzó uj könyvtárat létesitettünk, az olvasólétszám ugrásszerüen (helyenként 30—40%-kal) emelkedett.

A felszabadulás után Magyarországon létrehozott jelentős uj könyvtárépületek (kaposvári, tatabányai, zalaegerszegi, szombathelyi, kiskunhalasi stb.) – a miskolci Nehézipari Müszaki Egyetem Központi Könyvtára kivételével – szinte egytől egyig közmüvelődési könyvtárak. Mondanivalómat ezért ezekre korlátozom.

NÉHÁNY IRÁNYELV

Ügy vélem, hogy a közmüvelődési könyvtárak müködési formáját meghatározó alapelvek tekintetében – minthogy azonosak a célok és a társadalmi szükségletek – aligha lehet lényeges eltérés. A megvalósitás módja azonban még azonos alapelvek esetén is jelentősen különbözhet. Ezért – még ha közhelynek is hat – áttekintem azt a néhány alapelvet, amelyben a belső tereink rendszerére vonatkozó elképzeléseink nyugszanak.

1. Mindenekelőtt azt a régebben érvényesülő konzervativ nézetet próbáltuk leküzdeni, amely a tudományos és a közmüvelődési könyvtárak közé próbált éles határt vonni. Bár ez egyelőre még távoli cél, a legnagyobb magyar közmüvelődési könyvtárakat (a megyei,városi központi könyvtárakat) – anélkül, hogy az olvasók bármely rétegét kirekesztenénk – az általános tudományos könyvtár szintjéig kivánjuk felemelni. (1)

Könyvtári rendszerünk kettőssége, azaz a tudományos és a közmüvelődési könyvtárak éles elkülönülése jórészt a német könyvtárügy hatására jött létre, nagyjában azonosan ható társadalmi erők következtében. (Németországban a mult század végén és a század elején alakult ki egymás mellett a „Wissenschaftliche Stadtbibliothek" és a közmüvelődési, népkönyvtári jellegü „Stadtbücherei".) Noha SZABÓ Ervin határozottan az angolszász „public library" mintája szerinti nyilvános könyvtárak rendszerét kivánta kialakitani, félfeudális társadalmunk viszonyai között ez a törekvés nem valósulhatott meg. Ez a kettősség egyébként a kontinens minden részében, de különösen Kelet-Európában általánossá vált, s hatása ma is érezhető. Csehszlovákiában pl. a megyeszékhelyeken létrehozott állami tudományos könyvtárak – Štátná vedecká knihovňa – mellett párhuzamosan közmüvelődési jellegü megyei könyvtárak állnak. Bulgáriában a városközpont könyvtárát olyan általános tudományos könyvtárnak szánják, amely nem lehet „közmüvelődési könyvtár", semmi kapcsolata nincs a pihenés vagy általános müvelődés céljából törté-

nő olvasással (2). Jugoszláviában (pl. Horvátországban) a városokban elkülönülnek egymástól az általános tudományos könyvtárak és a közmüvelődési könyvtárak.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár uj központi épületének programterve a könyvtár funkciórendszerét illetően megállapitja, hogy a modern közkönyvtár szolgáltatási rendszerében lefelé is, felfelé is nyitott (3). „Lefelé" ugy, hogy a kezdő olvasók számára is nyitva áll, felfelé pedig annyiban, hogy általános gyüjteményei mellett olyan gyüjteményrészlegeket is tarthat fenn, amelyek már lényegesen tulmennek az általános tudományos gyüjtési mélységen és szakkönyvtári mélységig hatolnak, mint pl. a könyvtárnak a „szociológia" szakba tartozó gyüjteménye.

2. A gyermekek szolgálatát ugy tekintjük, mint a felnőtt szolgálat kezdetét és bevezetését. Éppen ezért a városokban sem fejlesztünk ki különálló gyermekkönyvtári hálózatot, s ahol lehet, a gyermekek és a felnőttek könyvtárait — egyebek között a személyzeti ökonómia érdekében is — egybetelepitjük.

Igen sok könyvtárunk (a szük alapterület és a tulzsufoltság miatt) gyermekrészlegének kitelepitésére kényszerül, hogy a felnőttek számára türhető állapotot teremtsen. E kényszerhozta gyakorlat nyomán — különösen a fővárosban — a szükségből elvet csinálnak, és szervezetileg ott is kettéválasztják a könyvtárat, ahol arra egyáltalán nem lett volna szükség.

A gyermek- és a felnőttkönyvtár egybetelepitésének az a legfőbb célja, hogy a gyermekek minél közelebbi kapcsolatba kerüljenek a felnőtt olvasóknak szánt gyüjteménnyel, és könnyebbé váljék számukra az átmenet a felnőtt részleg használatához.

Szellemi fejlettség, érdeklődési kör és készségek tekintetében rendkivül nagy eltérések mutatkoznak az azonos iskolai osztályokba tartozó tanulók között is. A modern pedagógia éppen ezért a régi osztálykereteket — amennyire lehetséges — igyekszik feloldani, kisebb tanulócsoportok, szakkörök stb. létrehozásával. E fejlettségi különbségeket figyelembe véve nincs abszolut „gyermekkönyvtári" alany, hanem ezek közül a legfejlettebbek, ill. különleges érdeklődési körrel rendelkezők számára lehetővé tesszük az egész könyvtár használatát. Éppen dinamikus korunkban nem engedhetjük meg, hogy korunk gyermek Gaussa, Lisztje, Mozartja ne használhassa szabadon a felnőtt könyvtár megfelelő, pl. zenei gyüjteményét, mert valamiféle „életkori kategória" dogmája vele szemben falat állit!

Magában a gyermekkönyvtárban, illetve a gyermekrészlegeken belül arra törekszünk, hogy megszüntessük a korlátozás merev megjelenési formáit. Az iskolai osztályok különböző fejlettségü gyermekeket tartanak együtt. A könyvtárban átlépjük ezeket a korlátokat, inkább érdeklődési körök szerint csoportositjuk a gyüjteményrészlegeket, nem pedig „I–II., III–IV., V–VI. osztályosok" stb. kategóriái szerint.

3. Igen lényeges alapelvnek tartjuk, hogy amilyen mértékben csak lehetséges, a használat (az olvasó) szempontjai megelőzzék az állomány hagyományos rendezési szempontjait (prézens állomány az olvasóteremmel, elkülönült kölcsönzési állomány, külön folyóiratolvasó). Igyekezünk minden merev korlátot lebontani, ami a használatot nehézkessé, bürokratikusá teszi. A használóknak ugyanis, amikor valamely irodalomszakban tájékozódnak, nyilvánvalóan nem szempontjuk, hogy a könyvtár az általuk keresett müveket helybeni olvasásra vagy kölcsönzésre szánta. Arra törekszünk, hogy az olvasó azonos helyen lelje meg a keresett irodalmat, akár prézens használatra, akár kölcsönzésre szolgál, sőt a szakfolyóiratot is ugyanott, nem pedig elszigetelt „folyóiratosztályon". A prézens irodalom elválasztása a kölcsönözhetőtől, továbbá a folyóiratok külön térbe helyezése bemcsak kényelmetlen az olvasónak, de korlátozza a szakositás lehetőségeit is.

A létrejövő ujabb nagy könyvtárakban előtérbe kerül az a törekvés, hogy egy központi általános tájékoztatás mellett szaktájékoztatók is müködjenek az egyes szakrészlegekben. A tudományos könyvtárak általános gyakorlatában ez — amennyiben érvényesült — abban a formában jelent meg, hogy az egyes szakolvasótermekben müködtek szaktájékoztatók. A szakrészlegek létrehozása esetén a szaktájékoztató egyaránt ad tájékoztatást mind a folyóirathasználónak, mind a helyben olvasónak, mind a kölcsönzőnek. Ha az állományt élesen elkülönitjük olvasótermi, kölcsönzési stb. anyagra, akkor vagy le kell mondani a szaktájékoztatásról, vagy meg kell azt kétszerezni, ill. háromszorozni.

4. Az olvasók igényei szerint történő feltárásra azonban nemcsak a szakrészlegek kialakitásával, hanem az általános és a szakirányu érdeklődés megkülönböztetésével, pontosabban szólva az általános (népszerü) részleg létrehozásával is törekszünk. Itt-ott régebben is jelentkezett az a törekvés, hogy bizonyos állományrészeket tárgykör szerint kiemeljenek a teljes szabadpolcos állományból, ez azonban mindeddig nem vált igazi gyakorlattá. A szolnoki

megyei könyvtárban szerény lehetőségeik mellett sikerrel alkalmazzák. A napilapok, képeslapok és népszerű folyóiratok kiemelése és a könyvtárak klubövezetében történő elhelyezése azonban Magyarországon eléggé elterjedt és igen bevált.

Sok ember akad ugyanis, aki éppen csak általánosságban kíván tájékozódni, és szivesen benéz valamely könyvtárba, hogy átböngéssze a napi-hetilapokat, általános folyóiratokat, különösen ha ez nem jár semmiféle adminisztrációs kötöttséggel. Mai gyakorlatunk szerint a klubövezetbe helyezett folyóiratokat bárki, aki oda belép, beiratkozás, igazolás stb. nélkül használhatja.

Az egységes állományból történő k i e m e l é s elvét követjük, amikor i f j u s á g i állományrészleget hozunk létre. Természetesen az ifjuság számára az egész könyvtár nyitva áll. A számára történő kiemelés olyan többlet, amelyet az ifju olvasó igénybe vehet ugyan, de nem kénytelen vele.

A szakrészlegek nagyobb arányu létrehozása a jövőben szükségszerüen megköveteli az általános (népszerű) részleg létrehozását. Nagy könyvtárainkban ugyanis a jövőben a szabadpolcos állomány elérheti a 70–80 000, sőt 100 000 kötetet is. Ilyen körülmények között viszont meg kell könnyitenünk a könyvtár használatát azok számára, akik nem valamely meghatározott tárgyban, ili. szakban akarnak informálódni, hanem általános tájékozódásra vágynak. Ebből az olvasókategóriából is külön figyelmet érdemelnek a kezdő olvasók, akik számára meg kell könnyitenünk az irodalom kiválasztásának lehetőségét. Ellenkező esetben számukra értelmét vesztené a szabadpolcos rendszer.

5. Nagyobb jelentőségü és a könyvtárépület tervezésére is kihat az a felfogás, hogy a modern könyvtár nemcsak dokumentumszolgáltató intézmény, hanem társas összejöveteleknek, tömegr e n d e z v é n y e k n e k is a szintere, sőt tartósabb szervezeti formáknak (irodalmi klub, bábszakkör, stb.) is otthona.

A közmüvelődési könyvtárak egyikében-másikában volt előadóterem, mégis az a jellemző még ma is, hogy az épület egész szerkezete, helyiségrendszere az egyedi kiszolgálás céljait, azaz a helybenolvasást és a kölcsönzést szolgálja. Ma már azonban az un. rendezvényi és propagandamunka nem alkalmi tevékenység, hanem uj állandó szolgálati kör, amely a könyvtár térrendszerében is kifejezésre jut. A könyvtár tevékenységében nemcsak a könyvtáros és az olvasó kap-

csolata fejeződik ki, a könyvtár az olvasók egymás közötti megbeszéléseinek, vitáinak is szintere. Lehetőséget kell adni kisebb kollektiváknak, hogy közösen végezhessenek kutató, egyeztető, általában vitával, megbeszéléssel járó tevékenységet, s ne csak a könyvtár dohányzójában szólhassanak egymáshoz. A kutatószobák, ill. a kisebb konferenciaszobák nemcsak avégből vannak tehát, hogy ott egy-egy tudós hermetikusan elzárkózzék, hanem munkaegyüttesek számára is.

ÉPÍTÉSZETI KÖVETELMÉNYEK

FLEXIBILITÁS. — A legtöbbet hangoztatott elv, szükségességét nem kell bizonygatni. A könyvtár változó funkcióinak megfelelően változtatni kell a térarányokat a raktár, az olvasói, a kölcsönzői terek között. Ezt az elvet nem tudtuk megvalósitani abban a mértékben, ahogyan az pl. az USA-ban tapasztalható (hogy pl. a raktári terek az épület belső részének bármelyik szektorát elfoglalhassák, a raktárból olvasói terek jöhessenek létre stb.). Aminek megvalósitására lehetőség van, az annyi, hogy az olvasószolgálat terei alkossanak jól tagolható, egymással összefüggő térrendszert. Arra törekszünk, hogy egymás rovására változhassanak az olvasói terek szakositott részei, ezeken belül pedig a helybenolvasás és kölcsönzés térrészei.

Közismert tény, hogy a legmodernebb épitész is korszerütlen épület tervezésére kényszerül, ha a programot adó könyvtáros fejében, beidegzettségében a régi merev felfogás uralkodik; a legzseniálisabb épitész sem tud modern épületet alkotni olyan könyvtáros programja alapján, aki a kölcsönzés és a helybenolvasás merev elválasztásának szükségességét vallja, akinek tudatában a tájékoztató szolgálat a helybenolvasással párosul, aki tehát a mai általános könyvtárban a mult századi tudományos könyvtár szolgálati rendszerének mását látja.

BŐVITHETŐSÉG.—Azt a törekvésünket, hogy olyan épületet tervezztessünk, amely eleve bővithető, ill. szakaszosan épithető fel, mindeddig balsiker kisérte. Sulyosbitotta helyzetünket, hogy uj könyvtáraink — gazdasági, beruházási okok miatt — néhány kivételével területileg szükre szabottak. A Könyvtárépitési és Bererdezési Szakbizottság az igényeket a könyvtárak létesitése során helyesen mérte fel, a megvalósulás során alkalmazott csökkentések következmé-

nyeit viszont most szenvedjük meg. Az építészetileg zárt konstrukciókat utólag mégis bővíteni kényszerülünk, pótépület erőszakolt hozzácsatolásával, ráépítésekkel, vagy külön helyezett raktárrészekkel stb.

E gondok miatt arra törekszünk, hogy fejleszthető, azaz szakaszosan felépíthető könyvtári tereket dolgozzunk ki, egyelőre a kisebb kategóriák (5000—10 000 lakosságu helységek) számára. A minták kidolgozása most folyik, néhány hónapon belül ezeket közreadja a KMK.

KONCENTRÁLTSÁG. — Legfőbb cél, hogy a kiszolgálás rendszerének megalkotásakor az olvasó álljon gondolkodásunk középpontjában; arra törekedjünk, hogy minél kevesebbet kelljen járkálnia. Pl. ha egy olvasó valamely témán dolgozik s ehhez különféle könyvekre, folyóiratokra stb. van szüksége, a mai merev könyvtári rendszerben el kell mennie a kölcsönzőbe, a folyóiratosztályra, végül valamelyik olvasóteremben köt ki. Mindezeket megelőzően a felvilágositási osztályt is fel kell keresnie. És mindezt, sajnos, a legtöbb könyvtáros természetesnek tartja. Legujabb törekvéseink átlépik ezeket a korlátokat. Figyelembe szeretnénk venni, hogy a könyvtárba nemcsak ráérő emberek járnak, hanem egyre többen olyanok, akik gyorsan, könnyüszerrel kivánnak informálódni. Ezeket a merev könyvtári rendszer elkedvetleniti, nemegyszer távol tartja.

ÁTTEKINTHETŐSÉG. — Viszonylag sokféle funkció jelenik meg az olvasói terekben, amennyire lehetséges, kis könyvtári személyzet irányitásával. A világos, áttekinthető terek kevés ellenőrző személyzetet igényelnek. A pusztán alantas szolgálatra szánt un. „olvasótermi felügyelő" a multé, helyébe a szakositott tájékoztató lép. Az összekötő utak, folyosók az olvasói terekben eltünnek.

A TÉRRENDSZER

Elfogadható, korszerü térrendszer a vázolt könyvtárpolitikai irányelvek és általános építészeti követelmények szintézise nyomán jöhet létre.

Az a beosztás, amely a könyvtár un. klasszikus „hármas tagoltságának" formájában jut kifejezésre (szolgálati helyiségek, olvasói helyiségek, raktárak), alapformájában megmaradt. Problémáink általában az olvasói térrendszerre vonatkoznak. A szabadpolcra ál-

litott könyvtár hagyományos térbeosztását (egymástól építészetileg is elkülönülő kölcsönzőhelyiség, általános, speciális olvasóterem, folyóiratolvasó) un. övezeti rendszer formájában kívánjuk továbbfejleszteni. Arra törekszünk, hogy a használónak egyetlen ellenőrzési ponton kelljen csak áthatolnia.

Régen a raktár volt a könyvtári tervezés sarkpontja. Ehhez kapcsolta a tervező a könyvtár többi részét. Ma az ellenőrzési pontot tekintjük a tervezés kiindulópontjának. Az e pontot megelőző övezet hagyományos funkciója (előtér, ruhatár, büfé, dohányzó, kiállítási tér stb.) bővült ki és vált a közösségi (társadalmi, ill. csoportos) szolgáltatások, rendezvények terévé, tehát ebben az övezetben helyezkedik el a könyvtár előadóterme, klubszobája. Kifejlődött azonban ennek az övezetnek bizonyos olvasószolgálati funkciója is; e tér egy részét ülőbutorokkal, asztalokkal látjuk el, s megfelelő berendezéseken ujságokat, képes folyóiratokat, általános folyóiratokat helyezünk oda (általában a könyvtár belső — tehát szigorubban ellenőrzött — terében fellelhető folyóiratok többespéldányait, ill. olyan ujságokat és folyóiratokat, amelyeket a könyvtár nem szán megőrzésre). Ezek száma pl. a veszprémi megyei könyvtárban 120—130 körül mozog.

Ezt a részt bárki, minden megkötöttség, előzetes igazolás stb. nélkül használhatja. Az alapterülettel való takarékos gazdálkodás miatt egyes magyar könyvtárakban (pl. tatabányai megyei könyvtár, kiskunhalasi városi és járási könyvtár) az előadóterem ettől a klubrésztől csupán függönnyel van elválasztva. Nagyobb rendezvények esetén a két részt egybenyitják, s ott jelentős hallgatóságot helyezhetnek el.

A könyvtár ellenőrzési pontja egyuttal számos esetben a kölcsönzés asztala. Emögött ágaznak el az olvasók, mindenekelőtt a felnőtt- és a gyermekolvasók utjai. Ennek a pontnak tehát ellenőrző és nyilvántartó szerepe mellett forgalomterelő funkciója is van.

Rendkivül fontosnak tartjuk azt az elvet, hogy a gyermekkönyvtár belső terében levő könyvtárosok ne végezzenek kölcsönzési nyilvántartást és a gyermekek is érezzék, hogy ott a könyvtárosok szabadok, „ráérnek"; nemcsak gazdaságossági szempontok miatt kívánjuk a kölcsönzési nyilvántartást egyesiteni. E törekvésünk sikerrel járt a falusi könyvtárakban, néhány járási könyvtárban (pl. Gyula), sőt megyei könyvtárakban is (Miskolc), azonban az elkülönülési törekvések némely helyen akkorák, hogy olyan könyvtárban is (pl. Devecser), ahol közös bejárat van, ugy tervezték a berendezést, hogy a gyer-

mekek utja a belépés után azonnal elválik a felnőttekétől. A legtöbb uj könyvtárunkban (Szombathely, Kaposvár, Tatabánya, Veszprém) sem oldották meg e kérdést, sőt az elkülönülési szándék néhol (pl. a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár József Attila telepi könyvtárában) olyan nagy, hogy azonos előtérben külön kölcsönzőpultja van a gyerekeknek és a felnőtteknek. A legszigorubb ellenőrzést kivánjuk megvalósitani ezen a ponton s a legnagyobb szabadságot biztositani a belső övezetekben.

Az ellenőrzési ponton belül helyezkedik el a könyvtár katalógusrendszere és tájékoztató szolgálata.

A szolgálat két alapformája, a helybenolvasás és a kölcsönzés, uj könyvtáraink terében nem különül el egymástól. Esetleg egymás mögött helyezkedik el, mint pl. Kiskunhalason; itt az ellenőrzési pont után közvetlenül a kölcsönzési könyvkiválasztó övezet következik olvasó („lapozgató") asztalokkal, a tér csendesebb részében van a prézens állomány és a helybenolvasás tere, a kettő határán pedig a tájékoztatási pont a katalógusokkal. Nagyobb terekben a prézens és a kölcsönzési könyvkiválasztó övezet párhuzamosan helyezkedik el s a kettő között van a tájékoztató pont a katalógusrendszerrel (Kaposvár).

A helybenolvasás övezete (tehát a régi fogalmak szerinti olvasóterem) általában nem bomlik szét külön könyv- és külön folyóiratolvasó teremre, hanem a kurrens irodalmi folyóiratok utolsó évfolyama — ha lehet, néhány előző évfolyama — a könyvekkel azonos térben helyezkedik el.

Az idegen nyelvü szépirodalmat a magyar nyelvüvel egyazon térben helyezzük el, de nyelvek szerint csoportositjuk; a szakirodalmat mindenkor egybeosztjuk és azonos katalógusban tárjuk fel.

A párhuzamos rendezésből következik, hogy a „szakositott olvasótermek" helyébe a „szakositott olvasói terek" lépnek. A szakrészlegek kialakitása terén az első és igen jelentős lépést a szombathelyi megyei könyvtár tette meg. Ez a könyvtár 50 000 köteten felüli szabadpolcos állományával ugyan nem nagykönyvtár, de már azon a ponton áll, hogy szakrészlegeket alakithat. A felnőtt szolgálat nagy terében, a tér hosszában, három sávban egymással párhuzamosan helyezte el anyagát. Egy sávja a szépirodalom, lapozgató asztalsorával, a másik sáv a prézens állomány 3 szakcsoportra bontva (társadalomtudomány, természettudomány és techni-

ka, irodalom és müvészet). A két sáv között helyezkednek el a könyvtár katalógusai. A prézens állomány sávjával párhuzamosan huzódnak végül a szakositott olvasói terek, egy-egy szakreferenssel. E tereket ugyancsak prézens állománnyal rakott állványok veszik körül, a kérdéses szak folyóirataival. (Pl. az általános folyóiratok a térnek a bejárat felöli végében vannak.)

Az egyes szakrészlegek a közös térben egymás rovására terjeszkedhetnek. A tájékoztatás szakositása a központi tájékoztatást nem szünteti meg. Szombathelyen pl. a szakreferensek maguk köré tájékoztató eszközöket is helyeztek (segédkönyvek, bibliográfiák), de külön szakkatalógusuk nincs; a központi helyen — nem nagy távolságra — elhelyezett központi katalógust használja mind az olvasó, mind a könyvtáros. Minthogy a miskolci megyei könyvtárban az olvasószolgálat kétszintes, ennek első szintjén helyezkedik el a központi tájékoztatás, a betürendes és a szakkatalógussal, emeletén pedig a szakositott terek, az illető szakok szakkatalógusaival (a zenei és a helyismereti gyüjtemény is itt található).

Mindazokon a helyeken, ahol az olvasói terek emeleten vannak, a raktári térből lift vezet a kölcsönzőasztal közelébe (Kaposvár, Szombathely, Miskolc) vagy a kölcsönzőpult belső terébe (Szombathely).

Eddig kialakult térrendszereink egyik árnyoldaláról is kell szólnunk. A nagy terek kellő világitását csak ugy tudtuk eddig megoldani, hogy ott természetes felső világitást is alkalmaztunk. Ennek következtében az olvasói tér a felső szinten van (Kaposvár, Szombathely, Miskolci Nehézipari Müszaki Egyetem könyvtára). A miskolci megyei könyvtár két olvasói szintje pedig az első és a második emeletre került. Legujabb terveink (ill. még csak programjaink) azonban már azt tüzik ki célul, hogy a legfontosabb olvasószolgálati terek a földszinten legyenek.

Fejlődésünk további szakaszáról ma még csak programterveink vannak. (Ilyen programterv készült a kecskeméti megyei könyvtár, a székesfehérvári megyei könyvtár, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központja és néhány nagy kerületi könyvtára számára). Ezek térrendszere az elmondottakhoz viszonyitva annyiban fejlődött tovább, hogy a szakositott terek rendszerét egy olyan általános olvasói tér előzi meg, amelyben kiemelt, népszerü irodalom, ifjusági szolgálat kap helyet, anélkül azonban, hogy külön ifjusági könyvtárat hoznánk létre. (Amennyiben az ifjuság érdeklődése tulmegy a számára kiemelt állományon, természetesen minden korlátozás nélkül használhatja a könyvtár teljes egészét.)

Jegyzetek

1. Alapelvek és követelmények a közmüvelődési könyvtáraktávlati tervezéséhez. (Fejlesztési tanulmány a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia téziseihez.) Bp. 1970. 35. p.

1. DRAGANOV, St.: Néhány összefüggés a nagyváros strukturája és könyvtári hálózata között. = Az európai szocialista országok Könyvtárépitési, Berendezési és Felszerelési Koordinációs Központja. Információs Bulletin. 1970. 3. sz. 35. p.

3. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár uj épületének tervezési programja. Budapest, 1970. 3. p.

A könyvtárgépesítés helyzete Magyarországon

SÁRDY Péter

1971 végéig a könyvtárak gépesitése, müszaki fejlesztése változatlanul az előkészitő szakaszban tart, erősen változó szinvonalon. Sajnálatos módon a fejlődés elsősorban éppen a központi szolgáltatások, ezen belül is főként az Országos Széchényi Könyvtárhoz telepitett központi szolgáltatások gépesitése terén maradt el a kivánatostól, ill. a tervezettől.

Az Országos Széchényi Könyvtárnak a Magyar Nemzeti Bibliográfia számitógéppel történő előállitására vonatkozó első kisérlete lezajlott, eredményeként elkészült két próbaszám és ezek kumulációja. A kisérlet a világszerte egyre inkább terjedő, néhány országban már többéves multra visszatekintő MARC rendszer tapasztalatait kivánja a magyar viszonyokra (magyar nyelv, eltérő igények és jellegzetességek, stb.) alkalmazni. Az első kisérlet természetesen nem kivánt egyszerre minden felmerülő problémára választ adni — ez a törekvés szükségszerüen bukásra itélte volna —, megelégedett csupán néhány valóban alapvető kérdés megközelitésével. Az ennek során igénybe vett számitógép a József Attila Tudományegyetem (Szeged) MINSZK—22 tipusu gépe volt. Ez a berendezés, bár elkészülte óta számos kisebb módositást hajtottak rajta végre, ma már meglehetősen elavult, s a továbbiakban nem látszik alkalmasnak a Magyar Nemzeti Bibliográfia vagy más központi szolgáltatások gépi igényeinek kielégitésére. A kisérlet továbbviteléhez ezért az Országos Széchényi Könyvtár most másik, az előzőnél lényegesen nagyobb teljesitményü és korszerübb számitógépet keres.

Egyelőre természetesen nincs szó arról, hogy az OSZK akár egyedül, akár más könyvtárakkal közösen saját tulajdonu gépet szerezzen be, hiszen ennek kapacitását a magyar könyvtárügy jelenlegi fejlettségi fokán nem lehetne gazdaságosan kihasználni, s a szükséges pénzügyi keretek sem biztosithatók jelenleg. Ezért a következő években — a kisérletsorozat lezárásáig mindenesetre — más intézmény tulajdonában lévő gép munkaidejének egy részét kell e célra kibérelni. Budapesten ma már több olyan gép is üzemel, amely — felszereltsége, méretei, kapacitása, stb. alapján — teljes mértékben megfelelne erre a célra. Fontos speciális követelmény a kiválasztásra kerülő géppel szemben, hogy az a továbbiakban lehetővé tegye a nemzetközi információcserét géppel olvasható adathordozó (pl. mágnesszalag) révén. A továbbiakban igénybe veendő gépre vonatkozó döntés várhatóan a közeli jövőben megtörténik, s ekkor megkezdődhet a Magyar Nemzeti Bibliográfia számitógépes előállitására vonatkozó második kisérlet közvetlen előkészitése. A kisérlethez szükséges elméleti kutatások természetesen addig is folynak.

A további központi szolgáltatások közül a Kurrens Külföldi Folyóiratok a Magyar Könyvtárakban c. lelőhelyjegyzék gépi előállitására vonatkozólag zajlott le - ugyancsak Szegeden - egy kisérlet. Bár ennek előkészitése sok kivánnivalót hagyott maga után, a kisérlet azt mutatta, hogy a probléma gépi megoldása igen könnyen kivitelezhető, előkészitése, a szükséges szellemi és manuális munka azonban az Országos Széchényi Könyvtár jelenlegi lehetőségei mellett megoldhatatlan problémát jelent. Ezen tulmenően a lelőhelyjegyzék gépi előállitása a jelenlegi módszerhez képest költségtöbblettel jár — ennek fejében viszont minőségileg jobb, sok irányban felhasználható, számos igen hasznos származékjegyzékkel is kiegészithető rendszert produkál.

Valamelyest kedvezőbb a helyzet az Országos Széchényi Könyvtár kis- és középgépesitése terén. A Mikrofilmtár mellett üzembe helyeztek egy nagyteljesitményü másolóberendezést (Rank Xerox), a Könyvtárközi Kölcsönzés és az Olvasószolgálat mellett egy-egy OCÉ tipusu másolót, a Könyvtártudományi és Módszertani Központban egy APÉCO berendezést. A cédulasokszorositás korszerüsitése érdekében beszerzésre került egy Multilith tipusu sokszorositó. Jelentősen fejlődött a mikrofilmtár gépparkja is, három darab Recordac felvevővel, két automata előhivóval és egy Ozakop másolóval. Beszerzésre került két Optima 527 tipusu lyukszalagos irógép is, de ezek funkcionális felhasználására egyelőre nem került sor. A későbbiekben ezek az igénybe veendő számitógép perifériájaként fog-

nak müködni, részint a gép számára információt továbbító lyukszalag előállításánál, részint a gép által produkált lyukszalag visszairatásánál.

A könyvtárgépesités terén a legjelentősebb fejlődés egy szakterületi központi szolgáltatásnál következett be. A Veszprémi Vegyipari Egyetem – az MTA Központi Fizikai Kutató Intézet közremüködésével – megkezdte a számitógépes szakirodalmi tájékoztatás üzemszerü müködtetését a kémia és a vegyipar területén. Ennek alapját a Chemical Abstracts Services által kéthetenként előállításra kerülő mágnesszalagos adattárak alkotják, melyekből a szolgáltató könyvtár – megfelelő előfizetési dij ellenében – kivánt témákra vonatkozó irodalomfigyelést végez.

Hasonló törekvés jelentkezett 1971-ben az MTA Központi Fizikai Kutató Intézetben a fizika, elektrotechnika és számitástechnika szakirodalmára vonatkozólag. Ennek alapját az INSPEC (Information Service in Physics, Elektrotechnology and Computers and Control) mágnesszalagos adattár alkotja. Ez a tevékenység jelenleg még kisérleti szakaszában van, de a kezdeti eredmények arra mutatnak, hogy már a közeli jövőben rendszeres szolgáltatásként indulhat meg.

Az egyes könyvtárakon belüli gépesités terén a számitógépek alkalmazását illetően jelentős előrehaladás – az emlitett szakterületi központi jellegü tevékenységek mellett – nem történt. A korábbi nagygépesitési törekvések többnyire folytatódtak, néhány könyvtárban és dokumentációs intézményben (Országos Müszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, Kohó- és Gépipari Minisztérium Müszaki Tudományos Tájékoztató Intézet stb.) a korábbi munkák üzemszerüen haladnak előre, illetve ujabb számitógéppel előállitott produktumokkal bővülnek. Ezek közül feltétlenül megemlitendők az OMKDK permutált indexei. A már korábban kialakitott és bevált eljárások alkalmazása mellett azonban csak igen ritkán tapasztalható valóban uj módszer bevezetésére, adaptálására vagy kialakitására irányuló kisérlet. Egy ilyen, igen érdekesnek igérkező kisérlet a Magyar Állami Földtani Intézetben folyik, a szakirodalmi tájékoztatás számitógépesitésére vonatkozólag. Hasonló irányban indul el – várhatóan – a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára és esetleg néhány más könyvtár is. A József Attila Tudományegyetem, ill. a Budapesti Müszaki Egyetem Központi Könyvtárában korábban megindult kisérleti számitógépes tevékenységek sajnálatosan stagnálnak, ill. szünetelnek.

A közép- és kisgépesités terén valamelyes előrehaladás észlelhető, bár az igényekhez képest ez meglehetősen csekély. Néhány könyvtár

ujabban szerzett be másoló és sokszorositó berendezéseket, bővitette vagy létrehozta mikrofilm-laboratóriumát. A telexhálózat igénybevétele nem növekedett számottevően. Lyukaszalagos iróautomaták üzembeállitására nem kevés helyen került sor, de ezek célszerü és gazdaságos felhasználásával általában igen sok probléma van. Sok helyen fordul elő, hogy a könyvtár rendelkezik lyukszalagos iróautomatával, de voltaképpen nincs elképzelése arra vonatkozólag, hogy azt mire használja fel. Örvendetes, hogy nagyobb közmüvelődési könyvtáraink közül is egyre több rendelkezik korszerü másoló és sokszorositó berendezésekkel (pl. a miskolci és a kaposvári Megyei Könyvtár teljes offset sokszorositó gépparkja, a szombathelyi Megyei Könyvtár Romayor gépe, Debrecenben a városi és megyei könyvtár közös sokszorositó gépparkja és mikrofotográfiai berendezése, a szegedi Somogyi Könyvtárban ujonnan beállitott Rex Rotary berendezés stb.), bár a másoló berendezések kapacitása rendszerint csak néhány évig bizonyul elegendőnek. Az automata xeroxberendezések száma az országban igen alacsony. A városi és járási könyvtárakban is megkezdődött a másoló és sokszorositó berendezések beállitásának tervezése. Pozitivumként értékelendő, hogy az ujonnan beszerzett sokszorositó berendezések többsége a korszerü tipusokból kerül ki, egyre ritkábban kerül sor a hagyományos és tulhaladott stencil, ormig, adréma és más hasonló gépek megvételére.

A tudományos és szakkönyvtárak közép- és kisgépesitése elsősorban az ujonnan létesitett intézményekben, ill. az uj épületbe került könyvtárak esetében biztató (Pollack Mihály Müszaki Főiskola, Pécs; Nehézipari Müszaki Egyetem, Miskolc), bár a megfelelő berendezések kiválasztása terén még vannak hiányosságok. Ugyanakkor viszont a nagy multu, az országos szakirodalmi és információellátás szempontjából kiemelkedő fontosságu általános gyüjtőkörü és szakkönyvtárak tulnyomó részében a gépesités, a gépi ellátottság a szükségletekhez képest messze elmaradt (Budapesti és Pécsi Egyetemi Könyvtár, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Orvostudományi Egyetemek könyvtárai, talán az egy Pécsi Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára kivételével, a társadalomtudományi gyüjtőkörü könyvtárak csaknem kivétel nélkül stb.). A korszerü könyvtári igények kielégitése ma már elképzelhetetlen a könyvtár megfelelő szintü gépi felszereltsége nélkül, igy a fenti sulyos problémákon mihamarább segiteni kellene.

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ a könyvtárgépesités országos helyzetének javitásához elsősorban a következő eszközökkel kiván hozzájárulni: 1. kutatások: munkaszervezés, osztályozásel-

mélet, számitógépek alkalmazási lehetőségei (ezek elsősorban a központi szolgáltatások gépesitéséhez kivánnak segitséget nyujtani), a könyvtári kölcsönzés gépesitésének lehetőségeire vonatkozó kutatások; 2. kiadványok: elsősorban a Könyvtárgépesitési Füzetek sorozat, ebben pl. legujabban megjelent, ill. sajtó alatt van Pétervári László: Korszerü másoló eljárások és berendezések c. kiadványának két kötete, amelyek éppen a megfelelő másoló berendezés kiválasztását könnyitik meg a könyvtárosok számára; 3. oktatás: megindult s a jövőben is folytatódik a könyvtáros képzettségüek megismertetése a könyvtárgépesitéshez szükséges fogalmakkal és alapismeretekkel.

A könyvtárgépesités területén a közeli jövő legfontosabb feladatai a következők:

1. A központi szolgáltatások gépesitési ütemének fokozása, elsősorban az Országos Széchényi Könyvtár által ellátandó központi feladatokat illetően. Ez mindenekelőtt a szellemi előkészités lényegesen magasabb szintü folytatását igényli.

2. A legnagyobb közmüvelődési könyvtárak korszerü másoló és sokszorositó berendezésekkel való felszerelésének folytatása.

3. Az általános gyüjtőkörü és a nagy, országos vagy regionális fontosságu szakkönyvtárak gépi felszereltségének javitása, kiegészitése, ill. megalapozása.

AZ IFLA, A FID ÉS A KÖNYVTÁROS-EGYESÜLETEK

A FID és feladatai

F. A. SZVIRIDOV

1970. évi 4. számunkban „A FID 75 éve" címmel közöltük a szervezet elnökének, MacBurneynek elsősorban történeti áttekintést nyujtó irását. A FID volt főtitkárának itt tömöritve közölt cikke viszont — amely Die Fédération Internationale de Documentation (FID) und ihre Aufgaben cimmel jelent meg az Informatik 1971. évi 3. számában (5—8. p.) — a szervezet funkcióiról és felépitéséről ad világos képet. (A tömörités ZSEMBERY Anikó munkája.)

A tájékoztatás mind nemzeti, mind nemzetközi sikon egyre komplexebb folyamat. Átfogása olyan teljesitőképes nemzetközi szervezetet igényel, amely az eszme- és tapasztalatcsere világméretü fóruma-ként igyekszik elméletben és gyakorlatban továbbfejleszteni a dokumentációt és a tájékoztatást. Ilyen szervezetté vált a FID, melynek magas fejlettségi fokát számos nemzetközi szervezet, a nemzeti dokumentációs központok százai és a dokumentalisták ezrei ismerik el az egész világon.

A FID konzultativ kapcsolatot tart fenn az Egyesült Nemzetek Gazdasági és Szociális Tanácsával, az Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezettel, a Nemzetközi Atomenergia Hivatallal, a Nemzetközi Távközlési Unióval, az UNESCO-val, az Egyesült Nemzetek keretében müködő Ipari Fejlesztés Szervezetével, a Meteorológiai Világ-

szervezettel és számos egyéb szervezettel. Munkájának tudományos értékét a Tudományos Egyesületek Nemzetközi Tanácsa (ICSU) 1969-ben határozatilag ismerte el, mikor a FID-et első tudományos pártoló tagjává fogadta.

A FID tevékenységének jelentőségét kifejezi az a tény, hogy egyre nő rendes és pártoló tagjainak száma, akik ez idő szerint a világ több mint 60 országát képviselik.

A Szövetség 75 éves története alatt szerkezetében is alkalmazkodott a tájékoztató munka megváltozott feltételeihez. Az uj FID-alapszabályzat szerint a Szövetségnek következő az összetétele:

- nemzeti tagok: saját országuk dokumentációs tevékenységének reprezentativ szervezetei;
- nemzetközi tagok: olyan nemzetközi szervezetek, amelyek aktiv tevékenységet fejtenek ki a dokumentáció és tájékoztatás területén;
- ideiglenes („asszociált") tagok: olyan országok tájékoztatási központjainak képviselői, amelyek mint nemzeti tagok még nem tartoznak a FID-hez;
- pártoló tagok: olyan szervezetek és egyes személyek, akiknek érdekei összhangban vannak a Szövetség céljaival.

A FID-nek 51 nemzeti tagja van, valamint 3 nemzetközi tag, 2 ideiglenes és több mint 250 pártoló tag. A FID legfőbb grémiuma a közgyülés, ezt kétévenként tartják; a nemzeti és nemzetközi tagok (szavazati joggal), valamint az ideiglenes tagok (szavazati jog nélkül) képviselői vesznek részt rajta. Itt választják a FID-Tanácsot, amely az elnökből, a pénztárosból, a két alelnökből, 12 tanácstagból, a belga tagból és a főtitkárból áll. A Tanács képviseli a Szövetséget a közgyülés ülésszakai közötti időszakban; évente legalább kétszer ülésezik.

A FID folyamatos munkáját az elnökből, a két alelnökből, a pénztárosból és a főtitkárból álló Végrehajtó Bizottság irányitja.

A Szövetség fő célja az, hogy nemzetközi együttmüködéssel elősegitse a tudományos kutatómunkát és a dokumentáció fejlesztését. Ez magában foglalja a természettudományok, a technika, a társadalomtudományok, a müvészetek és a humán tudományok területére tartozó információk tárolását, visszakeresését, terjesztését és értékelését.

A Szövetség tevékenységét a FID-programmal összhangban tervezik és hajtják végre; a programot többször módositották és javitották,

hogy a Szövetség világos irányvonalat adjon a dokumentációs és tájékoztató munka további fejlesztéséhez A jelenlegi FID-programot a FID elnökhelyettese, A. I. Mihajlov vezetése alatt álló szakértői csoport dolgozta ki és az 1970 szeptemberében Buenos Airesben rendezett FID-közgyülés fogadta el.

A program a következő feladatokat tartalmazza:

- a tájékoztató munka elméleti és módszertani alapjainak kidolgozása és az alapvető szakkifejezések meghatározása;
- a dokumentáció területén végzett kutatás fő irányainak megállapitása és ennek nemzetközi méretü támogatása és koordinálása;
- az adatgyüjtés, -feldolgozás, -tárolás, -visszakeresés és -közvetités elveinek vizsgálata és kidolgozása;
- a kommunikáció formalizált és nem formalizált, hagyományos és nem hagyományos módszereinek és eszközeinek vizsgálata és a megjavitásukra vonatkozó javaslatok előterjesztése;
- közremüködés a kommunikáció uj eszközeinek és módszereinek megteremtésében az uj technikai vivmányok — pl. komputer, fotoszedés, reprográfia — alapján;
- a használók információszükségletének tanulmányozása, a szükséglet jobb feltárására szolgáló programoknak és a megjavitott módszerek tesztjeinek kidolgozása;
- a tizedes osztályozás tökéletesitése és más, a dokumentációban alkalmazható visszakeresési nyelvek fejlesztése;
- olyan kritériumok megállapitása és technikai eljárások kidolgozása, amelyek a tájékoztató munka hatékonyságának értékelésére szolgálnak;
- javitott módszerek kidolgozása analitikus (szintetikus) beszámolók szerkesztésére.

Az uj program célkitüzései:

- tájékoztatási szolgáltatások és központok létrehozásának támogatása azon országokban, amelyekben ilyenek még nem müködnek, valamint tanácsadás a meglévő központok fejlesztésére vonatkozóan;
- információelemző központok létrehozásának előmozditása, különösen a tudomány és technika gyorsan fejlődő területein;
- tájékoztatási szakemberek képzésének és továbbképzésének támogatása minden szinten, különösen a fejlődő országokban;
- a használók kiképzésének támogatása a tájékoztató szolgálat hatékony használatára;

- általános és speciális kézikönyvek, tankönyvek, utmutatók és jegyzékek közreadása;
- a tájékoztató munka legfontosabb problémáival foglalkozó konferenciák, szimpoziumok és szemináriumok szervezése;
- más, a tájékoztatás területén aktivan tevékenykedő nemzetközi szervezetekkel való jobb és hatékonyabb kooperáció keresése.

A FID munkájának nagyobb részét az egyes FID-bizottságok végzik. Ezért célszerü röviden összefogalnunk a FID-bizottságok 1971-re tervezett tevékenységét.

KÖZPONTI OSZTÁLYOZÁSI BIZOTTSÁG (FID/CCC)

A „Central Classification Committee" titkársága a FID főtitkárságának Osztályozási Osztályán, Hágában müködik. A Bizottság felelős az ETO hatékonyságáért, ellenőrzéséért és továbbfejlesztéséért. A Bizottság fontosabb tervei:

1. A tervező- és szervezőmunka megjavitása az ETO területén, mégpedig egy kis, függetlenül tanácskozó testület ajánlásai alapján.

2. Az ETO reviziójának további gépesitése.

3. A publikálási program (teljes, kézi és röviditett kiadások) folytatása, elsősorban az uj olasz és a szerb–horvát teljes kiadás, az angol és a portugál kézi és egy arab röviditett kiadás megjelenése.

4. Az ETO-táblázatok – különösen a politikai-államigazgatási segédtáblázatok, az elektrotechnika (korlátozottan közös alosztások), az optikai eszközök, a szerves kémia és a pszichológia részek revizió-ja, külső szakértők segitségével.

5. Az ETO más osztályozási rendszerekkel való kompatibilitásának állandó tanulmányozása.

„A TÁJÉKOZTATÁS ELMÉLETI ALAPJAI" TANULMÁNYI BIZOTTSÁG (FID/RI)

A „Study Committee on Research on the Theoretical Basis of Information" titkársága a VINITI keretében, Moszkvában müködik. Főbb tervei:

1. „A tudományos kommunikáció és az informatika problémái" és „A használók szükségleteinek és igényeinek vizsgálata" c. kiadványok közreadása.

2. Az informatika bibliográfiájának elkészitése az 1950–1958. közötti időszakra.

3. A tájékoztatástudományi tézaurusz munkálatainak folytatása.

OSZTÁLYOZÁSKUTATÁSI TANULMÁNYI BIZOTTSÁG (FID/CR)

A „Study Committee on Classification Research" titkársága a Dán Dokumentációs Központ keretében, Koppenhágában müködik. Főbb tervei:

1. Az ETO-val és a gépi tájékoztatási rendszerekkel foglalkozó 2. szemináriumról (Frankfurt am Main, 1970. jun.) szóló beszámoló kiadása.

2. „Az ETO és kapcsolatai más osztályozási rendszerekkel" cimü nemzetközi szimpozium (Herceg Novi, Jugoszlávia, 1971. jun.) támogatása.

3. Az osztályozás kutatásával foglalkozó 3. nemzetközi konferencia (1972) előkészitése.

„GÉPI BERENDEZÉSEK ÉS RENDSZEREK ELMÉLETE" TANULMÁNYI BIZOTTSÁG (FID/TM)

A „Study Committee on Theory of Machine Techniques and Systems" titkársága Stockholmban, az Információfeldolgozási Intézetben müködik. A Bizottság előtt álló feladatok:

1. A kurrens munka folytatása, különösen a következő területek kutatása: automatizált nemzetközi tájékoztatási hálózatok; rendszerelemzés és rendszertervezés; visszakeresési rendszerek hatékonyságának értékelése; különböző osztályozási rendszerek vizsgálata az adatbankok közötti kapcsolatok kiépitése végett, a különböző adatbázisok központositott használatának, a világméretü információcseréjének a megkönnyitésére.

2. Olyan módszerek — pl. müszaki prognózis, Delphi-módszer — vizsgálata, amelyek a rendszerelemzésből származnak és még nem használatosak a tájékoztatás és dokumentáció területén.

3. Az ETO-val és annak más osztályozási rendszerekkel való kapcsolataival foglalkozó nemzetközi szimpozium támogatása.

„GÉPI BERENDEZÉSEK ÉS RENDSZEREK ALKALMAZÁSA" TANULMÁNYI BIZOTTSÁG (FID/OM)

A „Study Committee on Operational Machine Techniques and Systems" titkársága az IBM müveknél, Sindelfingenben müködik. Tervei a következők:

1. Kisebb dokumentációs rendszerek problémáinak és lehetőségeinek vizsgálata, különös tekintettel az ujabb és gazdaságosabb technológiák alkalmazására.

2. Jegyzékek készitése a kereskedelemben kapható mágnesszalagos szolgáltatásokról.

3. A számitógépek könyvtárakban és dokumentációs központokban való alkalmazására vonatkozó helyzetelemzések készitésének előmozditása.

4. A számitógépek dokumentációs alkalmazásával foglalkozó tanfolyamokhoz tanterv és tananyag összeállitásának előkészitése.

„NYELVÉSZET A DOKUMENTÁCIÓBAN" TANULMÁNYI BIZOTTSÁG (FID/LD)

„A Study Committee on Linguistics in Documentation" titkársága Washingtonban, az Alkalmazott Nyelvtudományi Központban müködik. A Bizottság tervei:

1. A „Linguistics in Documentation — Current Abstracts" c. negyedévi referáló folyóirat további közreadása.

2. Az 1970-ben készült „Áttekintés a dokumentáció nyelvészeti problémáiról" c. munka kiadása.

„IPARI TÁJÉKOZTATÁS" TANULMÁNYI BIZOTTSÁG (FID/II)

A „Study Committee on Information for Industry" titkársága Koppenhágában, a Dán Müszaki Tájékoztatási Szolgálat keretében müködik. A Bizottság tervei:

1. Az „Ipari müszaki folyóiratok" (Technical Journals for Industry") c. sorozat folytatása.

2. Az iparba történő és az iparon belüli információtovábbitás hatékony eszközeinek további vizsgálata (a döntéshozatalhoz szükséges eszközök, üzemi tájékoztatási részleg és kommunikációs rendszer szervezése, az információ felhasználása).

„KÉPZÉS ÉS TOVÁBBKÉPZÉS" TANULMÁNYI BIZOTTSÁG (FID/ET)

A „Study Committee on Education and Training" titkársága Varsóban, a CIINTE keretében müködik. Régi elnevezése a „dokumentalisták képzését" (Training of Documentalists, FID/TD) jelölte meg munkaköréül; az 1970-ben elfogadott uj elnevezést az indokolja, hogy a Bizottságnak nemcsak a tájékoztatási szakemberek, hanem a használók képzésének problémáival is foglalkoznia kell. Programjában szerepel:

1. A tájékoztatási szakemberképzés fő fejlődési irányairól szóló tanulmány kidolgozása.

2. Speciális tantervek kidolgozása mind a természet- és müszaki, mind a társadalom- és humán tudományokkal foglalkozó egyetemi hallgatók számára.

3. Képzési programok kidolgozása az információk felhasználóinak különböző kategóriái számára.

4. Azok számára, akik az egyes országokban tudományos tájékoztatási oktatással foglalkoznak, szeminárium rendezése a tájékoztatástudomány lényegéről és feladatairól, oktatásának módszereiről, a tájékoztatástudományi képzés és továbbképzés szervezetéről.

FEJLŐDŐ ORSZÁGOK SZAKBIZOTTSÁGA (FID/DC)

A „Special Committee for Developing Countries" titkársága az OMKDK-ban, Budapesten müködik.

LATIN-AMERIKAI REGIONÁLIS BIZOTTSÁG (FID/CLA)

A „Regional Commission for Latin America" 1960-ban alakult. Jelenleg Rio de Janeiróban müködik, a Brazil Bibliográfiai és Doku-

mentációs Intézet keretében. Tagjai 11 latin-amerikai országot képviselnek. A közelmultban tette közzé a „Guia de bibliotecas especializadas e centros de documentacao da América Latina" (Latin-amerikai szakkönyvtárak és dokumentációs központok kalauza) és „Guia de servicios de reprografia de América Latina" (Latin-amerikai reprográfiai szolgáltatások kalauza) c. kiadványokat. „Noticias de la FID/CLA" cimen bulletint ad ki.

ÁZSIAI ÉS ÓCEÁNIAI REGIONÁLIS BIZOTTSÁG (FID/CAO)

A „Regional Commission for Asia and Oceania" 1968 decemberében jött létre. Titkársága a Japán Tudományos és Müszaki Tájékoztató Központban (JICST), Tokióban müködik.

A Bizottság 1970 áprilisi ülésén elhatározta, hogy a müködési területére tartozó kormányoknak ajánlani fogja: koordinálják politikájukat a tudományos tájékoztatás területén. 13 ország tagja a FID/CAO-nak. Kiadványa a FID/CAO Newsletter.

A FŐTITKÁRSÁG

A FID főtitkárságának 12 állandó tagja Hágában tevékenykedik. A Főtitkárság fő feladatai:

- a FID-bizottságok munkájának koordinálása;
- a különféle rendezvények előkészitése és szervezése (a zártkörü ülésektől a nemzetközi konferenciákig);
- a FID-tagok és az érdekeltek tájékoztatása minden fontos programról és rendezvényről a tájékoztatás területén;
- kapcsolatok teremtése és fenntartása a tájékoztatás területén tevékenykedő szervezetekkel és személyekkel az egész világon;
- a FID képviselete különféle rendezvényeken.

A Főtitkárság tájékoztató részlege nagy könyvtárat tart fenn, ennek alapján kiterjedt regisztráló és adatszolgáltató tevékenységet fejt ki. A havonta megjelenő FID News Bulletin tájékoztat a fontosabb — megtörtént és várható — eseményekről. Szerteágazó speciális információkat lehet meriteni a FID évkönyvéből, az évi jelentésből és a FID-kiadványok katalógusából, amelyeket a Főtitkárság ad ki.

Az IFLA és a FID budapesti konferenciájának előkészítő munkálataiból

Az IFLA és a FID rendezvények elvi-szakmai kérdéseiben illetékes két szakmai bizottság elbirálta az IFLA szekcióiban vagy bizottságaiban és a FID kongresszusán megvitatásra (vagy tájékoztató anyagként történő szétosztásra) felajánlható magyar referátumok szinopszisait. Javaslataik alapján a két rendezvény központi előkészítő bizottsága 15 referátum, ill. tájékoztató anyag elkészítését hagyta jóvá az IFLA számára és 4 referátumét a FID-kongresszuson való megvitatásra. A szerzőket a FID-IFLA kongresszusi iroda felkérte a referátumok elkészítésére. Egyidejüleg tájékoztatta a két szervezet főtitkárságát a magyar javaslatokról.

Az IFLA-konferencia plenáris ülésén, illetve a FID-kongresszuson három magyar szakember felkért előadóként mondja el referátumát. Mátrai László akadémikus referátuma az IFLA-konferencia plenáris ülésén, Lévai Tamásné és Györe Pál referátuma a FID-kongresszuson fog elhangzani.

Március 20-án és 21-én Budapesten tartózkodott az IFLA főtitkára, Margreet Wijnstroom. Látogatásának célja az IFLA-konferencia szervezési előkészületeiről való tájékozódás volt. A Művelődésügyi Minisztériumban és a FID-IFLA kongresszusi irodában folytatott tárgyalásokon megvitatásra kerültek a konferencia szervezésével kapcsolatos kérdések. A főtitkár áttekintést szerzett a hazai munkálatok állásáról, megtekintette a konferencia szinhelyét a Magyar Tudományos Akadémia helyiségeiben, információkat adott a szervezet által intézett előkészületekről. A főtitkár és a magyar szervezők megvitatták és végleges formába öntötték a konferencia résztvevőinek a közeljövőben kiküldendő tájékoztatók szövegét. Egyetértés alakult ki néhány függő szervezési probléma megoldása tekintetében is.

A hazai könyvtárak a Művelődésügyi Minisztériumban tartott február 9-i értekezleten értesültek a két rendezvény szervezésével kapcsolatos alapkérdésekről. A könyvtárak által delegált munkatársak, az ugynevezett reszortfelelősök megkezdték tevékenységüket a FID-IFLA kongresszusi iroda mellett.

A könyvtári szakma helyzete néhány országban. Az IFLA 1971. évi közgyűlésén elhangzott beszámolókból

[T]

A téma tárgyalása a közgyülés plenáris ülésének egyik napirendi pontja volt. A különböző országok, ill. régiók képviselői különböző oldaláról közelitették meg — az anyag ezért meglehetősen heterogén, de az igy kapott mozaikszerü áttekintés is érdekes. A kivonatokat FALLIER Erika készitette.

A KÖNYVTÁRI SZAKMA MEGSZERVEZÉSE FRANCIAORSZÁGBAN ÉS A FRANCIA KÖNYVTÁROSOK EGYESÜLETÉNEK SZEREPE

Jacques LETHÈVE

Franciaországban a könyvtárügy szervezete meglehetősen bonyolult. Ennek két oka van: egyik a különböző könyvtárak közötti kapcsolatok történelmi okokból fakadó hiánya, a másik pedig az 1945-ben létrejött, de nem teljes centralizáció.

A Francia Könyvtárosok Egyesülete 1906-ban alakult; alapitói azzal a céllal hozták létre, hogy összefogja valamennyi könyvtári dolgozót, könyvtártipusra és szintre tekintet nélkül. Az Egyesület követelte a szakmai hozzáértést garantáló diploma bevezetését és központi bizottságok létrehozását koordinációs és konzultációs célokra. Mindenek felett pedig védeni kivánta minden könyvtáros társadalmi és anyagi érdekeit.

Némileg módositotta és csökkentette az Egyesület szerepét 1945-ben a Könyvtári Igazgatóság létrehozása, de a magánkönyvtárak és néhány állami könyvtár nem tartoznak az Igazgatóság hatáskörébe, igy továbbra is az Egyesület képviseli a szakma integritását. Ugyancsak a háboru után az anyagi érdekvédelem a szakszervezetek feladata lett; mivel azonban a szakmán belül hétféle – különböző politikai és vallási szinezetü – szakszervezet müködik, megint csak nem vált fölöslegessé az Egyesület átfogó funkciója, amelyet a szakszervezetekkel együttmüködve gyakorol.

A Könyvtári Igazgatóság az Oktatásügyi Minisztérium alá tartozik és tisztán adminisztrativ, pénzügyi, valamint koordináló tevékenységet folytat. Létrehozása óta az összes könyvtáros egyetlen testületet alkot – vagyis ugyanolyan képesitésü, ugyanolyan előmeneteli lehetőségekkel rendelkező könyvtárosok dolgoznak a nagy közmüvelődési könyvtárakban, az egyetemi könyvtárakban vagy a nemzeti könyvtárban.

Az Egyesület függetlensége tág lehetőségeket nyujt a problémák felvetésére és tanulmányozására, bár megoldásukhoz ritkán elég az ereje. Bizonyos vonatkozásban hasonló helyzetben van nemzetközi méretekben az IFLA: javasolhatja a fejlesztés irányát, de egyetlen országot sem kényszerithet a javaslat elfogadására.

SZAKMÁNK SZERVEZETE HOLLANDIÁBAN

P. van SWIGCHEM

Hollandiában a Nederlandse Vereniging van Bibliothecarissen (Holland Könyvtáros Egyesület) fogja össze a bármilyen tipusu könyvtárban müködő hivatásos könyvtárosokat, igy a közmüvelődési könyvtárak dolgozóit is. Az utóbbiak egyuttal tagjai a Közmüvelődési Könyvtárak Központi Egyesületének – Centrale Vereniging voor Openbare Bibliotheken – is, amelyben a könyvtárfenntartó testületeknek, a társadalomnak a képviselői is jelentős szerepet játszanak. Nem fölösleges ez a kettősség. A szakmai problémák szorosan összekötik valamennyi könyvtárost; a különböző jellegü intézményekben folyó könyvtári és tájékoztatási munka feladatainak összefonódása megköveteli az együttmüködést. A közmüvelődési könyvtáraknak azonban megvannak a maguk sajátos problémái is, amelyeket maguknak kell megoldaniuk, szintén országos méretü összefogással. Feladataik, helyzetük sajátos jellege Hollandiában különösen kidomborodik.

Hollandiában ugyanis a közmüvelődési könyvtárakat többnyire nem a városi hatóságok, hanem magánjellegü intézmények szervezték meg. Munkájukban ezért rendkivül nagy szavuk van a fenntartó testület nem szakmabeli tagjainak, a társadalom képviselőinek. A közmüvelődési könyvtárosoknak igy létérdekük, hogy szakmai célkitüzéseikhez megszerezzék a közvélemény támogatását, tudatositsák munkájuk fontosságát általában a társadalom számára és konkrétan más müvelődési intézményekhez képest, harcoljanak a korszerü könyvtári törvényért, stb. Egyesületük tehát nem zárkózhat a szakmai problémák körébe, intenziv könyvtárpolitikai tevékenységet kell kifejtenie.

A KÖNYVTÁROSKÉPZÉS FEJLŐDÉSE NAGY-BRITANNIÁBAN

B. PALMER

1963 óta müködnek könyvtárosképző intézetek Nagy-Britanniában, korábban csupán részidős, magán- vagy esti oktatás létezett. A képzés könyvtárosok által összeállitott tantervre épült, a Könyvtáros Egyesület égisze alatt müködő vizsgáztató testület tagjai is tekintélyes könyvtárosok voltak. A rendelkezésre álló néhány kézikönyv azonban szük prakticista szellemben iródott, jórészt a szerző által legalaposabban ismert folyamatok leirására szoritkozott. A tananyag tekintélyes részét a szakfolyóiratok cikkei alkották.

1963 után könyvtárosképző intézeteket hoztak létre és uj tantervet dolgoztak ki. Ez a tanterv ugyanazt az előképzettséget kivánta meg a hallgatóktól, ami az egyetemi felvételhez szükséges, és kétéves, egészidős tanulmányokban való részvételre kötelezte őket. 1971-ben már kb. 2500 hallgató tanult 15 könyvtárosképző intézetben, s mintegy 300 oktató foglalkozott velük.

Az oktatás minőségében is jelentős változás történt. Az uj tanterv igyekezett lefektetni a könyvtári szakma alapelveit; az oktatók időt tudnak szánni tantárgyuk elméleti alapjainak feltárására, nem ragadnak bele a mindennapi tennivalókba. Mechanikus magoltatás helyett megtanitják a hallgatókat a szakirodalomban való tájékozódásra, a bibliográfiai apparátus használatára stb.

Több mint 40 évig csak egy posztgraduális (egyetemet végzetteket felvevő) könyvtárosképző intézmény müködött Londonban, a Univer-

sity College keretében. 1964-ben a sheffieldi, majd a glasgowi és a belfasti egyetemen is megindult a posztgraduális könyvtárosképzés. Egészen ujszerü intézmény a walesi College of Librarianship; ez önálló felsőoktatási intézmény, amely egész energiáját a könyvtárosképzés fejlesztésére tudja forditani.

A multban a könyvtárvezetőket az uj munkatársak felvételénél csak az érdekelte, hogy letette-e a jelentkező az előirt vizsgát. Ma már nem maga a vizsga a legfontosabb, hanem az, hogy hol és milyen tanulmányokat végzett a jelentkező.

KÖNYVTÁROS-EGYESÜLETEK AZ NSZK-BAN

F. A. SCHMIDT–KÜNSEMÜLLER

Talán egyetlen más országban sem működik annyiféle könyvtáros-egyesület és szövetség, mint az NSZK-ban. Ennek történeti okai vannak. Először is eléggé élesen elválik egymástól a tudományos könyvtár és a nyilvános (közmüvelődési) könyvtár; a tudományos könyvtárak régibbek, hagyományaik erősebbek, igy dolgozóik is hamarabb szövetkeztek; a kétféle tipusban a könyvtárosképzés is különböző.

Az ország legrégibb könyvtári szövetsége a Verein Deutscher Bibliothekare; ez 1900-ban alakult meg, a felsőfoku képzésben részesült (a „höherer Dienst"-hez tartozó) könyvtárosokat fogja össze, elsősorban szakmai jellegü szervezet, kb. 900 tagja van. Mivel az NSZK-ban a szövetségi államstruktura miatt nincs a könyvtárügynek hivatalos központi szerve, a VDB országos könyvtárpolitikai tevékenységet is fejt ki. 14 bizottsága különböző részletkérdésekkel foglalkozik (katalogizálási szabályok, könyvtárépités, könyvtárjog, kölcsönzés és központi katalógus, kéziratok és ősnyomtatványok, könyvkötés és restaurálás stb.). Az egyesület azonban ma már nehezen tudja fedezni a bizottságok költségeit, ezért tervbe vették könyvtárügyi tudományos társaság létrehozását, amely a könyvtári szakkérdésekkel foglalkozna és átvenné ezeket a bizottságokat.

Hasonló funkciót tölt be az egyes könyvtártipusok vonatkozásában a felsőoktatási könyvtáraknak, a regionális könyvtáraknak, valamint a hatósági és parlamenti könyvtáraknak a munkaközössége; ezek is csatlakoztak a VDB-hez. A Szakkönyvtári Munkaközösség viszont önálló egyesület, amely elsősorban a kutatóintézetek, vállalatok könyvtárait tömöriti.

Szükebb szakmai jellegü, a VDB-vel közelebbi kapcsolatot nem tartó testület a pedagógiai könyvtáraknak, a katolikus teológiai könyvtáraknak, az evangélikus egyházi levéltáraknak és könyvtáraknak, a zenei, az orvosi, végül a jogi könyvtáraknak a munkaközössége.

A Verein der Diplom-Bibliothekare an Wissenschaftlichen Bibliotheken (a tudományos könyvtárak diplomás könyvtárosainak egyesülete) kizárólag szakmai szervezet, érdekképviseleti célokat szolgál, főként képzési és bérezési kérdésekkel foglalkozik. Szoros kapcsolatban áll a VDB-vel, közösen rendezik meg évente a Német Könyvtárosok Konferenciáját.

A nyilvános (közmüvelődési) könyvtárakat két nagy egyesület fogja össze. A Verein der Bibliothekare an Öffentlichen Büchereien (Közmüvelődési Könyvtárosok Egyesülete) főként érdekképviseleti szerv. A Deutscher Büchereiverband (Német Könyvtárszövetség) a könyvtárügy fejlesztését igyekszik előmozditani, többek között az Arbeitsstelle für das Büchereiwesen fenntartásával. A két egyesület 1968-ban munkaközösséget alapitott, összehangolja müködését, közös évi konferenciákat rendez.

Ezek mellett számos regionális könyvtári egyesülés is müködik; különösen szinvonalas munkát végez Északrajna-Vesztfália tartomány könyvtárszövetsége.

Az egységes országos szervezet létrehozása felé az első lépést a Német Könyvtári Konferencia jelenti, amely a legfontosabb könyvtári egyesületek képviselőinek közös tanácskozásaiból nőtt ki. Önkéntes alapon koordinálja ezeknek az egyesületeknek a munkáját és intézkedik az egész könyvtárügyet érintő kérdésekben. Ez jelenleg a reprezentativ könyvtárügyi szerv az NSZK-ban.

Az NSZK könyvtári egyesületei különösen szoros kapcsolatokat tartanak fenn a német ajku országokkal. Svájc és Ausztria könyvtárügyének képviselői rendszeresen részt vesznek kongresszusaikon és viszont. Minden német nyelvü ország, az NDK-t is beleértve, részt vesz a közös betürendes katalogizálási bizottság munkájában.

A SPANYOL KÖNYVTÁROSOK, LEVÉLTÁROSOK ÉS RÉGÉSZEK ORSZÁGOS EGYESÜLETE

Maria Antonieta COT

Az ANABA az egyetlen országos könyvtáros-egyesület Spanyolországban; a könyvtárak, levéltárak és muzeumok szakembereinek önkéntes tagságán alapul. 1949-ben alakult meg.

Talán legfontosabb feladata a könyvtári és levéltári kongresszusok megszervezése. Ezek kettős célt szolgálnak: a szakmai problémák tanulmányozását és az ország szakembereinek összegyüjtését, eszmecseréjük lehetőségének megteremtését. Könyvtároskonferenciát kétévenként szervez az egyesület. Jegyzőkönyveiket is kiadja.

Egyéb kiadványsorozatai a Cuadernos de ANABA, az Estudios és a Boletin. Az utóbbi 1970 óta háromhavonként jelenik meg, s az egyesület hirein kivül szakcikkeket is tartalmaz, szakmai kiadványokat ismertet.

1966 óta az Egyesület anyagilag támogatja tagjainak könyvtári, levéltári és muzeológiai témákra vonatkozó kutatásait; ennek eredménye az Estudios c. kiadványsorozat is. Külföldi ösztöndijakat is nyujt tagjainak.

A KÖNYVTÁRI SZAKMA SZEREPE ÉS SZERVEZETI FORMÁI A SZOVJET TÁRSADALOMBAN

V. V. SZEROV

A szovjet könyvtárak fejlődése elsődlegesen az állam gondoskodásának köszönhető, az biztositja pénzügyi, technikai stb. erőforrásaikat.

A könyvtárosképzésnek régi hagyományai vannak. 1930-ban Krupszkaja kezdeményezésére szervezték meg az első könyvtárosképző főiskolát, Moszkvában. Jelenleg 24 főiskolán folyik könyvtárosképzés. Az elmult öt év folyamán 21 000 könyvtáros végzett főiskolán és 47 000 részesült speciális középiskolai képzésben.

Könyvtárosi szervezetek létrehozására már a forradalom előtt történtek kisérletek. 1889-ben Moszkvában bibliográfiai szakkör alakult, ebből nőtt ki 1900-ban az Orosz Bibliográfiai Társaság. 1911-ben már országos könyvtároskongresszust rendeztek.

Az Októberi Forradalom után megélénkült a könyvtárosok szakmai együttmüködése. Lenin „A könyvtárügy központositása az OSZSZSZK-ban" c. rendelete alapján Központi Könyvtári Bizottságot hoztak létre, hogy kiépitse a könyvtárak központositott országos hálózatát és biztositsa a korszerü dokumentációs munka feltételeit. 1924-ben összeült az össz-szövetségi könyvtáros kongresszus, amely fontos szerepet játszott a következő évtizedek fejlődési irányainak meghatározásában.

A 20-as és 30-as években különböző könyvtáros-egyesületek jöttek létre, közülük legaktivabb a Tudományos Könyvtárak Szövetsége volt. Ezek az egyesületek elsősorban a különböző könyvtártipusok, hálózatok együttmüködését igyekeztek elősegiteni.

Az elmult 10—15 év során számos össz-szövetségi, köztársasági, regionális és városi kongresszuson és konferencián vitatták meg közös problémáikat a szovjet könyvtárosok. Uj szokás az évi könyvtári konferenciák rendezése a Szovjetunió egész területén, az előző év eredményeinek és a következő év célkitüzéseinek a megbeszélésére; ezeket a konferenciákat általában a központi — köztársasági, regionális, akadémiai stb. — könyvtárak szervezik, az országos könyvtári szervekkel karöltve. A közmüvelődési, a gyermek- és az iskolai könyvtárak havonta szemináriumokat tartanak munkatársaik számára.

A Szovjetunióban a könyvtárak módszertani irányitásának harmonikus rendszerét valósitották meg. Minden központi és tudományos könyvtárnak van tudományos-módszertani részlege, amelynek elsődleges feladata a módszertani irányitó munka. A Müvelődésügyi Minisztériumhoz tartozó Könyvtári Tanács a minisztériumok és főhatóságok képviselőiből, a legnagyobb könyvtárak tapasztalt dolgozóiból, a könyvtártudomány különböző területeinek szakembereiből, valamint nagy kiadóvállalatok képviselőiből tevődik össze. A könyvtárügy legfontosabb problémáival foglalkozik, határozatai a Müvelődésügyi Minisztérium jóváhagyása után mindenkire kötelezők. Számos szekciója és bizottsága van, a speciális kérdések tárgyalására.

A Felső- és Szakoktatási Minisztériumban külön módszertani bizottság foglalkozik a főiskolai és egyetemi könyvtárakkal. A Szovjetunió Minisztertanácsának Tudományos és Technikai Bizottsága tárcaközi könyvtári bizottságot hozott létre a különböző főhatóságokhoz tartozó tudományos és müszaki könyvtárak munkájának összefogására. Jó munkát végez a Lenin Könyvtár tárcaközi bizottsága, a központi könyvtárak módszertani munkáját koordináló bizottság, valamint

a kutatási bizottság. A mezőgazdasági és az orvosi könyvtárak szakmai egységét a könyvtárigazgatók állandó konferenciája biztositja.

A szakmai együttmüködés tehát nemcsak az egyes hálózatokon belül kapott szervezett formát, hanem azokat összefogva is, városi, regionális, köztársasági és országos szinten.

A könyvtártudomány fejlődésében fontos szerepet játszik a könyvtári sajtó. A számos országos folyóirat mellett minden köztársaságnak megvan a maga saját, nemzeti nyelvén megjelenő szakfolyóirata.

AZ AMERIKAI KÖNYVTÁROS EGYESÜLET (ALA) GONDJAI ÉS TÖREKVÉSEI

Keith DOMS

(Az előadás röviditett szövegét a Könyvtári Figyelő 1972. évi 2. száma közölte.)

A SZAKMAI EGYESÜLETEK SZEREPE A LATIN-AMERIKAI MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY FEJLŐDÉSÉBEN

Ana Maria PAZ de ERICKSON

59 könyvtári szervezet müködik Latin-Amerikában, közülük 3 interamerikai jellegü: az AIBDA (Mezőgazdasági Könyvtárosok és Dokumentalisták Interamerikai Szövetsége), az AIB (Könyvtárosok Nemzetközi Szövetsége) és az ALEBCI (Könyvtár- és Tájékoztatástudományi Tanintézetek Latin-Amerikai Szövetsége).

Az AIBDA 1953-ban alakult. 4 nemzeti tagegyesülete van: a brazil, a perui, az uruguayi és a venezuelai. Célkitüzései többek között: kapcsolat teremtése a két amerikai földrész mezőgazdasági könyvtárosaival és tájékoztatási szakembereivel, valamint más világrészek szakembereivel; szakmai továbbképzés; a könyvtári szolgáltatások javitása; információk továbbitása a szakterület és a határterületek számára.

Egyének is, intézmények is tagjai lehetnek a Szövetségnek; jelenlegi 633 tagja közül 446 egyéni tag.

Hat munkabizottságának szakterülete: 1. bibliográfia és dokumentáció, 2. gyarapitás, 3. szakképzés, 4. osztályozás és katalogizálás, 5. könyvtárközi kölcsönzés és csere, 6. kiadványok.

A Szövetségnek számos kiadványa van (bibliográfiai sorozat, tájékoztató bulletin stb.). Pénzügyi támogatást nyujt a latin-amerikai országok szervezetei által végzett kutatásokhoz, kisérletekhez. Elősegiti tagjainak elméleti és gyakorlati továbbképzését, ösztöndijakkal is.

Az IICA (Inter-amerikai Mezőgazdasági Tudományos Intézet) egész Amerikára kiterjedő programtervezetet dolgozott ki a mezőgazdasági könyvtárak fejlesztésének ütemezésére, koordinálva a különböző országok saját programját. A tervezet hat fontos területre vonatkozólag fogalmazta meg a tennivalókat:

1. Dokumentációs tevékenység, különösen a bibliográfia, a szabványositás, a reprográfia és a kommunikáció terén.
2. Mezőgazdasági könyvtárosok továbbképző tanfolyamai.
3. Az Amerikai Államok Szervezete tagállamainak technikai támogatása a könyvtári és dokumentációs szolgáltatások terén.
4. Könyvtártudományi és tájékoztatásügyi kiadványok.
5. Az interamerikai együttmüködés elősegitése.
6. Országos mezőgazdasági könyvtárak létesitésének elősegitése.

ORSZÁGOS ÉS REGIONÁLIS KÖNYVTÁRI SZERVEZETEK KELET-AFRIKÁBAN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL ETIÓPIÁRA ÉS A SCAULEA-RA

Rita PANKHURST

Kelet-Afrikához a SCAULEA (Afrikai Egyetemi Könyvtárak Állandó Konferenciája, keleti régió) értelmezése szerint Mauritius, Madagaszkár, Becsuánaföld, Lesotho, Svaziföld, Malavi, Zambia, Kenya, Uganda, Tanzánia, Etiópia, Szomáliföld és Szudán tartozik. A 13 ország közül ötnek egyáltalán nincs könyvtári egyesülete.

MAURITIUS. — A könyvtárügynek nincs hivatalos központi szerve, de a városi könyvtárak dolgozói már egyesületben tömörültek. Ez 1969-ben kiadott egy bulletint, amelynek azonban eddig csak az első száma jelent meg.

MADAGASZKÁR. — 1960-ban alakult meg a Könyvtárfejlesztési Egyesület. Célkitüzései között szerepel a könyvtárosok szakképzésének előmozditása, a gyarapitás, az ajándékok és anyagi támogatás centralizálása, ill. elosztása, kiállitások rendezése, hazai nyelvü szakmunkák kiadása.

ZAMBIA. — A Zambiai Könyvtáros Egyesület 1967-ben alakult meg. Jól müködő, erős szervezet. Célkitüzései a problémák széles körét öleleik fel a szakmai továbbképzéstől a könyvtári szolgáltatások fejlesztéséig. 1971-ben ujabb csoportosulás jött létre az országban, a Könyvtárigazgatók Állandó Konferenciája.

KENYA, TANZÁNIA, UGANDA. — 1956-ban a Nairobiban (Kenya) dolgozó könyvtárosok egy csoportja teremtette meg a Kelet-Afrikai Könyvtáros Egyesületet. Sok nem-könyvtáros is csatlakozott az egyesülethez, ez elősegitette részben a közvélemény formálását, részben a szakember-utánpótlást. — A 60-as évek elején a három ország függetlenné vált, s az Egyesület tanzániai és ugandai szekciója lényegében önálló országos egyesületté alakult.

SZUDÁN. — Az 50-es években merült fel itt a könyvtáros-egyesület létrehozásának gondolata, de csak 1970-ben alakult meg a Szudáni Könyvtárak Egyesülete. Jelenleg mintegy 80 tagja van, kevés közülük a felsőfoku képesitésü szakember, a többség levelező tanfolyamot végzett.

ETIÓPIA. — 1961 óta rendeznek havi összejöveteleket az etiópiai könyvtárosok. Az összejövetelekből könyvtárosklub nőtt ki, amely 1965 óta Könyvtári Bulletint is adott ki. Ez a fejlődés kapott átfogó szervezeti formát 1967-ben, az Etiópiai Könyvtáros Egyesületben. Az Egyesület tagjai kulturális vezetői a közösségnek egy olyan társadalomban, ahol a feladatok az analfabetizmus leküzdésétől a felsőfoku hazai szakembergárda kialakitásáig terjednek.

A fejlődő országok könyvtárügyében általában kiemelkedő szerepet játszanak az egyetemi könyvtárak. Ezért volt jelentős, hogy 21 afrikai egyetemi könyvtár képviselői 1964-ben Salisbury-ben tartott konferenciájukon elhatározták a SCAUL (Afrikai Egyetemi Könyvtárak Állandó Konferenciája) megalapitását. Az egyetemi könyvtárigazgatók kétévenkénti összejöveteleit anyagi nehézségek miatt nem sikerült megszervezni, a SCAUL Newsletter azonban az egyetemi könyvtárak életéből vett hireivel, munkájuk elméleti és módszertani kérdéseit tárgyaló tanulmányaival igen hasznos munkát végzett.

Az 1969. évi lusakai konferencia olyan feladatokat tüzött a SCAUL elé, mint pl. az afrikai történelem, nyelvek és etnológia osztályozási rendszerének kidolgozása, az afrikai szerzők és intézmények egységes névformájának, valamint az afrikai törzsek és nyelvek egységes elnevezésének megállapitása.

A lusakai konferencia azt is javasolta, hogy a SCAUL főleg regionális szervezetek keretében fejtse ki tevékenységét. Igy született meg a kelet-afrikai regionális szervezet, a SCAULEA, amely hivatalosan 1971-ben alakult meg, 10 kelet-afrikai egyetemi könyvtár képviselőinek addisz-abebai találkozóján. Itt többek között elhatározták, hogy azokban az országokban, ahol nincs kurrens nemzeti bibliográfia, az egyetemi könyvtárak adjanak ki ilyet, rendszeres időközökben; sürgősen hozzanak létre regionális bibliográfiát olyan szervezet támogatásával, mint az Afrikai Egységszervezet; szervezzék meg a tagok között a kiadványcserét.

A KÖNYVTÁROS SZAKMA SZERVEZETE NYUGAT-AFRIKÁBAN

A. G. T. OFORI

1930 előtt Nyugat-Afrikában ismeretlen fogalom volt a könyvtár. Először Ghanában (az akkori Aranyparton) szerveztek közmüvelődési könyvtári szolgáltatásokat. A II. világháboru után létesitett egyetemek is hozzájárultak a könyvtári élet kibontakozásához.

1953-ban az UNESCO kezdeményezésére létrejött a WALA, a Nyugat-Afrikai Könyvtárak Egyesülete. Tagsága bármely személy vagy intézmény számára nyitva állt, de csak az angol hivatalos nyelvü országok keretei között. Elsőrendü feladata a szakma gondos megszervezése volt: továbbképző tanfolyamok inditása, az illető országokra vonatkozó irodalom tanulmányozása, a bibliográfiai munka lehetőségeinek vizsgálata. WALA Bulletin cimmel periodikumot is adott ki. A két nagy független állam, Ghana és Nigéria nemzeti könyvtáros-egyesületének létrejötte után azonban, 1962-ben, a WALA megszünt.

Rövid fennállása alatt az Egyesület komoly eredményeket ért el a könyvtárosképzés terén. Lagosban és Accrában a British Council segitségével bentlakásos tanfolyamokat szerveztek; a legjobb hallgatókat Angliában képezték tovább.

A francianyelvü nyugat-afrikai országokban lassabban fejlődött a könyvtárügy. 1957-ben Dakarban létrejött egy nemzetközi szervezet könyvtárosok, levéltárosok és tájékoztatási szakemberek képzésére, de máig sem alakultak szakmai szervezetek ezekben az országokban.

A fejlődést elsősorban pénzügyi nehézségek gátolják. Sem a WALA, sem egyetlen nemzeti egyesület nem tudta a könyvtárosképzést kezébe venni. Nem sikerült a szakmának a kellő elismerést megszerezni sem a társadalom, sem az állam részéről.

A KÖNYVTÁROS SZAKMA SZERVEZETE MALÁJFÖLDÖN

J. S. SOOSAI

Az 1950-es években a délkelet-ázsiai régió országaiban fellendült a könyvtári élet. Thaiföldön, Indonéziában és Vietnamban könyvtáros-egyesület jött létre.

Amikor 1955-ben megalakult a Malájföldi Könyvtári Csoportosulás, amelyhez akkor még a szingapuri könyvtárosok is hozzátartoztak, 54 tagja közül csak 6 rendelkezett felsőfoku képesitéssel, s ezek közül egyetlenegy volt a hazai származásu szakember.

A szervezet kezdeti célkitüzései mindmáig időszerüek:

- a szakemberek, valamint a könyvtárügy iránt érdeklődők összefogása,
- a könyvtárak jobb szervezésének elősegitése,
- könyvtárak alapitása és szakemberek képzése,
- konferenciák, találkozók rendezése.

Malájföld 1957-ben függetlenné vált, Szingapur pedig önkormányzatot kapott. A kettészakadás a könyvtárügy területén is bekövetkezett, de mindkét egyesület belátta az együttmüködés hasznosságát. Közös tanácsuk évenként kétszer ül össze. 1970-ig közös lapot adtak ki, Perpustakaan cimmel. Közös állandó bizottságaik munkakörébe tartoznak pl. a bibliográfiai szolgáltatások, a mikrofilmezés, a könyvtárközi kölcsönzés szabványositása. Fontos tevékenységük a malájföldi, szingapuri és brunei periodikumok mutatójának kiadása, valamint a periodikumok központi katalógusának gondozása a Szingapuri Nemzeti Könyvtárban. Közös konferenciákat is szervez a két egyesület.

A KÖNYVTÁRI MUNKAERŐPROBLÉMA TAJVANBAN

Li TZE-CHUNG

A tajvani könyvtárügy legnagyobb gondja a szakképzett könyvtárosok hiánya. 535 könyvtár müködik — ebből 30 általános és közmüvelödési, 50 főiskolai és egyetemi, 322 középiskolai, 40 hivatali és szakkönyvtár, 83 szakiskolai könyvtár. Különösen a közmüvelödési könyvtárakban kevés a munkaerő.

Sok fiatal szerez könyvtárosi képesitést Tajvanban is, az Egyesült Államokban is. Csakhogy nem minden képzett könyvtáros dolgozik saját szakterületén. Nagyon sok Amerikában tanult könyvtáros nem tér haza, amellett azok közül is, akik otthon végeztek, sokan az Egyesült Államokban helyezkednek el.

Általában a könyvtárak és különösen a közmüvelödésiek igen lassan fejlödnek. Anyagi eszközeik tul szerények. Kevés könyvtárnak van referensz-szolgálata. A könyvtárügy nem részesül fontosságának megfelelő elismerésben, és ez a könyvtárosok fizetésén is meglátszik.

AZ OKDT MUNKÁJÁBÓL

N. Rácz Anna:

Az OKDT hírei

A nemzetközi szabványositott könyvszámozás (ISBN) problémájával foglalkozott az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Tudományos és Szakkönyvtári Tagozata március 7-i ülésén, Domanovszky Ákosnak, a budapesti Egyetemi Könyvtár helyettes igazgatójának előterjesztése alapján. Már korábban, a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia előkészitő tárgyalásai során javasolta Domanovszky Ákos a nemzetközi szabványositott könyvszámozáshoz való csatlakozásunkat. Bár a könyvtárosi közvéleményben a javaslat megértéssel és támogatással találkozott, döntésre akkor — főképpen a partnerek nem teljes egyetértése miatt — nem kerülhetett sor.

Az OKDT azonban mint fontos megoldandó feladatot ujból napirendre tüzte a kérdést, amelynek jelentősége mind a könyvtárak, mind a könyvkiadás és a könyvkereskedelem szempontjából igen nagy. A rendszer lényege az, hogy minden megjelenő kiadvány olyan egyedi számkombinációból álló jelzetet kap, amely kifejezi az országot (nyelvet), ahol (amelyben) a kiadvány megjelent, a kiadót és magát az egyedi kiadványt is. (Lásd: Könyvtári Figyelő 1969. 2/3. sz. 120—124. p. és 1970. 1. sz. 100. p.) Az előterjesztés vázolja hasznositásának lehetőségeit is. (Az előterjesztés megjelenik az OKDT tanulmánykötetében.)

A tagozat teljes egyetértéssel fogadta az előterjesztett javaslatot. A megbeszélés főképpen a megvalósitás módjával és lehetőségével foglalkozott. A tanácsülés az alábbi javaslatokat fogadta el:

1. Domanovszky Ákos javaslatait az alábbiak szerint:

„Az ISBN kézenfekvő és célszerü ujitás, amely az információvissza-

keresés eredményesebbé tétele és megkönnyitése terén komoly előrehaladásként értékelendő. Ha eddigi elterjedése nem is lett volna olyan gyors, mint amilyen volt, akkor is nyilvánvaló lenne, hogy alkalmazása rövidesen a világ nagy részére ki fog terjedni – ezt már egyedül a gépesités és mindenfajta mechanizálás térhóditása is garantálja.

Kivánatos, hogy Magyarország is rálépjen erre az utra, amely előreláthatóan a jövő fejlődés utja. S miután a késedelmes csatlakozás egy kooperációhoz mulhatatlanul időveszteséggel és utólagos többletterhekkel jár, az is kivánatos, hogy ez a csatlakozás minél előbb történjék meg.

A csatlakozás mindenekelőtt három alapvető intézkedést követel, éspedig
1. a magyar szabványositási eljárás meginditását. A magyar szabványt a nemzetközi szabványajánlással egybehangzóan kell megalkotni;
2. a magyar ISBN-szerv felállitását. A legcélravezetőbbnek az látszanék, ha a Kiadói Főigazgatóság és a Magyar Nemzeti Bibliográfiát kiadó Országos Széchényi Könyvtár együttesen hivnák életre és müködtetnék e szervet;
3. a készülőfélben lévő uj magyar cimleirási szabványba egy uj szakasz beiktatását, amely az ISBN-t – összhangban az IFLA-nak a bibliográfiai leirás tartalmát és sorrendjét szabályozó szabványtervezetével – a szabványnak megfelelő cimleirás elengedhetetlen kiegészitő részévé tenné."

Bartha Gábor, a Magyar Szabványügyi Hivatal osztályvezetője a fentiek kiegészitéseképpen a következő javaslatot tette:

„A Nemzetközi Szabványositott Könyvszámozás (ISBN) gyakorlati bevezetése érdekében bizottság szervezése szükséges a konkrét feladatok és az intézkedési terv kidolgozásához, az OKDT vezetése alatt. Tagként való közremüködésre fel kell kérni a Kiadói Főigazgatóságot, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülését, az Országos Széchényi Könyvtárat és a Magyar Szabványügyi Hivatalt, hogy egy-egy taggal vegyenek részt a munkában.

Helyes volna, ha a bizottság megalakitását a Művelődésügyi Minisztérium kezdeményezné. A bizottság müködésének ki kellene terjednie
- az ISBN bevezetésének előkészitésére,
- a szükséges szervezet létrehozásának tervére,

- az ISBN müködési szabályzatára és ügyvitelére,
- a müködés pénzügyi kihatásaira és ennek fedezetére,
- a törvényes rendezés alapját képező utasitástervezet kidolgozására.

Az uj szervnek az 1973. január 1. után megjelenő könyvek tekintetében kellene kifejtenie tevékenységét."

A tanácsülés a javaslatokat azzal fogadta el, hogy az előkészitő bizottság megszervezését átmenetileg vállalja. A későbbiekben a Kiadói Főigazgatóságnak s az Országos Széchényi Könyvtárnak lenne célszerü az ügyintézésben vezető szerepet vállalnia.

Mivel a Kiadói Főigazgatóság a tanácskozáson nem vett részt, az MM Könyvtárosztálya és a Tanács közös átirattal fordult a Kiadói Főigazgatósághoz, kérve, hogy az előterjesztésben és a vitában kifejeződő egyhangu támogatást figyelembe véve alakitsa ki állásfoglalását ebben a kérdésben.

Ujjáalakult az OKDT Szakkutatási és Kiadványi Szakbizottsága.

A szakbizottság elnöke Kovács Máté egyetemi tanár, az OKDT elnöke, titkára Havasi Zoltán, a szegedi József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára igazgatója, tagjai: Fülöp Géza adjunktus (ELTE Könyvtártudományi tanszék), Papp István, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ igazgatója, Sebestyén Géza, az Országos Széchényi Könyvtár h. főigazgatója, Zircz Péter, az MM Könyvtárosztály munkatársa.

A szakbizottság áprilisban tartja első megbeszélését, amelyen a kutatási program kerül majd előreláthatólag napirendre.

N. RÁCZ Aranka

TÁJÉKOZÓDÁS

Könyvtári reform a Pécsi Egyetemi Könyvtárban

FÉNYES Miklós

Lapunkban több figyelmet kívánunk szentelni a könyvtárszervezési kérdéseknek. Ezuttal egy konkrét szervezési megoldást mutatunk be, de szivesen fogadunk általános érvényü, elvi cikkeket is. — A szerk.

A könyvtárak müködését mindig befolyásolta és befolyásolja az adott kor társadalmi szükségleteinek összesége, valamint alapvető hivatásuk, a társadalom tudományos eredményeinek megőrzése és továbbadása. A dokumentumok számának növekedése egy ujabb feladatot is hárit rájuk: a korszerü és egyuttal szisztematikus szelektálást, annak figyelembevételével, hogy a könyvtárak közötti kooperáció a dokumentumok teljességének megőrzését is biztositsa.

Természetes, hogy a tudományos-technikai forradalom eddigi eredményei kihatnak könyvtáraink munkájára és életére. Ennek felismerése alapján, a társadalmi szükségletek minőségi differenciálódását is figyelembe véve, a Pécsi Egyetemi Könyvtárban könyvtári reformtervet dolgoztunk ki. A reformterv történeti előzményeit, legfontosabb alapelveit és célkitüzéseit rövid összefoglalásban az alábbiakban adjuk.

AZ EGYETEMI KÖNYVTÁR FUNKCIÓRENDSZERÉNEK ALAKULÁSA

Mindenekelőtt a történeti előzmények tisztázásához tartozik annak a ténynek a megemlitése, hogy a Pécsi Egyetemi Könyvtár (állomá-

nyára, jellegére, történeti hagyományaira és a vele szemben támasztott társadalmi igényekre való tekintettel) az egyetemi könyvtári funkciókon kivül a multban jelentős mértékben látott el általános tudományos könyvtári, illetve közmüvelődési könyvtári feladatokat. Ez szükségszerü következménye annak, hogy Pécsett nem volt olyan könyvtár, amely a város lakosságának szakkönyvtári és közmüvelődési könyvtári igényeit kielégithette volna. Magától értetődik, hogy a Pécsi Egyetemi Könyvtár mint a Dunántul legnagyobb tudományos könyvtára — és egyben hazánk egyik legrégibb nyilvános könyvtára — a felszabadulás után és a fejlődés kezdeti szakaszában nem korlátozta szolgáltatásait, mert adottságai és állománya már az akkori társadalmi igények kielégitésére is alkalmassá és képessé tették.

A könyvtár — figyelembe véve a szocializmus épitése során bekövetkezett jelentős tudományos-kulturális fejlődést, amely módositotta a reá irányuló társadalmi igényeket — szükségképpen kereste és keresi azt a módot, amely szolgáltatásainak lényeges mennyiségi és minőségi fejlesztését teszi lehetővé. Mindezek mellett számolnia kell azokkal a realitásokkal is, amelyek Pécs és a régió általános tudományos könyvtári szükségleteinek változásában jelentkeznek. Számolnia kell tehát az Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának felállitásával, a Tanárképző Főiskola Központi Könyvtárának fejlődésével, a Pollack Mihály Müszaki Főiskola könyvtára müködésének megindulásával. Figyelembe kell vennie továbbá, hogy a közmüvelődési feladatok tekintetében az utóbbi évtizedben szintén jelentős változások következtek be. Ezek közül kiemelendő a Baranya Megyei Tanács VB Megyei Könyvtárának, a Pécsi Városi Könyvtárnak, valamint a Szakszervezetek Megyei Tanácsa könyvtárhálózatának fejlődése, melynek következtében a fent felsorolt könyvtárak a közmüvelődési könyvtári feladatok ellátását át tudták venni (és át is vették) az Egyetemi Könyvtártól.

Mivel a Pécsi Egyetemi Könyvtár a Dunántul legnagyobb tudományos könyvtára, továbbra is feladatának kell tekintse azoknak a folyamatosan növekvő magasabb szintü könyvtári igényeknek a kielégitését, illetve közvetitését, amelyek más helyi könyvtárak lehetőségeit meghaladják, amelyeknek kielégitése azonban a könyvtár történeti és tudományos-szakkönyvtári állományára való tekintettel funkcionálisan megoldható és a szocialista könyvtárügy követelményeinek megfelelően meg is oldandó.

Pécs könyvtárügyének fentebbi vázlatos leirása látszólag azt mutatja, hogy a Pécsi Egyetemi Könyvtárral szemben támasztott társadalmi

igények bizonyos szempontból csökkennek. Ezzel a látszólagos csökkenéssel fordított arányban áll azonban az a könyvtárakkal — és közöttük a Pécsi Egyetemi Könyvtárral — szemben támasztott jogos igény, amely a „leszükült funkciók" eddiginél korszerübb, minőségileg megfelelőbb gyakorlati és egyben jobb ellátását teszi szükségessé. Mindez oda vezet, hogy a könyvtáraknak felül kell vizsgálniuk eddigi munkájukat, előbb-utóbb elkerülhetetlenné válik intézményi-funkcionális müködésük korszerüsitése.

A fenti meggondolások alapján a Pécsi Egyetemi Könyvtár mint olyan könyvtár, amelynél az általános problémák éppen sajátos helyzetére (nagy történeti állomány — potenciális hatáslehetőség — egykaru egyetem) való tekintettel szinte polarizálódtak, időszerünek látta szervezetének és munkamódszereinek reformját. A Pécsi Egyetemi Könyvtár munkájának megjavitása csak ugy lehetséges, ha munkája és szervezete korunknak a könyvtárakkal szemben általában támasztott követelményeihez igazodik, ill. ha ezen belül a speciálisan vele szemben támasztott társadalmi igényeket a kornak megfelelő uj módszerekkel kivánjuk kielégiteni.

A SZERVEZETI REFORM ELVI ALAPJAI

A fenti felismerés, valamint a társadalmi szükségletek szinte predesztinálták a Pécsi Egyetemi Könyvtár uj munkaszervezete kialakitásának elvi szempontjait. Ezzel kapcsolatban a következő legfontosabb körülményekre voltunk és vagyunk tekintettel.

A Pécsi Egyetemi Könyvtár a vonatkozó jogszabályok értelmében tudományági szakkönyvtár. A korszerü, hatékony szakkönyvtár egyik legfőbb jellemzője, hogy a szaktudományok által igényelt információt megfelelő mennyiségben és mélységben bocsátja olvasói rendelkezésére. Nem elégedhet meg tehát saját állománya hagyományos könyvtári módon való őrzésével, feltárásával és szükség szerinti dokumentálásával, valamint az olvasók rendelkezésére bocsátásával. Ezen tulmenően áttekintéssel kell rendelkeznie a szaktudomány egész irodalma fölött, és biztositania kell annak lehetőségét, hogy a szaktudomány müvelőinek minden — a kutatómunkához szükséges és bárhol fellelhető — könyvtári dokumentumot a rendelkezésére bocsásson. Az egyetemi könyvtárak esetében ez a követelmény természetszerüleg még tovább bővül, mert a tudomány müvelésének könyvtári szolgálata mellett a szaktudományok müveléséhez, valamint a tudományos szakemberképzéshez szükséges sokoldalu és dif-

ferenciált információszolgáltatás követelményrendszerének is eleget kell tenniük.

Mindezek alapján természetes, hogy a hagyományosan kialakult könyvtári munkaszervezet és a multat tükröző munkamódszer mint megjelenési forma természetszerüleg nem felelhet meg a szinte alapjaiban megváltozott követelménytartalomnak.

Korunk alapvető követelménye tehát a könyvtári munkaszervezetnek és munkamódszereknek a funkciók és szükségletek intézményt szolgáló együtthatásán alapuló megváltoztatása. Ennek a legfőbb követelményei a következők:

1. a könyvtári munkaszervezet tükrözze a könyvtár alapvető funkcióit, amelyek egyetemi könyvtár esetében az egyetemi tudományos és nevelőmunka szerves könyvtári kiegészitését biztositják;
2. az alapfunkciókat kielégitő, ill. megvalósitó munkaszervezet a szükségleteknek megfelelő differenciált szolgáltatásokra legyen képes;
3. a könyvtári munkaszervezet differenciált szolgáltatásait a folyton fejlődő szaktudomány, valamint a korszerü könyvtártudomány determinálja;
4. e determináltság alapján a könyvtár feladata a korszerü könyvtári-tájékoztatási szolgáltatások biztositása;
5. a társadalmi követelményrendszerben a könyvtár mint információszolgáltató intézmény s egyuttal eszköz, szükségszerü áttételt kell képezzen a legkorszerübb szaktudomány és annak legkorszerübb információszükséglete között;
6. a könyvtárnak mint szolgáltató intézménynek egyik fő jellemzője kell legyen a korszerüség; korszerü szolgáltatások azonban csak korszerü eszközök igénybevételével lehetségesek (technikai fejlesztés, gépesités);
7. a korszerüség formai kritériuma tartalmi vonatkozásokat is involvál: korszerü tudományt korszerü eszközökkel támogatni csak korszerüen képzett, magasan kvalifikált szakemberek képesek;
8. a magasan kvalifikált szakemberek és a differenciált követelményrendszer a munkaszervezet viszonylagos stabilitását és korszerü felépitettségét feltételezik;
9. a viszonylagos stabilitás a funkcióknak megfelelő munkaszervezet kialakitását jelenti, nem a feltétlen állandóságot; a kialakitandó uj szervezetnek tehát feltétlenül módot és lehetőséget kell adni a szükségleteknek megfelelő ideiglenes vagy perspektivikus átalakitásokra;

10. a Pécsi Egyetemi Könyvtár uj munkaszervezetének a fenti elvi és általános tételek mellett számolnia kell azokkal az objektiv tényezőkkel, amelyek az elvi célkitüzések azonnali teljes megvalósitását gátolják.

Az utolsó pontban emlitett gátló tényezők a következők:

a) az épület kicsisége, alkalmatlansága könyvtári célra, a könyvtárépület — mint hálózati központ — távolsága az oktatási intézmény(ek)től;
b) a központi könyvtár létszámának elégtelensége, tényleges személyi állománya;
c) az uj munkaszervezet kialakitásához szükséges káderfejlesztéssel kapcsolatos problémák;
d) a hálózati könyvtárak elhelyezésének alkalmatlan volta, a hálózati könyvtári állomány védelmének problémája;
e) a hálózat egy részének (Közgazdasági Tagozat) kialakulatlansága, személyi és helyhiánya.

Mindezek mellett még egy jelentős körülményre kivánunk és kivántunk tekintettel lenni: ez pedig a könyvtáros és a szakember szoros együttmüködésének vagy inkább a szakember könyvtáros müködésének biztositása. Tapasztalataink szerint ugyanis könyvtárunk ott és akkor tud megfelelő könyvtári segitséget adni, ahol és amikor a könyvtári szolgáltatások mennyiségét és milyenségét az a könyvtáros dönti el, aki egyuttal a gondozott szakma szakembere is.

A KÖNYVTÁR ÚJ SZERVEZETE

A reform lényege, hogy az eddigi munkaszervezettel szemben a szakkönyvtári feladatok sulypontját az un. szakosztályokra háritsa át. A szakosztályok müködésének alapelve, hogy a könyvtáros szakemberek (pl. a jogi szakosztálynál a megfelelő könyvtári gyakorlattal vagy képzettséggel biró jogászok) minden könyvtári szolgáltatásban aktiv részt vállaljanak. Ez az aktiv részvállalás elkezdődik a szükséges irodalom kiválasztásával, dokumentálásával, folytatódik a beszerzési ajánlásokkal, a funkcióknak megfelelő szisztematikus katalógusok felállitásával, valamint a könyvtár állományába, sőt a szakosztály témakörébe tartozó teljes irodalomra vonatkozó szaktájékoztatással. Végeredményben tehát az adott szakterületet az egyes szakosztályok dolgozói teljes egészében figyelemmel kisérhetik részben a könyvtár állománykutatásában (és aktiv állományalakitásában), részben pedig a szakirodalom dokumentációs szintü feltárásában.

A fentebbiek figyelembevételével a Pécsi Egyetemi Könyvtár jelenlegi munkaszervezete a következőképpen alakul:

1. Igazgatás, titkárság, amely a hagyományos könyvtári formában müködik. Kialakitottuk azonban egy, az igazgatáshoz tartozó külön osztályt, a Szervezési Osztályt, amelynek alapvető feladata, hogy a könyvtár fő funkcióit teljesitő osztályok, ill. csoportok munkáját koordinálva biztositsa az egységességet, gazdaságosságot, kiküszöbölje a párhuzamosságokat, és hogy biztositsa a módszertani egyöntetüséget.

A Szervezési Osztály feladatkörébe tartozik a különböző osztályokkal kapcsolatos szervezeti egységek irányitása, munkájának szervezése. (Igy pl. ennek az osztálynak a feladata a nemzetközi csere ügyintézése, a hálózati módszertani kérdések kidolgozása, a folyóirattár, a kötészet és a reprográfiai munka irányitása.)

Ugyancsak a Szervezési Osztály feladatkörébe tartozik az általános állományvédelem és állománycsökkentés, a statisztikai munkák végzése, valamint a normákkal kapcsolatos ügyintézés. Kiemelt feladata az osztálynak a beszerzéssel, állománygyarapitással kapcsolatos koordináló és ügyintéző feladatok ellátása. Jelentős feladata a fentebbieken kivül a könyvtári adminisztráció központositása és ezáltal a funkcionális osztályoknak az adminisztrativ munkáktól való tehermentesitése.

2. Jogi Szakosztály. — Amint az előzőkben már emlitettük, a reformterv lényege az un. funkcionális osztályok kialakitása. Jelenleg három szakosztályt alakitottunk ki a könyvtáron belül. Ezek közül az első a Jogi Szakosztály.

Létrehozásának indokát és szükségességét a könyvtár elsődleges és egyben alapfunkciója határozza meg: a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, valamint tanszékei könyvtári igényeinek kielégitése. Feladatkörébe tartozik tehát a Kar könyvtári igényeinek egyre magasabb foku kielégitése (beleértve a dokumentációs és tájékoztatási szolgáltatások további kiépitését és növelését), valamint az állam- és jogtudományok szakkönyvtári vonatkozásában a könyvtárra háruló országos és területi feladatok ellátása.

Ebből az alapfeladatából következnek azok a részletes feladatai, amelyek az Állam- és Jogtudományi Kar igényeit hivatottak kielégiteni. Ezek közül a legfontosabbak: az állománygyarapitás elvi kérdé-

seinek vitele, a szakreferensi szolgálat és tájékoztató munka, a jog- és államtudományi bibliográfiai munka, a Kar hálózati könyvtárainak ügyvitele, az egyetemi különgyüjtemény kezelése, valamint azoknak a feladatoknak az ellátása, amelyeket az érvényes jogszabályok, ill. utasitások az állam- és jogtudományok szakkönyvtári ellátása terén országos, kooperációs vagy regionális vonatkozásban a könyvtár feladatkörébe utalnak.

A Jogi Szakosztály müködésével kapcsolatban az egyik legfontosabb alapelv, hogy az osztály közvetlen kapcsolatot épit ki az Állam- és Jogtudományi Karral. Ezáltal a Kar könyvtári igényeinek kielégitését nem áttételes, közvetett információszerzés, hanem az egyéni felelősségen alapuló közvetlen kapcsolat és közvetlen munkavégzés keretében biztositjuk.

3. Általános Társadalomtudományi Szakosztály. — A Pécsi Egyetemi Könyvtár munkaszervezetében a mult hagyományainak folytatására, ill. az érvényes jogszabályok és utasitások kötelező előirásainak végrehajtására hivatott, szükségképpen továbbmüködő és az eddigi gyakorlattal szemben a többi funkció ellátásától differenciált részleg.

Feladatkörébe tartozik az általános társadalomtudományi feladatok ellátása (pl. a nem jogi, de az egyetemen oktatott társadalomtudományi szaktárgyak könyvtári szolgálata), a regionális könyvtári feladatok ellátása, valamint a könyvtár történeti állományának tudománytörténeti szinten tartása, beleértve az egyetemi könyvtárral szemben támasztott olyan jellegü társadalmi igények kielégitését, amelyek az általános referensz-szolgáltatásra vonatkoznak. Ugyancsak idetartoznak a különböző különgyüjtemények, mint pl. a foto- és mikrofilmtár, kézirattár és az egyéb, nem hagyományos könyvtári egységek gyüjteményei.

4. Közgazdasági Szakosztály. — Létrehozását a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Pécsi Kihelyezett Nappali Tagozatának megszervezése, valamint az ezzel kapcsolatban máris felmerült könyvtári igények sürgetik. Jelenleg a könyvtártól független költségvetési egységhez tartozó részlegként müködik. A Közgazdasági Tagozat és az Egyetemi Könyvtár közötti megegyezés értelmében azonban az Egyetemi Könyvtár végzi a központi állományfeldolgozással kapcsolatos feladatokat, minden más feladat ellátása (az állománygyarapitástól az olvasószolgálatig) az önálló tagozati könyvtárnál történik. Amennyiben a Tagozat a Pécsi Tudományegyetem önálló

karává válik, ugy ez az osztály ugyanazokat a feladatokat és jogokat kapja, mint a Jogi Szakosztály.

5. Feldolgozó Osztály. — Fő feladata a hagyományos könyvtári feldolgozó, állományfeltáró munka korszerü ellátása, erről részletesebben nem kell szólnunk.

6. Olvasószolgálati Osztály. — Az olvasószolgálat hagyományos rendje megváltozott. Kivált belőle az eddigi tájékoztató és kutatótermi részleg, mert ezt a feladatkört az egyes szakosztályokhoz tartozó szakreferensek vették át. Megmaradtak azonban az olvasók közvetlen kiszolgálását biztositó eddigi részlegek, ugymint az olvasóterem, a kölcsönző és könyvtárközi kölcsönzés, a raktár és a ruhatár.

Az olvasószolgálat kapcsolatai főként az olvasók mint közvetlen használók felé irányulnak. Ez a jövőben az eddiginél jobban felveti a visszajelzés és a visszajelző kapcsolat kiépitésének szükségességét. Mind az olvasóteremben, mind a kölcsönzőben az igények eddiginél magasabb foku kielégitésére kell törekednünk. Ennek során az olvasószolgálatnak még több javaslatot kell adnia a szakosztályoknak, ill. csoportoknak, az olvasói szükségletek szerinti visszajelző hatása ki kell hasson az állománygyarapitásra, sőt esetenként a feldolgozás módjára, mértékére és mélységére is.

A fentebbiekben a Pécsi Egyetemi Könyvtárban bevezetett reformterv legfontosabb jellemzőit kivántuk összefoglalni.

A reformot fokozatosan hajtjuk végre, mégpedig ugy, hogy az átállás időszakában se legyenek olyan könyvtári munkaterületek, amelyek akár átmenetileg is, de megfelelő ügyintéző nélkül maradnak. Terveink szerint a reform bevezetése után egy évvel belső önvizsgálatot tartunk a reform eredményei és problémái feltárása érdekében. Amennyiben szükséges, az egy évi munka tapasztalatai alapján módositjuk reformtervünket, arra azonban mindig tekintettel kivánunk lenni, hogy a reformok bevezetése a könyvtári munka folyamatosságát semmiképpen sem zavarhatja.

A regionális szakkönyvtári együttműködés eredményei és tapasztalatai Borsodban

ZSIDAI József

Az elmult év február 8-án a kazincbarcikai Borsodi Vegyi Kombinát, a sajóbábonyi székhelyü Északmagyarországi Vegyi Müvek és a leninvárosi Tiszai Vegyi Kombinát igazgatója, valamint a miskolci Nehézipari Müszaki Egyetem rektora a termelés és a kutatás optimális szakirodalmi ellátása céljából együttmüködési szerződést irt alá. A szerződés lényege abban van, hogy a közremüködők külön pénzügyi alapot létesitenek azoknak az ismerethordozóknak az egypéldányos beszerzésére, amelyek ma egyik helyen sem találhatók, devizásak és költségigényük igen magas. Az együttmüködés ezenkivül előmozditja és meggyorsitja a szakirodalom használatához szükséges korszerü gépi, technikai eszközök munkábaállitását. A kooperáció e két alapvető célkitüzés erősitésére egyéb módon is kibontakozik. A legmagasabb helyi vezetők által aláirt keretszerződés végrehajtásával a szakkönyvtárakat, illetve tájékoztató központokat bizták meg, amelyek a konkrét teendőket minden évben külön jegyzőkönyvi megállapodásban rögzitik.

Régi igazság, hogy minden terv annyit ér, amennyi belőle a gyakorlati életben megvalósul. Ez a kooperáció máris termi gyümölcseit. Az 1971-es évben az 1. sz. jegyzőkönyv értelmében a három vegyipari vállalat 700 000 Ft-ot utalt át az egyetem letéti számlájára. Ebből kb. 450 000 Ft értékben az 1962—1970 közötti amerikai kémiai szabadalmakat szereztük be mikrokártyán. Tudni kell, hogy az USA 1941 óta Magyarországra nem engedte be a szabadalmakat, és hogy az USA-ban jelenik meg a világ kémiai szabadalmainak kb. 70%-a. Ez a 9 éves szakasz a 3015537 sorszámmal kezdődik és kb. 120 000

db szabadalmat tartalmaz, mintegy 600 000 filmkockán. Az anyag kutatásához az egyetemi könyvtár két svájci gyártmányu speciális leolvasó készüléket szerzett be, és folyamatban van a visszanagyitás technikai megoldása is. A Chemical Abstracts által is referált rendkivül gazdag szabadalmi anyag az országban folyó valamennyi kémiai kutatás számára hozzáférhető, ideértve a vegyipart, a gyógyszeripart, sőt a bányászat és a kohászat bizonyos területeit is.

Az 1972. évre szóló 2. sz. jegyzőkönyv vállalati forrásból ujabb 600 000 Ft mozgósitását irányozza elő. Ebből és az 1971. évi 250 000 Ft-os maradványból folytatjuk a szabadalmak beszerzését, mintegy 570 000 Ft-os értékben megvásároljuk a Chemical Abstracts 1947–1951. évek közötti kumulált köteteit, és kb. 225 000 Ft értékben megvesszük a C. A. mikrofilmváltozatát (1907–1972 között). Ez utóbbira azért van szükség, mert az egyetemi könyvtár is csak 1935-től rendelkezik ezzel a referáló folyóirattal, részegységek megrendelését pedig a kiadó nem fogadja el.

A szakirodalmi ellátást szolgáló intézkedések 1972-ben a következőkkel egészülnek ki: az egyetemi könyvtár nagy mennyiségü avuló irodalmat vesz át az üzemektől és annak feldolgozásával a lehető legteljesebb folyóiratsorozatokat állitja össze (pl. a nemrég megszünt Chemisches Zentralblattból); ugyancsak az egyetemi könyvtár erőteljesen bővíti reprográfiai kapacitását, mert ez a regionális munkamegosztás fontos eszköze; a nemzetközi könyvév tiszteletére tudományos ülésszak, „A számitógép könyvtári alkalmazása" c. tárgykörben céltanfolyam megrendezésére kerül sor, regionális szervezésben.

Tengernyi munka, előkészület, tájékozódó megbeszélés hozta meg ezt az eredményt, amely jellegénél, tartalmánál fogva uj szinfolt szakkönyvtárügyünk fejlődésében. Amig ide eljutottunk, figyelemre méltó tapasztalatokat szereztünk.

A regionális kooperáció főként ott kelhet életre, ahol létfeltételeit ipari koncentráció biztositja. A koncentráció fogalmába beletartozik a vállalat eredményes müködésének lényegéhez tartozó folyamatos kutatómunka, az időtényező és ezek függvényében a szakirodalmi szükséglet. A vállalati bázist aktivizálni akaró szakkönyvtári kooperáció lépten-nyomon az érdekeltség elvébe ütközik. A vállalatok szakembereivel szót érteni csak a tények nyelvén lehet. Eközben meg kell ismerni a vállalati gondolkodás stilusát és rugalmasan alkalmazkodni kell annak sajátos, eleinte talán idegennek tünő, de nagyon is

ésszerü követelményeihez. A regionális szakirodalmi kooperáció természete döntően anyagi, pénzügyi problémákat vet fel. Az őszinte bizalom felkeltése és elmélyitése a leglényegesebb összetartó erők egyike. A lassan kibontakozó együttmüködés kezdetben annyira törékeny, hogy igen körültekintő gondozást igényel, és más munkaterületeken is kell olyan közös feladatokat találni, amelyek a kooperáció irányában hatnak.

---

x külföldi hírek x külföldi hírek x külföldi hírek x

A „NEMZETI KISEBBSÉGEK" a Kongresszusi Könyvtár alkalmazottainak 39,3%-át teszik ki — mégpedig 35,7% a négerek, 2,5% az ázsiaiak, 1,1% a spanyol eredetüek aránya (indián dolgozója nincs a könyvtárnak). Csakhogy az alsó 4 fizetési osztályban még ők alkotják a nagy többséget, az 5-8. kategóriában a személyzet felét — a 14-15. kategóriában pedig már csak 1,6 % néger, 3,3% ázsiai és 1,1% spanyol szerepel, végül a három legfelső kategóriában a 63 dolgozó közül egyetlen ázsiai képviseli ezeket a népcsoportokat. (American Libr. 1971. szept.)

MOZGÓKÖNYVTÁRAT létesitett a haarlemi (Hollandia) tartományi könyvtári központ a turisták számára. A bibliobusz állománya regényekből, gyermekkönyvekből, krimikből, továbbá a partvidék növény- és állatvilágát ismertető kiadványokból áll. (Open, 1971. 9. sz.)

A NÉMETALFÖLDI KÖNYVNYOMTATÁS 500. évfordulójának megünneplésére készülnek Hollandiában és Belgiumban, 1973-ban. Hágában nemzetközi kongresszust rendeznek, Haarlemben és Brüsszelben kiállitást. (Open, 1971. 9. sz.)

Könyvtár- és tájékoztatásügy Kubában

ZIRCZ Péter

Kubában 1959 utolsó napjaiban győzött a Castro vezette forradalom, s ezt követőleg – rövid átmeneti időszak után – megkezdődött az első amerikai szocialista állam építése. Meglehetősen nehéz helyzetben, amelyet a gyarmati sors társadalmi-gazdasági „örökségén" kivül a külső politikai-gazdasági blokád sulyosbitott.

A forradalom előtt Kuba könyvtárhálózata szinte kizárólag a városokban, elsősorban a fővárosban müködő néhány nagykönyvtárból állt. Afféle kulturális Potemkin-falu volt ez: legjellemzőbb példája a nemzeti könyvtár, amelynek szép, ma is modern épületét a forradalom előtt emelték ugyan, de a benne elhelyezett néhány tizezer kötetes állomány gyarapitására a Battista-rendszer évente csak néhány száz forintnak megfelelő összeget (30 pesót) volt hajlandó áldozni. Ezen, valamint néhány egyetemi és kisebb városi közmüvelődési könyvtáron kivül Kubában egyéb könyvtári szervezet nem létezett. Tájékoztatási-dokumentációs intézményről a monokulturás, főként cukornádtermelésből élő országban nem is álmodtak.

A forradalom óta eltelt 12 küzdelmes év során mindenekelőtt az ország elemi szükségleteinek kielégitéséről – többek között védelméről – kellett gondoskodni, a könyvtárügy fejlődése azonban igy is szembetünő. És ez távolról sem véletlen: a világon kevés helyen forditanak oly nagy figyelmet, oly sok pénzt és energiát kulturális fejlesztésre, mint Kubában.

Felszámolták az analfabetizmust, tizezer fős iskolavárosok alakultak nemcsak Havannában (ahol a „Ciudad Libertad"-nak, a szabad-

ság városának nevezett hatalmas iskolaközpont egykor Battistáék katonai tábora volt), hanem az ország több más pontján is. A tanköteles gyermekek beiskolázásának aránya 1969-re már 95%-os volt; ehhez létre kellett hozni az egész országra kiterjedő iskolahálózatot. És ami számunkra szinte a csodával határos: az iskolahálózat kiépítésével párhuzamosan fejlesztették ki az iskolai könyvtárak hálózatát is.

Erről a véleményem szerint világviszonylatban is kiemelkedő eredményről voltaképpen külön kellene szólni. Itt csak azt jegyzem meg, hogy a kubai iskolai könyvtárügy fejlettségét nemcsak a mennyiségi eredmények jelzik (kereken ezer függetlenitett iskolai könyvtárost tartanak számon, központi könyvellátást valósitottak meg, az Oktatásügyi Minisztériumban külön iskolai könyvtári osztály foglalkozik az iskolai könyvtárügy fejlesztésével, a könyvtárosok képzésével), hanem a minőségiek is. Az iskolai — a mi általános iskolánknak megfelelő un. „primaria" és „secondaria" iskolatipusokban müködő — könyvtárak a hagyományos könyvtári munkán messze tulnyuló kulturális nevelőmunkát végeznek; szorosan az iskolai osztályok tanterveihez kapcsolódva, azokat mintegy kiegészitve énekre, hangszeres zenére, szinjátszásra, irodalomra oktatják-nevelik kis és nagy látogatóikat (minden olyan településen, ahol nincs a közelben közmüvelődési könyvtár, funkcióját az iskolai könyvtár látja el).

Önálló rendszer formájában, az iskolai könyvtárügytől függetlenül müködnek Kubában a közmüvelődési könyvtárak. Közvetlen fejlesztésükkel, módszertani irányitásukkal a nemzeti könyvtár foglalkozik, szakfelügyeletük az un. Nemzeti Müvelődésügyi Tanács (Consejo Nacional de Cultura) könyvtári osztályának hatáskörébe tartozik. A kétféle irányitás összehangolását szellemes módszerrel oldották meg: a könyvtári osztály vezetője egyszemélyben a nemzeti könyvtár igazgatója is. Tőle, Sidroc Ramostól (a Che Guevara vezette osztag századosa volt a forradalom idején, és most jelent meg második verseskötete) szerzett értesüléseim szerint a közmüvelődési könyvtárak funkciója és szervezete a következőkben vázolható fel.

A hálózatépités „felülről lefelé" halad, vagyis a nagy települések után most a kisebbek könyvtárainak létrehozása került napirendre. A mindössze néhány év óta folyó munka keretében kialakitották a tartományok (provincia) és a járások (regio) könyvtárait (Kuba területe 6 provinciára és 44 regióra oszlik; a provincia több magyar megyényi egység, a regio a mi járásunknak felel meg, de nagyobb területü); most kezdik a községi könyvtárak megszervezésének munkáját.

A tartományi, vagyis az „A" tipusu könyvtár az alábbi szervezeti egységekre tagolódik:

1. Technikai folyamatok csoportja (gyarapitás. feldolgozás, katalógusszerkesztés — 2—3 fő
2. Olvasószolgálat (olvasóterem és kölcsönzés) — 6 fő
3. Gyermek- és ifjusági könyvtár — 4—6 fő
4. Képzőművészeti és zenei részleg — 3 fő
5. „Cubana" részleg (voltaképpen tartományi szintü helyismereti részleg, kiegészitve a Kubára vonatkozó, általános érdeklődésre számot tartó irodalommal) — 2 fő

A szervezeti séma ésszerünek tünik, különösen ha figyelembe vesszük, hogy a könyvellátás itt is (mint kevés kivétellel valamennyi könyvtárban) központositva van. Minthogy a könyveket központilag osztják el (az un. Könyvintézet és a nemzeti könyvtár együttes erőfeszitésével), a helyismereti-helytörténeti irodalom kivételével a gyarapitás nem igényel különösebb szaktudást és joggal minősithető „technikai folyamatnak".

Az „A" tipusu könyvtárak állománya jelenleg 50—60 000, a „B" tipusuaké 10—25 000, az eddig alapitott kisszámu „C" tipusé pedig 10—15 000 egység körül mozog. Az „A" tipusu könyvtárak általános, müszaki-tudományos és szépirodalmi olvasótermekkel, a „B" tipusuak ugyanilyen tagolásu olvasótermi övezetekkel rendelkeznek. A gyermek- és ifjusági könyvtár különálló helyiségben (térben) működik és tevékenysége az iskolai könyvtárakéval rokon: mese- és elbeszélés-foglalkozásokat, szinjátszó köröket stb. szervez. A művészeti részleg kiállitásokkal, lemezhangversenyek rendezésével veszi ki részét a népmüvelési tevékenységből. Figyelemreméltó — és a mi számunkra is tanulságos —, hogy a kubai közmüvelődési könyvtárak hétköznaponként reggel 8-tól éjjel 11 óráig tartanak nyitva.

Kuba könyvtárügyének központi intézménye a nemzeti könyvtár, a Biblioteca Nacional. Hatalmas épülete a Plaza de la Revolución közepén, a pártközpont, a minisztertanács és a legfontosabb minisztériumok tőszomszédságában magasodik. Nemcsak méreteivel (200 dolgozójával és közel egymillió kötetes állományával az ország legnagyobb könyvtára), hanem szolgáltatásai révén is központi funkciót tölt be az ország könyvtárügyében; szerkeszti és kiadja a nemzeti bibliográfiát (Bibliografia Cubana) és a nemzeti kurrens folyóirat-repertóriumot (Indice general de publicaciones), szerve-

zetten gyüjti a „cubanákat" (a mi hungarica-fogalmunknak megfelelő terjedelemben), a kiadványcsere és a könyvtárközi kölcsönzés nemzeti központja, központi katalógusokat vezet. Ugyancsak a nemzeti könyvtár szervezi a középfoku könyvtárosképzést (az iskolai könyvtárosok kivételével); évente 1—200 könyvtárost képeznek ki. Csupán érdekességként említem meg egy sajátos tevékenységét: itt van a kubai halászhajó-flotta hajókönyvtárainak szervező és ellátó központja (a halászat igen fontos szerepet játszik Kuba élelmiszerellátásában s egyre nagyobb méreteket ölt; a kubai halászhajók Afrika partjaitól egészen az Indiai Óceánig jutnak el).

Az iskolai és a közmüvelődési könyvtárak hálózatai mellett a kubai könyvtárügy harmadik alrendszere a tudományos és szakkönyvtárakból tevődik össze, természetesen szorosan kapcsolódva a müszaki tudományos tájékoztató intézmények tevékenységéhez is.

Ez a kapcsolódás nem egy esetben szó szerint értendő, a könyvtár és a dokumentációs-tájékoztató intézmény szervezeti egységét jelenti, mint például az 1728-ban alapitott havannai egyetem esetében, amelynek öt (természet-, orvos-, mezőgazdaság-, müszaki és bölcsészettudományi) karán mintegy 20 000 hallgató tanul. Könyvtára az egyetem tudományos tájékoztatási központjának szervezeti egysége. Ez az 51 főnyi személyzettel, mintegy 100 000 kötetes állománnyal és kb. 150 férőhelyes olvasóteremmel rendelkező intézmény — amely egyben Kuba legnagyobb egyetemi könyvtára — szemléletesen példázza a különbséget a kubai tudományos könyvtárak hagyományos munkamódszerei, szemlélete és a kubai tudományos tájékoztatási intézmények meglepő korszerüsége között. Az egyetem központi épületében müködő könyvtár legfeljebb könyvtári referensztevékenységet végez, s nemcsak hogy semmiféle gépi berendezéssel nem rendelkezik, de még folyóiratokkal sem. Az utóbbiak ugyanis a város egy másik pontján müködő dokumentációs-tájékoztatási részleghez kerülnek, amely az egyetem saját időszaki kiadványain kivül különböző szakterületeken lapszemléket, szintetikus dokumentációs kiadványokat ad ki (saját, korszerü xerox- és offszetgépekkel felszerelt nyomdaüzemében), s jelenleg a számitógépes információtárolás és visszakeresés bevezetésének előkészitésén dolgozik.

Valószinüleg a tudományos könyvtárak (vagy inkább: a tudományos könyvtárosok) konzervativ szemlélete az oka annak, hogy a közös szervezetben müködő könyvtárak és tájékoztatási egységek gyakorlatában meglehetősen általános a könyvtárak „mentesitése" a folyó-

iratok tárolásának és kölcsönzésének funkciója alól: a folyóiratok a tájékoztatási-dokumentációs egységek un. „hemerotecca"-jába (az audiovizuális anyagokat és a folyóiratokat tároló, kezelő részlegébe) kerülnek. Ugyanezt a gyakorlatot követi a pedagógiai tájékoztatási központ is, itt azonban célszerűbben oldották meg az elhelyezést: a korszerüen szervezett, sokféle tájékoztatási szolgáltatást (a világ pedagógiai irodalmát ismertető lapszemléket) nyujtó, audiovizuális anyagokat, közöttük kb. 2000 pedagógiai és szakoktatási filmet tároló és kölcsönző tájékoztatási részleg az Oktatásügyi Minisztérium épületében müködik, a meglehetősen hagyományos tevékenységü, a folyóiratoktól megfosztott könyvtár pedig a város egy másik pontján kapott helyet.

Tájékoztatási intézményekről szólva nem lehet emlitetlenül hagyni a testnevelési tájékoztatási központot, amely szerteágazó információs tevékenysége mellett kiválóan szervezett, korszerü szakkönyvtárral is rendelkezik, főként pedig amit tulajdonképpen elsőként kellett volna emlitenem: a Kubai Tudományos Akadémia Müszaki Tudományos Dokumentációs és Tájékoztatási Intézetét, az egész kubai népgazdasági információs rendszer irányitására kijelölt intézményt. Ez az akadémiai tájékoztatási intézet — spanyol nevének betüszó-röviditésével IDICT — igen kis létszámmal müködik. „Información cientifica" cimmel referáló lapokat ad ki, tematikus tanulmányokat és fordítástömöritvényeket szerkeszt, külön „Boletin" sorozatban tájékoztat a kubai tudomány és technika eredményeiről, központi fordításnyilvántartást vezet, s mindehhez természetesen fenntartja és fejleszti saját információs bázisát. Az intézet a kubai informatikai kutatások központja is.

Kubában — ugy tünik — a legutóbbi években a nyomaték a szakirodalmi tájékoztatás erőletjes fejlesztésére helyeződött. Ennek tulajdonithatjuk, hogy a szakmai tájékoztató tevékenység igen változatos és sokrétü: a népgazdaság és a kultura számos területén müködik tájékoztatási-dokumentációs szervezet, amelyek alapfunkciója a helyi körülményektől függően a primér folyóiratkiadástól (az egészségügyi tájékoztatási központ például széles körü referáló tevékenysége mellett több folyóiratot is szerkeszt) a másod- és harmadfoku információs termékek előállitásáig terjed. E szervezetek megoszlását és feladatkörét az alábbiakban foglalhatom össze:

Az intézmény neve	Szakterülete
IDICT (a Kubai Tud. Akadémia Müsz. Tud. Táj. Intézete)	Müszaki tudományok, mezőgazdasági tudományok. Tudományszervezés. Informatika

A Havannai Egyetem Tud. Táj. Központja.	Természettudományok. Müszaki tudományok (az egyetem oktatási-kutatási profiljának megfelelően)
Egészségügyi Táj. Központ	Orvostudományok
Pedagógiai Táj. Központ	Pedagógia. Közoktatás és szakoktatás, pedagógusképzés — és ezekkel összefüggésben: müszaki tudományok és természettudományok
Müvelődési Táj. és Kutató Központ	A müvészetek különböző ágai, általános jellegü kulturális kérdések
Nemzeti Könyvtár	Müszaki tudományok. Társadalomtudományok egyes területei

Amint a fenti összeállitásból is kitünik, a kubai szakirodalmi tájékoztatás koordinálása területén akad még bőven tennivaló. Kubai kollégáink tudják ezt a legjobban, épp az együttmüködés és munkamegosztás irányitása céljából alakitották meg a tájékoztatási intézmények és a nemzeti könyvtár képviselőiből az országos hatáskörü un. információs bizottságot. Ennek legfőbb feladata kialakitani és jogszabályilag is rendezni az ország információs rendszerét, gondoskodni az intézmények és szolgáltatásaik koordinált fejlesztéséről.

A kubai tájékoztatás- és könyvtárügy nem mentes a nehézségektől. Kevés még a szakember, elkelne a jelenleginél több korszerü, elsősorban reprográfiai berendezés. A fejlődés gondjai ellenére bizonyos vagyok benne, hogy kubai barátaink — akik már eddig is bámulatra méltó eredményeket értek el — megvalósitják terveiket.

Ha az ország külső körülményei kedvezően alakulnak, a kubai szakirodalmi tájékoztatás fejlődési üteme tulszárnyalhatja egyes európai szocialista országokét. Bennünket például az információs rendszer szervezettsége tekintetében. Kubai kollégáink ugyanis „tiszta lappal" kezdenek: nem terhelik őket a hagyományok, az évek hosszu során át megrögződött dogmák és előitéletek. És ami felbecsülhetetlen fontosságu: koordináló és fejlesztő munkájukat közvetlenül támogatja a Kubai Kommunista Párt, amelynek vezetői — elsősorban maga Fidel Castro — kubai vendéglátóim szerint beszédeikben többször hangsulyozták a szakirodalmi tájékoztatás fontosságát.

Központilag koordinált szakirodalmi tájékoztatási rendszer kialakítása Kanadában

FARKAS Istvánné

(bibl. 3 tétel)

A modern könyvtár- és tájékoztatási politikára jellemző az együttműködésre irányuló törekvés, nemzetközi és országos szinten egyaránt. Általános oka ennek egyrészt a szakirodalom gyors növekedése, másrészt pedig azoknak a fejlett technikai eszközöknek a bonyolultsága, amelyek alkalmasak az információáradat rendszerbe foglalására és felhasználásának megkönnyitésére. A rohamosan növekvő és — tegyük hozzá — dráguló szakirodalom beszerzése, kezelése és a használókhoz juttatása, valamint a jelenleg még nagyon költséges korszerü tájékoztatástechnikai eszközök alkalmazása meghaladja azt a személyi és anyagi kapacitást, amellyel egy könyvtár vagy tájékoztatási központ rendelkezhet. Ezen a mindenütt egyaránt ható tényezőn kivül valamely ország tájékoztatási rendszerének kialakulását lényegesen befolyásolják az adott környezet természeti, kulturális és ipari adottságai.

A SZAKIRODALMI EGYÜTTMÜKÖDÉSEN ALAPULÓ ORSZÁGOS TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZER KIALAKULÁSA

1971 nyarán alkalmam volt néhány kanadai tudományos szakkönyvtárat meglátogatni, és az ott folytatott beszélgetések, valamint a tájékoztatásul kapott szakirodalom alapján megismerkedtem azokkal a speciális kanadai adottságokkal, amelyek a centralizált, egész Kanadára kiterjedő tájékoztató hálózat kiépitését sürgették. A környezeti adottságokra elsősorban a terület és a népesség szokatlan

viszonya jellemző. Kanada a Szovjetunió után a világ második legnagyobb területű országa, népességének száma viszont mindössze 21 millió. A lakosság legnagyobb része a délkeleti államok, Ontario és Quebec városaiba tömörül, Kanada más részein a városok egymástól általában igen nagy távolságra helyezkednek el. Halifax és Vancouver, e két fontos egyetemi központ között a távolság 5500 kilométer. A nagy kiterjedésü északi részen a rendkivül széles skálaju természeti kincsek kitermelésére és feldolgozására sokszor csak néhány ezres lélekszámu települések keletkeztek. Ezeken a helyeken nem lehet könyvtárakat, tájékoztatási intézményeket létesiteni, pedig az ipari települések kutatóit és mérnökeit el kell látni a legkorszerübb szakirodalommal. Alátámasztja a szakirodalmi együttmüködés szükségességét Kanada államformája is — az ország lényegében tiz állam szövetsége, ezek mindegyike önálló parlamenttel és az ehhez kapcsolódó önálló intézményekkel rendelkezik, természetesen könyvtár- és tájékoztatásügyük felépitése sem azonos —, valamint az a tény, hogy két hivatalos nyelvet használnak, az angolt és a franciát. Végül nem lehet figyelmen kivül hagyni az erős amerikai befolyást, amely az élet minden területén, igy a szakirodalmi tájékoztatásban is jelentkezik. Az USA és Kanada határa 6500 kilométeren közös, a kanadai iparvállalatok jelentős része valamelyik USA-iparvállalat leányvállalata. A nagy ipari kutatóintézeteket és az iparra orientált tájékoztatási intézményeket az USA tartja fenn, helyileg is ott müködnek. A tájékoztatás vonalán ez előnyöket, de egyben hátrányokat is jelent. Kanada nagy mennyiségü kész szolgáltatást kap az USA-tól, gyakran téritésmentesen (pl. a mágnesszalagra felvitt információtárolókat), azonban éppen a két ország környezeti adottságaiból eredő különbségek miatt a kanadai információszükségleteket ez az anyag gyakran nem tudja kielégiteni.

Az előbbiekben felsorolt okok miatt Kanadában — bár a világ fejlett ipari államai közé tartozik — a tudományos és müszaki tájékoztatás vonalán a fejlődő országokkal rokon problémák jelentkeztek. Szükségessé vált a saját nemzeti információs hálózat kiépitése. A szövetségi kormány a Kanadai Tudományos Tanács (Science Council of Canada) irányitásával létrehozott egy munkacsoportot, azzal a megbizással, hogy Kanada egész területén felmérjék a tudományos és müszaki tájékoztatás helyzetét, beleértve a bármilyen forrásból fenntartott könyvtárak és tájékoztatási tevékenységet folytató intézmények munkáját. A munkacsoport tagjai a tudományos, müszaki, gazdasági élet minden területét képviselték, beleértve az oktatást és tájékoztatást is. A munka két évig tartott, az országon belüli felméréssel egyidejüleg a munkabizottság tagjai számos nemzetközi

konferencián vettek részt, ahol az OECD (Gazdasági Együttmüködés és Fejlesztés Szervezete) tagállamainak felső szintü képviselőivel vitatták meg a nemzeti információs hálózatok kialakitásának problémáit. A tapasztalataikat és javaslataikat összegező tanulmányban (1) leszögezik, hogy számos könyvtár és tájékoztatási intézmény végez hasznos és figyelemreméltó munkát az ország területén, de a koordináció hiánya miatt tevékenységük sokkal kevésbé hatékony, mint amennyire ez lehetséges és kivánatos volna. Javasolták ezeknek a jól müködő szakirodalmi tájékoztatási intézményeknek az összefogását egy olyan központi intézmény irányitása alatt, amely egyben képes az együttmüködéshez szükséges központi szolgáltatások ellátására. A Kanadai Tudományos Tanács egy következő kiadványa (2) már ennek az együttmüködésnek a konkrét irányelveit tartalmazta. A két tanulmánynak az ad nagy jelentőséget, hogy a szakemberek rendkivül széles köre figyelt fel arra, milyen nagy szerepet játszik a tudományos és müszaki információszolgáltatás egy ország szociális és gazdasági fejlődésében.

A felmérést és az elvek leszögezését figyelemreméltó gyorsasággal követték az intézkedések. 1969 decemberében már kormánytanácsi határozat született egy egész Kanadára kiterjedő tájékoztatási együttmüködés kialakitásáról, melynek végrehajtásáért tudományos és müszaki vonalon az ottawai NRC (National Research Council – Országos Kutatási Tanács), a humán és társadalomtudományok vonalán pedig a Nemzeti Könyvtár felelős. Miután igen lényeges, hogy az országos tájékoztatási rendszer minden vonalon egyidejüleg és egymással kompatibilisen fejlődjék, csucsszervként a Nemzeti Könyvtárat jelölték ki ennek a feladatnak az ellátására.

A humán és társadalomtudományok területén megszervezendő együttmüködésről nincs tudomásom, de hogy az NRC a tudományos és müszaki tájékoztatás országos együttmüködésének kiépitésére kapott megbizatásának milyen mértékben tett eleget, azt bizonyitotta az, hogy az általam meglátogatott kanadai könyvtárakban mindenütt mint központi információs bázisra hivatkoztak szolgáltatásaira. És hogy ez nemcsak Ottawa vidékére érvényes, azt bizonyitja P. C. Trusselnek, a Brit Columbiai Kutatási Tanács tájékoztatási igazgatójának a mult év májusában az OMKDK-ban tartott előadása is (3).

AZ OTTAWAI NATIONAL SCIENCE LIBRARY MINT ORSZÁGOS TÁJÉKOZTATÁSI EGYÜTTMÜKÖDÉSI KÖZPONT ÉS SZOLGÁLTATÁSAI

A National Science Library (továbbiakban NSL) az NRC könyvtári és tájékoztatási részlege. Az NRC és a mellette müködő 20 tagu Tanácsadó Testület irányitásával hajtja végre az un. STI programot (Scientific and Technological Information System — tudományos és müszaki információs rendszer).

Az NSL a következő adottságai miatt alkalmas az országos szakirodalmi együttmüködés koordinálására:

1. Jelentős és megfelelő szempontok szerint kiválogatott szakirodalmi bázissal rendelkezik. Saját állományát közvetlen telex-összeköttetés révén egészíti ki Kanada 225 legnagyobb szakkönyvtárának állományával.
2. Biztositani tudja az együttmüködéshez szükséges központi szolgáltatásokat — nagyrészt költségvetési forrásból.

Kissé részletezve ezeket a feltételeket, nézzük először állománygyarapitási politikáját. Az NSL állománya 1971-ben 800 000 kötet könyvtári egység volt. Beszerzési politikája a könyvtár koordináló jellegéhez alkalmazkodik, állományával erősiteni és kiegésziteni kivánja az együttmüködésben résztvevő könyvtárakét. A könyvek közül tehát elsősorban azok jönnek számitásba, amelyeket magas áruk, ritkaságuk vagy ritka használtságuk miatt más könyvtár nem vesz meg. A keresett könyveket, amelyek általában megtalálhatók a szakterület könyvtárában, az NSL nem vásárolja meg, kivéve ha éppen keresettségük miatt nehezen hozzáférhetők (akkor tároló raktára részére szerzi be). Folyóiratgyüjteménye 16 000 tudományos és müszaki folyóiratféleséget tartalmaz. Legalább 1000 olyan cim van ezek között, amely Kanadában kizárólag itt található. Teljességre törekednek a nemzetközi és nemzeti irodalmat referáló lapok és indexek gyüjtésében. A Chemical Abstracts c. referálólap példányait 1907-ig visszamenően mikrofilmen tárolják. Több jól használható különgyüjteményt létesitettek. Egyik a leggyakrabban referált folyóiratok gyüjteménye, egy másik az olyan nagy terjedelmü táblázatoké és számitásoké, amelyek éppen méreteik miatt az eredeti publikációkkal együtt nem jelenhettek meg. Jelentős gyüjteménye van az angol nyelvterületeken kiadott tudományos és technikai reportokból, az éves gyarapodás ebben az anyagban kb. 50 000 mikrofilmlap. Tudományos filmgyüjteménye a világon a legnagyobbak közé tartozik.

Az NSL saját szakirodalmi bázisát jól megszerkesztett központi cimjegyzékek egészitik ki, amelyek összeállitásában és kiadásában tevékenyen részt vesz a könyvtár. Ezek közül a legjelentősebb az „Union List of Scientific Serials in Canadian Libraries" cimü, számitógép alkalmazásával készitett központi folyóirat-cimjegyzék, amely az együttmüködő 225 legnagyobb kanadai könyvtár teljes folyóirat-állományának adatait tartalmazza, összesen 40 735-féle folyóirat-cimet. (Ebben az orvosi folyóiratok is szerepelnek.) A bibliográfiai adatokat mágnesszalagos adattár tartalmazza, amelyet az uj adatokkal állandóan kiegészitenek és rendszeres időközökben számitógéppel ujra kiiratnak.

Az NSL nyujtotta központi szolgáltatások közül különösen érdekes az un. CAN/SDI (Canadian Selective Dissemination of Information). Ez a kurrens témafigyelő szolgáltatás a számitógép alkalmazásán alapul. A szakirodalmi adatokat mágnesszalag tartalmazza, ebből az adattárból választja ki a számitógép a mágnesszalag tulajdonságainak megfelelő keresőprogram segitségével a megadott témákra vagy kérdésekre vonatkozó válaszokat, az un. keresőprofil alapján.

Az NSL ez idő szerint hét, különböző szakterület teljes irodalmát feldolgozó dokumentációs intézmény mágnesszalagos adattárából végez szakirodalmi figyelőszolgálatot, a kanadai megrendelők részére.

Ezek a következők:

Chemical Titles. — Kéthetenként megjelenő szolgáltatás, kb. 700 kémiai szakfolyóirat figyelését végzi.

CA Condensates. — Hetenként megjelenő mágnesszalagok, amelyek információtartalma azonos a Chemical Abstracts anyagával. Kb. évi 250 000 publikáció referátumait fogják át.

ISI Citation Tape. (ASCA IV Automatic Subject Citation Alert.) — Hetenként megjelenő mágnesszalagos szakirodalmi figyelő, amely a cikkekben szereplő hivatkozások adatait is jelzi (1970-ben 2700 folyóirat rendszeres figyelése alapján).

INSPEC. — Kéthetenként megjelenő mágnesszalagos szolgáltatás. A Science Abstracts c. referáló lap három szekciójának(Physics; Electrotechnology and Electronics; Computers and Control) szakirodalmi adatait tartalmazza. Évente kb. 140 000 cikket ölel fel.

MEDLARS. — Havonta megjelenő mágnesszalagos szakirodalmi szolgáltatás. 2300 orvosi és orvosbiológiai szakfolyóirat irodalmi adatait közli.

BA Proviews. – A Biological Abstracts és a BioResearch Index mágnesszalagra vitt információtára havonta kb. 18 000 referátumot közöl.

GEO REF. – Ez a szolgáltatás 1972-ben indult meg, kiadója az American Geological Institute.

A mágnesszalagos információtárakra épülő irodalomfigyelési szolgáltatás Kanadában kizárólag az NSL feladata. E szolgáltatást kiegészíti a Chalk River-i Atomkutató Intézet tájékoztatási részlege két speciális témáju mágnesszalagos információtár, a Nuclear Science Abstracts és az INIS adattárainak felhasználásával. Az NSL retrospektiv keresést is vállal a MEDLARS és a Chemical Titles adattárából. Számitógépes szakirodalmi szolgáltatásai keretében összesen mintegy 9000 szakfolyóirat átlagosan évi 90 000 cikkéből végez un. „tailor made", testreszabott irodalomfigyelést speciálisan megfogalmazott kérdésekre, a kanadai kutatóintézetekben, oktatási intézményekben, az iparban vagy az egészségügyi szolgálatban dolgozó egyéni vagy csoportos megrendelők részére. Egy téma előfizetési ára évente 100 kanadai dollár. A szolgáltatás értékét lényegesen növeli, hogy a National Science Library rendelkezik mindazokkal az eredeti folyóiratokkal, amelyeket a mágnesszalagos információtárak referálnak, és az irodalomfigyelés alapján kért eredeti anyag xeroxmásolatát a legrövidebb időn belül rendelkezésre tudja bocsátani.

Az SDI-szolgáltatás 1969-ben indult meg, előfizetőinek száma egyre növekszik. Az előfizetők véleménye szerint ennek a szolgáltatásnak nemcsak a gyorsaság a nagy előnye, hanem az is, hogy lényegesen lerövidíti az irodalom figyelésére fordítandó időt, és számos olyan cikkre is felhivja a figyelmet, amely egyébként nem került volna a témával foglalkozók kezébe.

Az NSL rendszeresen szervez tanfolyamokat a Kanada legkülönbözőbb területein működő tájékoztatási intézmények és könyvtárak „search editor"-ai részére, akiknek feladata az igénylők kérdéseinek olyan átfogalmazása, hogy azok a számitógép részére érthetők legyenek. Az igy kiképzett szakemberek száma jelenleg 250; működésük a közvetlen kapcsolat megteremtését jelenti az NSL tájékoztató szolgálata és a felhasználók között.

Mint a szakirodalmi együttmüködést koordináló országos szerv, az NSL számos dijmentes vagy önköltséges szolgáltatást nyujt mind az együttmüködésben résztvevő könyvtáraknak, illetve azok használói-

nak, mind az egyéni érdeklődőknek. Ilyen szolgáltatás az irodalomkeresés és bibliográfiák összeállitása, nehezen hozzáférhető szakirodalmi források lelőhelyének közlése, válaszadás a bármilyen formában továbbitott kérdésekre stb.

Fotokópia-, mikrofilm- és xerox-szolgáltatásuk 1971 októberéig dijmentes volt. Tekintettel az igények ugrásszerü növekedésére, ettől az időponttól kezdve a másolatokért oldalanként 10 centet számitanak, a legkisebb dijtétel 1 kanadai dollár. Ugyanez vonatkozik a reportállomány anyagáról készült papirmásolatokra is: a mikrofilmlapmásolatok darabja reportonként 50 cent.

Látogatásomkor a National Science Library még régi székházában müködött. Egyik helyiségében látható az uj székház makettja, amelynek épitése már megkezdődött; 1973 augusztusára tervezik a beköltözést. Ez az uj épület berendezésénél és méreteinél fogva lehetővé teszi a legmodernebb könyvtári raktározási, feldolgozási és információterjesztési módszerek alkalmazását. Befogadóképességét 2 millió kötetre tervezték. A könyvtár szakembergárdája már az uj könyvtári szervezet elkészitésén dolgozik.

Jegyzetek

1. Science Council of Canada. Scientific and technical information in Canada. Ottawa. Queen's Printer. Part I. Part II. (6 chapter) 1969. /Special Study No. 8./

2. Science Council of Canada. A policy for scientific and technical information dissemination. Ottawa, Queen's Printer. 1969. 35 p. /Report No. 6./

3. TRUSSEL, P. C. A Brit-Columbiai Kutatási Tanács könyvtári és müszaki tájékoztatási szolgálata. = TMT 1971. 18. évf. 11–12. sz. 875–879. p.

KÖNYVTÁRRÓL KÖNYVTÁRRA

Sokak által és régóta hangoztatott kivánság, hogy könyvtárügyünk uj Minervát kapjon. Sokan kifogásolják — és joggal — azt is, hogy szakmánk nem rendelkezik „Ki kicsodá" -val, holott a gyakorlati könyvtári munkában számtalanszor felvetődik az az igény, hogy megállapitható legyen: egy jelentős könyvtárnak vagy egy nagykönyvtár valamelyik osztályának ki a vezetője.

Addig is, amig megjelenik az uj Könyvtári Minerva, amely intézményeinkről, s az első könyvtári „Ki kicsoda", amely szakmánk jelentős személyiségeiről ad összefoglaló tájékoztatást, lehetőségeinkhez képest szeretnénk hozzájárulni ezeknek az igényeknek a kielégitéséhez. Ezzel a számunkkal uj rovatot inditunk, amelyben az országosan ismert, jelentős könyvtárak szervezeti felépitéséről és a szervezeti egységek vezetőiről adunk tájékoztatást. Feltüntetjük ezenkivül — beosztásuktól függetlenül — a tudományos fokozattal rendelkező könyvtárosok nevét is.

Valószinüleg mindenki természetesnek tartja, hogy ez a sorozat nemzeti könyvtárunk, továbbá szakmai módszertani központunk ismertetésével kezdődjék. Meg kivánjuk jegyezni, hogy a KMK esetében némileg eltérünk a fentebb vázolt általános elgondolásunktól. Itt ugyanis — épp a módszertani központ jellegéből adódóan — nem egynemü munkát végző osztályok találhatók, hanem (az érdemi munkatársak esetében) egymással összefüggő, de mégis autonóm egyéni munkakörök. Annak érdekében tehát, hogy minden könyvtáros megtudhassa: egy adott problémában a KMK melyik munkatársához fordulhat szakmai tanácsért, ebben az esetben minden érdemi munkatárs nevét és munkakörét feltüntettük.

A jövőben nyomon szeretnénk követni a sorozatunkban adott tájékoztatáshoz viszonyitott szervezeti és személyi változásokat is, hogy ilyen módon naprakész állapotban tarthassuk ezt a kis szolgáltatásunkat. Ehhez kérjük az érintett könyvtárak segitségét.

Végül egy megjegyzés: hazai szokásainktól eltérően, de más szocialista országok gyakorlatával megegyezően a tudományos fokozatokat az alábbi rövidítésben tüntetjük fel a személynevek mellett:

tudományok doktora: DSc
tudományok kandidátusa: CSc

Országos Széchényi Könyvtár

(1972. március 1.)

FŐIGAZGATÓ: dr. Jóboru Magda CSc
Főigazgatóhoz közvetlenül tartozik:
Zárolt Kiadványok Tára. Osztályvezető: dr. Markovits Györgyi
Igazgatási Osztály. Osztályvezető: Somkuti Gabriella
Személyzeti osztályvezető: Balázs Miklósné
Tudományos titkár: dr. Németh Mária

H. FŐIGAZGATÓ: dr. Sebestyén Géza
H. főigazgatóhoz közvetlenül tartozik:
Bibliográfiai Osztály. Osztályvezető: Fügedi Péterné

GAZDASÁGI IGAZGATÓ: Soltész András

I. FŐOSZTÁLY – TÖRZSGYŰJTEMÉNYEK
Főosztályvezető: dr. Pajkossy György
Gyarapitási Osztály. Osztályvezető: dr. Birkás Endre
Olvasó- és Tájékoztató Szolgálat. Osztályvezető: dr. Fajcsek Magda
Hirlapfeldolgozó Osztály. Osztályvezető: Pálvölgyi Endre

II. FŐOSZTÁLY – FELDOLGOZÓ OSZTÁLY
Főosztályvezető: dr. Haraszthy Gyula
Katalogizáló Osztály. Osztályvezető: dr. Faragó Lászlóné
Szakozó Osztály. Osztályvezető: Tőkés Lászlóné

III. FŐOSZTÁLY – KÜLÖNGYÜJTEMÉNYEK
Főosztályvezető: dr. Haraszthy Gyula
Kézirattár. Osztályvezető: V. dr. Windisch Éva CSc
Régi Nyomtatványok Tára. Osztályvezető: dr. Soltész Zoltánné
RMK Bibliográfiai Csoport. Vezető: dr. Borsa Gedeon
Kisnyomtatványtár. Osztályvezető: dr. Wittek Lászlóné
Szinháztörténeti Tár. Osztályvezető: dr. Berczeli Károlyné
Térképtár. Osztályvezető: dr. Nemes E. Klára
Zenemütár. Osztályvezető: dr. Kecskeméti István
Müemlékkönyvtárak
OSZK Helikon Könyvtár, Keszthely. Könyvtárvezető: Rakos József
OSZK Reguly Antal Müemlékkönyvtár, Zirc. Könyvtárvezető: Kovács József
OSZK Bajza József Müemlékkönyvtár, Gyöngyös. Könyvtárvezető: dr. Fülöp Lajos

IV. FŐOSZTÁLY – KÖNYVTÁRKÖZI SZOLGÁLTATÁSOK
Főosztályvezető: Hámori Béla
Kötelespéldányszolgálat. Osztályvezető: dr. Tóth Lajos
Nemzetközi Csereszolgálat. Osztályvezető: dr. Gombocz István
Könyvelosztó. Osztályvezető: Kostyál István
Könyvtárközi Kölcsönzés. Osztályvezető: Tamás Péter
Központi Katalógusok
Könyvek Központi Katalógusa. Osztályvezető: dr. Szabad Györgyné
Országos Gyarapodási Jegyzék. Csoportvezető: Petrovay Istvánné
Külföldi Folyóiratok Központi Katalógusa. Osztályvezető: dr. Szilvássy Zoltánné

V. FŐOSZTÁLY – ÁLLOMÁNYVÉDELEM ÉS REPROGRÁFIA
Főosztályvezető: Óvári Sándor
Mikrofilmtár. Osztályvezető: Horváth Viktor
Könyvkötészet és Sokszorositó Üzem. Vezető: Müller Jánosné
Hirlapkötészet. Vezető: Rothmeisel Károly
Restauráló Laboratórium. Vezető: Czettler Antalné

Az Országos Széchényi Könyvtár tudományos fokozattal rendelkező, nem vezető beosztású dolgozói:

dr. Vekerdi József CSc, tudományos főmunkatárs (Gyarapitási Osztály)

dr. Kemény G. Gábor CSc, tudományos főmunkatárs (Olvasó- és Tájékoztató Szolgálat)

Országos Széchényi Könyvtár
Könyvtártudományi és Módszertani Központ

(1972. március 1.)

IGAZGATÓ: Papp István

FŐOSZTÁLYVEZETŐ: Sallai István

HÁLÓZATFEJLESZTÉSI OSZTÁLY

Osztályvezető: Szente Ferenc

Munkatársak:

Bereczky Lászlóné (feldolgozó munka; szakszervezeti könyvtárak)

Csoboth Attila (főiskolai könyvtárak; audiovizuális gyüjtemények)

Sebő Ferenc (könyvtárépités és berendezés)

dr. Urbán László (statisztika; ellátási normativák)

dr. Urosevics Danilo CSc (a nemzetiségek könyvtári ellátása)

dr. Vargha Balázs (a 14 éven aluliak könyvtári ellátása)

TUDOMÁNYOS ÉS SZAKKÖNYVTÁRAK MÓDSZERTANI OSZTÁLYA

Osztályvezető: Bereczky László

Munkatársak:

Cholnoky Győző (könyvtárgazdaságtan, munkaszervezés)

Kondor Imréné (szakterületi együttmüködés)

Sárdy Péter (gépesités)

Sonnevend Péter (szakirodalmi ellátottság)

OLVASÁSKUTATÁSI OSZTÁLY

Osztályvezető: Gerő Zsoltné

Munkatársak:

dr. Kamarás István (olvasásszociológia)

Katsányi Sándor (az ifjuság könyvtári ellátása)
Nagy Attila (olvasáslélektan)

OKTATÁSI OSZTÁLY
Osztályvezető: Vadász Ferencné
Munkatársak:
Nyakó István (világnézeti tárgyak oktatója)
Pintér Márta (kutatásszervezés)
Szabó Sándor (középfoku szaktanfolyamok; továbbképzés)

IRODALOMPROPAGANDA OSZTÁLY
Osztályvezető: –
Munkatársak:
Benkő Attiláné (Uj Könyvek; Eseménynaptár)
Farkas Lászlóné (olvasómozgalom)
Fodor András (Uj Könyvek)
Fogarassy Miklós (Uj Könyvek)
Körtés Julia (Uj Könyvek)
Mándy Gábor (Uj Könyvek)
Pelejtei Tibor (propaganda, 100 lap – 100 cikk)
Szilágyi Tibor (Uj Könyvek)

TÁJÉKOZTATÁSI OSZTÁLY
Osztályvezető: Horváth Tibor
Munkatársak:
Buza Domonkos (könyvtáros)
Czinner Tiborné (Hungarian Library and Information Science Abstracts; Könyvtár és Müvelődés)
dr. Horváth Magda (Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom)
dr. Kövendi Dénes (Könyvtári Figyelő)
Tarr Lászlóné (Gyorstájékoztató a Magyar Könyvtártudományi Irodalomról; a Könyvtártudományi Szakkönyvtár vezetője)

SZEMLE

Könyv és Könyvtár. 8/2. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának évkönyve. Szerk. Csüry István. Debrecen, 1971. 168 p.

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára évkönyvsorozatának legujabb — VIII:2 jelzésü — kötete a mi illetékességünkbe tartozó tanulmányokon kivül epigráfusok, irodalom-, könyv-, kézirat- és müvelődéstörténészek számára érdekes adalékokat és szövegközléseket tartalmaz. Ime: B. ANGYAL Katalin: Epigraphica: Sacerdos Iovis Dolicheni ad legionem XIII. geminam. Adatok a dáciai Dolichenus-kultusz történetének kérdéseihez; LENGYEL Imre — TÓTH Béla: Maróthi György nevelési törekvéseinek külföldi gyökereihez. Adatok J. Chr. Beckhez intézet leveleiből; NÉMEDI Lajosné: Augustinus-forditás a debreceni Gros-kódexben; JUHÁSZ Izabella: Emlékezés Gulyás Pálra; KÁDÁR Zoltán: Die Gewinnung der Mandragorawurzel. Beiträge zu einem Bilderzyklus der mittelalterlichen Handschriften; OJTOZI Eszter: Gondolatok egy uj európai régészeti lexikonról. — Szeretnénk, ha e publikációk mindegyike sikeresen venné az általunk, könyvtárosok és informatikusok által oly nagy veszélyként ecsetelt információszóródás akadályait, s eljutna az illetékes szaktudományok müvelőihez, hogy körükben érdem szerinti megitélést és felhasználást nyerjen.

Egyébként ezt a rég gyakorlattá vált politematikus szerkesztői koncepciót a fenti megjegyzés ellenére is indokoltnak tartjuk. A miénknél magasabb szempont, nevezetesen az a hangsulyozási kényszer tükröződik benne, hogy a tájékoztatási intézménnyé fejlődő korszerü egyetemi könyvtár munkatársait tekintve egyre kevésbé elégedhet

meg az egyszólamu könyvtárosi-informatikusi orientációval, és müködésének eredményessége érdekében sokféle előképzettségü és érdeklődésü szakembert kell munka- és kutatói kollektivába szervezni, sőt lehetőség szerint külső szakemberekkel is kiegészitenie tanácsadói és kutatói potenciálját.

Ebben az értelemben bátran mondhatjuk: vajha politematikusabbak lehetnének az évkönyvsorozat további kötetei. Ez azt jelezné, hogy a debreceni Egyetemi Könyvtárban nemcsak a történeti diszciplinák müvelőinek bevonása terén, hanem általában is közelitettek a korszerü információszolgáltatási elvek megvalósitásához, sőt hogy egyetemi könyvtárügyünk egésze jutott magasabb fejlettségi fokra.

S itt érkeztünk el a kötet számunkra legfontosabb, helyzetelmzésében hidegen objektiv, előadásmódjában szenvedélyesen elkötelezett tanulmányához, amelyet CSÜRY István Egyetemi modell — könyvtári modell cimen tett közzé. A mai helyzet korántsem tartható kielégitőnek, hisz „egyetemi könyvtári szervezetünk a tartalmi vonatkozásban rég tulhaladott polgári fejlődésszint lényeges jegyeit hurcolja" — állapitja meg joggal a szerző. Ilyen jegynek tartja, hogy a könyvtári tevékenységek többé-kevésbé mereven különülnek el az érdemi tudományos és oktatási tevékenységektől (tulajdonképpen erre vezethető vissza az általunk ismertetett kötet „politematikus féloldalassága" is), és hogy az irodalomellátásban kétoldalu — központi könyvtári és tanszéki könyvtári — autarkiás tendenciák érvényesülnek. E jegyek retardáló hatását jelenleg nem közömbösiti hatékony jogi szabályozás, sőt még az egyetemi reform sem gondolt a könyvtári és információs ellátás jobbá, szinvonalasabbá tételére. Innen a tanulmány borulátó alcime: „Elkésett gondolatok a magyarországi egyetemek könyvtári-információs rendszerének korszerüsitéséről."

A Csüry által felvázolt funkcionális modellel nem lehet egyet nem érteni, és csak tőle lehet várni, hogy „lerombolja a tulajdonjogi és autarkikus válaszfalakat". Mi is valljuk, csak vele nyilik meg „a lehetőség, hogy az irodalom (az információ) szabadon áramoljék a rendszernek arra a pontjára, ahol hasznossága... leginkább érvényesülhet". Csüry ennek az „aranykornak" eljövetelét mindenekelőtt jogszabályozásoktól reméli. Valóban szükség van az ilyen szabályozásokra. Mi mégis hatékonyabbnak véljük azt az utat, amelyen az intenzivvé váló egyetemi oktatás és a korszerüen értelmezett könyvtári-információs szolgálat érdekei találkoznak, és amely olyan létesitményekhez vezet el, mint amilyen pl. a debreceni Kossuth Tudományegyetem Kémiai Szakkönyvtára. A „lassan siess" nem fel-

tétlenül spontaneitás, lehet a szerves fejlődés igenlése is. A születendő jogszabályoknak e szerves fejlődést kell elősegiteniük.

A kötet másik könyvtári tárgyu tanulmányát — Egyetemi könyvtárunk feladatai és lehetőségei a helyi egyetemtörténeti kutatások segitésében cimen — VARGA Zoltánné irta. S noha a szerző egyetlen intézmény adottságait és feltételeit tekintetbe véve veti fel ezt a sajátosan egyetemi könyvtári feladatot, következtetéseiben és tanulságaiban tul tud mutatni az önként vállalt lehatároltságon. Különösen a szervezeti és a személyi változások-mozgások adta gyüjtési, őrzési és feltárási-bibliografizálási kérdésekben kifejtett, elvileg gondosan megalapozott állásfoglalásai tehetik tanulmányát becsessé mindazok számára, akik e téma kutatásával foglalkoznak. Meggyőződésünk, hogy Vargáné dolgozata a helyismereti bibliográfia elméleti és gyakorlati müvelőit is érdekelni fogja, hisz egy-egy dokumentum tárgyhoztartozóságával kapcsolatosan e területen igencsak rokon kérdések szoktak lépten-nyomon felmerülni.

A kötet tipográfiája a hagyományosan jóleső eleganciát, szerkesztése pedig az ugyancsak hagyományosan megbizható gondosságot mutatja. Örülünk neki, hogy — bőséges idegen nyelvü kivonatai, részben idegen nyelvü közleményei révén — egyik legfontosabb könyvtári műhelyünk és egész szakterületünk külföldi megismertetését ilyen méltó kiadvány szolgálhatja.

FUTALA Tibor

A Budapesti Müszaki Egyetem Központi Könyvtárának évkönyvei. 2. 1971. Bp. 1972. 267 p.

[S.]

Nemcsak a divatnak, az egyes dokumentumfajtáknak is megvan a maguk többé-kevésbé pontosan körülhatárolható évada. A könyvtárügyben az év első néhány hónapja — az évkönyveké.

A most megjelent évkönyvek némelyikét forgatva az olvasó mindenekelőtt azt állapithatja meg, hogy ezek akaratlanul is vallanak könyvtáraink müködésének egészéről. Nem az évkönyvekben némelykor

közzétett éves könyvtári jelentésekre gondolok, adataiknál ugyanis sokkal többet árul el a tanulmányoknak nemcsak szinvonala, hanem tárgya is. Akad évkönyv, amelyik rendszeresen és szinte kizárólagosan történeti tárgyu tanulmányokat közöl, akad könyvtártudományi érdeklődésü és van már — örömmel kell megállapitani — olyan is, amelyik a könyvtár „valóságából" kiindulva fontos tudomány- és müvelődéspolitikai kérdésekhez szól hozzá, mégpedig felelősen és szinvonalasan.

A történeti témák fontossága aligha vitatható, habár tultengésük nemcsak egyfajta „befelé fordulásra", hanem olyan szemléletre is látszik utalni, amely a könyvtáros tudományos tevékenységének egyetlen lehetőségét a mult feltárásában véli felfedezni. Ámbár — az igazságnak tartozom ennek megjegyzésével — különbséget kell tennünk a történeti témák között is: noha nem elhanyagolható a nyomda-, könyv- és könyvtártörténet részletproblémáinak a kutatása sem, a legfontosabb mégis azoknak a tanulságoknak a felderitése, amelyeket a történelemből merithetünk.

Végh Ferencnek a BME Központi Könyvtára most megjelent évkönyvében publikált tanulmánya („Egyetemünk hallgatóinak irodalmi és müvészeti képzése és önképzése a multban és jelenben") azért mintaszerü (kissé riasztó cime ellenére is), mert minden izében jellegzetesen mai gondra keresi a választ. Ha valahol, hát a müegyetemi hallgatók oktatásában-nevelésében valóban időszerü a „két kultura" sokat vitatott problémája, amelynek enyhitésére már közel száz esztendeje is történtek — nem is lebecsülendő — kisérletek. Végh tanulmányából ugyanis ezt tudjuk meg. Hadd idézzem bizonyitásul a tanulmányból a legilletékesebbnek, az egyetem akkori rektorának szavait: „... a müegyetem tanártestülete külön előadási cyklusok rendezése által arról gondoskodik, miszerint a müegyetem hallgatóinak látóköre nem csak szorosan vett szaktárgyakra szélesbüljön, táguljon, hanem, hogy a müegyetemi ifjuság egyéb közmüvelődési, filozófiai, történelmi diszciplinákról is áttekintést nyerjen".

Végh Ferenc tanulmányából arról is tudomást szerzünk, hogy voltak időszakok az egyetem előtörténetében, amikor magyar nyelvi („müiránytani") és irodalomtörténeti tanszék is müködött. Ha az ember arra gondol, hogy külföldön mennyi és hányféle erőfeszités történik a müszaki egyetemi oktatás „humanizálása" érdekében, nemcsak az egykori professzorok ma vakmerőnek tünő kisérleteinek jelentőségére kell felfigyelnünk, hanem a tanulmányiró biztos itéletére is, amellyel bizonyitó anyagát kiválasztja. S teszi ezt annak — volta-

képpen hallgatólagos – dokumentálására, hogy jóllehet a felszabadulás óta e területen is sok minden történt, a „két kultura" gondja, különösen szakegyetemi képzésünkben, sajnos még mindig nem a multé.

Az évkönyv dus anyagából kiemelkedik BALÁZS Jánosnak a szakkönyvtárak országos együttmüködésével (és ennek könyvtáron belüli szervezeti előfeltételeivel) foglalkozó tanulmánya, amelynek ismertetésétől azonban ezuttal eltekinthetünk, mivel a szerző tollából több rokon tárgyu cikk, tanulmány is megjelent már. DERSI Gyuláné kitünő tanulmányáról azonban szót kell ejtenünk, hiszen hiánypótló összefoglalása a kémiai szakirodalmi ismeretek egyetemi oktatása terén összegyüjtött hazai és külföldi tapasztalatoknak. Dersinével mindenben egyet kell értenünk (igazát nemcsak irásának tartalma, hanem a forrásismereti oktatás bevezetése terén végzett gyakorlati munkájának uttörő jelentősége is szavatolja), a komputeres irodalomfigyelés és a forrásismereti oktatás szembeállitását azonban nem érezzük valós problémának. Bármilyen tökéletes is legyen a gép, jelenlegi ismereteink szerint nyilvánvalóan nem helyettesitheti a forrásismereti jártasságot. Az utóbbira belátható ideig éppugy szükség van, mint arra a gép és a használó közé iktatódó „tolmácsra", akit mai szóhasználatunkkal könyvtárosnak vagy informatikusnak nevezünk. A komputerhasználat és a forrásismeret-oktatás tehát semmiképpen nem zárják ki, nem teszik fölöslegessé egymást, sőt – ha jól sáfárkodunk velük – kiegészitik, „felerősitik" egymás hatékonyságát.

Az évkönyv érdekes része CSERHALMI Gyulának a többdimenziós „katalógusgépeket" ismertető cikke (kár, hogy magukról a gépekről – vélhetőleg szabadalmi megfontolások miatt – és gyakorlati alkalmazásuk tapasztalatairól nem tudunk meg többet). HÉBERGER Károly a müegyetemi könyvtár épületproblémáival foglalkozó tanulmánya tárgyilagos, szinte szenvtelen hangjával is valóságos „fekete krónikája" a hazai egyetemi könyvtárépités történetének.

A Budapesti Müszaki Egyetem Központi Könyvtárának legujabb évkönyve sikerült munka. Kétségtelen értékét fokozta volna, ha néhány – inkább helyi érdekü és leiró jellegü – tanulmány (a katalógusrevizió, a reprográfiai tevékenység ismertetése) közléséről a szerkesztők lemondtak volna. Mindent összevetve azonban idei évkönyv-termésünk legjobbjai közül való. Éppen ezért sajnáljuk, hogy – „ötéves könyvről" lévén szó – folytatására öt évig kell várnunk.

(Z–z)

SZEDESI Hajnal

RÁCZ Aranka: A gyermekek könyvtári ellátásának fejlődése. Nemzetközi történeti áttekintés. Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Bp. 1971. 85 p. (Ism.:--)

A gyermekkönyvtári munka hatékonyabbá tétele, a gyermekekkel való foglalkozás módszereinek javitása egyre sürgetőbb igény, és szükségessé teszi minél több gyermekkönyvtáros speciális képzését és továbbképzését. A témával foglalkozó minden szakember számára érdekes lehet a kitekintés határainkon tulra, a gyermekkönyvtárügy történetének és nemzetközi tapasztalatainak összefoglalása. Rácz Aranka tehát fontos és közhasznu, egyszersmind igen nehéz feladatra vállalkozott, amikor a gyermekek könyvtári ellátása „világtörténelmének" összeállitásához fogott. Előszavában rámutat, hogy hazánkban a forrásmüvek csak részben, töredékesen hozzáférhetők, az adatok többnyire másodkézből származnak, s a legtöbb országban saját nemzeti kereteik között is hiányzik a gyermekkönyvtárak történetének összefoglalása. Igy több éves gyüjtőmunka eredményeként, könyvek, folyóiratok és egyéb dokumentációs anyag felhasználásával sikerült átfogó, szakavatott elemzést készitenie a gyermekek könyvtári ellátásának fejlődéséről, e fejlődés irányairól, legfőbb tényezőiről és eredményeiről.

A jegyzet a bevezető után 5 nagy fejezetben időrendben, azon belül országok szerinti felosztásban tárgyalja a kérdést. Kitekint a gyermekkönyvtárak müködését segitő tevékenység (gyermekkönyvkiadás, szaklapok, bibliográfiák, olvasáspedagógiai kutatás, gyermekirodalmi kritika, monográfiák, gyermekkönyv-pályázatok és dijak) történetére is.

A kialakulás feltételeinek és előzményeinek (Angliában és az Egyesült Államokban) ismertetése után a III. nagy fejezet tartalmazza a gyermekkönyvtárak kialakulásának és elterjedésének főbb eseményeit az Egyesült Államokban és az európai országokban egészen az I. világháboru végéig. A két világháboru közötti fejlődést tárgyaló IV. fejezetben olvashatunk az első szocialista államnak a gyermekek

könyvtári ellátása érdekében kifejtett erőfeszitéseiről, Krupszkaja ez irányu munkásságáról. A ma is jelentkező nézetekre, gyakori vitáinkra való tekintettel különösen tanulságos a 20-as években folytatott kisérlet (iskolai és közmüvelődési könyvtárak összevonása) ismertetése, tapasztalatainak értékelése, a kudarc okainak elemzése.

A mindennapi gyermekkönyvtári munkával foglalkozók számára talán a legizgalmasabb az V. fejezet, amely természetesen a legrészletesebb is; ebben a II. világháboru utáni helyzetről, a mai eredményekről és problémákról olvashatunk. A fejezet első négy része átfogó képet ad a gyermekek olvasóvá nevelésének legutóbbi jellemzőiről: a gyermek- és ifjusági irodalom fellendüléséről, a gyermekek olvasásigényének vizsgálatáról, az érdeklődés előterébe kerülő iskolai könyvtárakról, a gyermekkönyvtári ellátás nemzetközi méretekben történő jelentkezéséről. Ezután következik az egyes országok gyermekkönyvtárügyének ismertetése, a téma gazdaságának megfelelően tovább csoportositva a világ politikai-gazdasági megoszlása szerint (Szovjetunió, európai szocialista országok, kapitalista államok, fejlődő országok). Egészen uj, eddig ismeretlen kutatási eredményeket tartalmaz a legutolsó rész, a fejlődő országok gyermekkönyvtárairól, ifjusági könyvkiadásáról, az UNESCO segitő tevékenységéről.

A jegyzetet részletes, több mint hetven müről tájékoztató, a fejezetek szerint csoportositott irodalomjegyzék egészíti ki.

Bár a kiadvány a „Nemzetközi történeti áttekintés" alcimet viseli, s az elmult századokról szólva valóban megmarad a történeti elemzésnél, természetes és nagyon jó az, hogy a legujabb, főleg a II. világháboru utáni helyzetről irva mondatait át- meg átszövik a módszertani, értékelő megjegyzések, állásfoglalások. A mai olvasót, különösen a tanuló gyermekkönyvtárost, nemcsak az érdekli, milyen szervezeti keretek, tevékenységi formák alakultak ki a legutóbbi időkben, hanem az is, hogy ezek közül melyek bizonyultak a legjobbaknak, legeredményesebbeknek — és a szerző széles körü tapasztalatai által megalapozottan, biztos itélőkészséggel igazit utba ezekben a kérdésekben.

Különösen érdekes az olyan külföldi szokások, módszerek, eredmények ismertetése, amelyek a miénktől eltérnek, de amelyek meghonositását megfontolhatnánk. Pl. Dániában bármely gyermek vagy felnőtt, aki egy közmüvelődési könyvtár olvasója, az ország bármely

könyvtárát ingyen használhatja. Óvodáskoruakkal is foglalkoznak, lemezeket is kölcsönöznek gyermekek számára. Az Egyesült Államokban az iskolai könyvtárak hálózatának ellátó központjai a nevelőket szinte teljes mértékben mentesitik a technikai feladatok alól. A Szovjetunióban a gyermekkönyvtáron belül külön részlegekben foglalkoznak a különböző korosztályokkal.

A világszerte égető, nálunk is megoldásra váró problémák (pl. a jól képzett, a pályán tartósan megmaradó iskolai és gyermekkönyvtárosok hiánya) felvetése a könyvtárügy, az oktatás- és müvelődésügy dolgozóinak szemléletét alakithatják megfelelően, vagy legalábbis jótékonyan hathatnak abban az irányban, hogy akik ma ebből a jegyzetből tanulnak, vezető pozicióba kerülve tájékozottak legyenek a legfontosabb feladatokról. A jelenleg még meglevő hiányosságokra, a kevésbé kidolgozott kérdésekre történő utalások a gyermekkönyvtárügy elméleti müvelői részére is tanulságosak lehetnek, megszabhatják az elkövetkező évek kutatási irányait.

Mivel a jegyzetet különféle előképzettségü, sőt könyvtárilag szakképzetlen olvasók is használják, kérdéses, nem lett volna-e hasznos egyes fogalmakat (indikátoros kölcsönzés, Carnegie-alapitvány stb.) lábjegyzetben megmagyarázni.

A multat a jelen javitásának érdekében tanulmányozzuk. Régebbi korok történetének, más országok eredményeinek ismerete megóvhat bennünket attól, hogy ujra megbotoljunk olyan buktatókon, amelyeken mások már tuljutottak, hogy energiánkat mások által már megoldott problémákra fecséreljük. Ez a jegyzet ebben segitségünkre van.

SZEPESI Hajnal

NEMZETKÖZI OSZTÁLYOZÁS-KUTATÁSI INTÉZET létesitését javasolta az 1971. októberében az ottawai egyetemen rendezett konferencia, amelynek tárgya „Az ismeretek osztályozásának fogalmi bázisa" volt. Az intézet a konferenciát rendező Wojciechowski professzor vezetésével az ottawai egyetem bölcsészkarán müködne. (Nachr. f. Dok. 1971. 6. sz.)

SZÁMITÓGÉPES, GÉPIRÁSOS LEXIKON készült el 1971-ben: az Encyclopedia Judaica. A 16 kötet elkészülésük sorrendjében közli a cikkeket; az utolsó kötetet két héttel követte az index megjelenése. Ez a kivitelezési forma rendkivül meggyorsitotta a munkát (egy hónapnál kisebb időközben követték egymást a kötetek), amellett megkönnyiti a mágnesszalagon tárolt szöveg revizióját uj kiadások számára. (Inform. Retrieval and Libr. Automation Letter, 1971. szept.)

TÜNTETÉST rendezett a deventeri (Hollandia) könyvtárosképző tanfolyam 40 hallgatója a közmüvelődési könyvtári beiratkozási dijak tervezett emelése ellen. (Open, 1971. 11. sz.)

A KÖNYVLOPÁS elleni „Checkpoint" rendszert egyre több amerikai és kanadai könyvtárban alkalmazzák. A könyvbe — exlibris, előzéklap stb. formájában — a papirtól meg nem különböztethető, elektronikusan érzékeny lapot helyez a könyvtár. Az ellenőrző ponton az olvasó átadja a kikölcsönzött könyveket a könyvtárosnak, s miután átlépett az elektronikus „záron", visszakapja tőle. Ha közben a táskájában vagy a zsebében könyvtári könyv lapul, megszólal a csengő, lecsapódik a korlát. — A rendszer alkalmazása a philadelphiai városi könyvtár két nagy fiókjában 93%-kal csökkentette a könyvek elkallódását. (Inform. Retrieval and Libr. Automation Letter, 1971. szept.)